

Rousseaus syn på kvinner og menn

**En sammenlikning av forholdet mellom kvinner og menn i henholdsvis
naturtilstanden og det moderne samfunnet**

Ann E. Hansen
Masteroppgave i filosofi MAHF-FIL
Studentnummer: 63654
Institutt for filosofi og førstesemesterstudier
Universitetet i Bergen
September 2007

Takk

Denne oppgaven har vært vanskelig å skrive, og jeg sitter igjen med en følelse av å ikke helt ha kommet i mål med den.

Jeg vil si tusen takk til min dyktige veileder Kristin Sampson for hennes grundige veiledning og tålmodighet. Jeg vil også takke Vigdis Kvam ved Filosofisk Institutt for alltid å være imøtekommende og ta seg god tid til å gi informasjon. Videre skylder jeg Ane Aadland en takk for at hun påtok seg ansvaret med å lese korrektur på oppgaven. En takk til min familie som har støttet meg og stilt opp for meg når jeg har hatt behov for det. Takk til alle øvrige som har gitt meg oppmuntring gjennom skriveprosessen for å få oppgaven ferdig.

Innhold

Innledning	side	3
- Utvalg av originallitteratur	side	6
- Om valg av sekundærlitteratur	side	8
- Oversikt over masteroppgaven	side	9
I. Kvinner og menn i naturtilstanden	side	12
- Naturtilstanden – en hypotese	side	12
- Selvkjærligheten, medfølelse og den naturlige godhet	side	19
- Likestilling mellom kvinne og mann i naturtilstanden?	side	23
- Kvinners plass i naturtilstanden	side	27
II. Kvinner og menn i det moderne samfunnet	side	30
- Menneskets bevegelse bort fra naturtilstanden	side	31
- <i>Amour-propre</i>	side	35
- Utdanning av jenter og gutter i <i>Emile</i>	side	38
- Jenters utdanning	side	43
- Wollstonecraft og hennes kritikk av kvinnesynet hos Rousseau	side	48
- Kvinner i idealstatene Sparta og Roma	side	55
- Menn i Sparta og Roma	side	59
- Sosial samhandling hos kvinner og menn i det moderne samfunnet	side	61
- Seksualiteten som maktmiddel	side	64
- Seksualiteten – en kilde til gjensidig avhengighet mellom kvinne og mann?	side	65
Avslutning	side	72
Litteraturliste	side	78

Innledning

I denne oppgaven skal jeg ta for meg Jean-Jacques Rousseaus syn på henholdsvis kvinner og menn, med henblikk på diskusjonene omkring frihet og likhet. Jeg skal undersøke i hvilken grad Rousseau kan sies å inkludere både kvinner og menn i sin tenkning omkring frihet og likhet. Dette skal jeg gjøre ved å undersøke beskrivelsene av kvinner og menn i henholdsvis naturtilstanden og det moderne samfunnet. Jeg skal her sammenlikne Rousseaus beskrivelser av de to kjønn i naturtilstanden og det moderne samfunnet for å undersøke om, og eventuelt si noe om hva slags, forskjeller og uoverensstemmelser som kan finnes mellom de to beskrivelsene.

Rousseau er opptatt av frihet og likhet, i hvertfall når det gjelder menn. I naturtilstanden hevder han at uansett om det er noen som er større og sterkere enn andre, så skal ikke dette danne grunnlag for at noen skal ha mer makt og dominere andre. For Rousseau er det viktig å understreke at mennesket av natur er godt. Denne godheten er styrende for mennesket i naturtilstanden, og godheten gjør at mennesket er fornøyd med å være uavhengig uten å måtte underlegge seg andre for å være det. Det er vesentlig for Rousseau å få frem at mennesket opprinnelig er et fritt, uavhengig og godt vesen. Når Rousseau skriver om det moderne samfunnet, sier han at mennesket mister den naturlige frihet som det hadde i naturtilstanden. Nye momenter i det moderne samfunnet som politikk og økonomi, som ikke fantes i naturtilstanden, får nå stor betydning for menneskene. Disse skaper ulikhet og avhengighet menneskene imellom, og det blir viktig for dem å fremstå som mer vellykkede og rikere enn sin neste.

Hovedfokuset i masteroppgaven er å undersøke i hvilken grad Rousseau innlemmer kvinnene, og ikke bare mennene, i sin frihets- og uavhengighetsteori. Som jeg skal komme inn på i når jeg beskriver Rousseaus naturtilstand, hevder han ikke spesifikt at kvinnene ikke er like frie og uavhengige på lik linje med mennene. I sin beskrivelse av det moderne samfunnet derimot, vil jeg hevde at han forlater en likhetstankegang som også åpner for en mulighet for å inkludere kvinnene. I det moderne samfunnet beskrives kvinner som avhengige og svakere skapninger enn menn. For eksempel framstilles kvinnene som dårligere utrustet intellektuelt enn menn. Som Rousseau skriver i *Emile*:

Nor do women have sufficient precision and attention to succeed at the exact sciences. And as for the physical sciences, they are for the sex which is more active, gets around

more, and sees more objects, the sex which has more strength and uses it more to judge the relations of sensible beings and the laws of nature. Woman, who is weak and who sees nothing outside the house, estimates and judges the forces she can put to work to make up for her weakness, and those forces are men's passions.¹

Det fremgår av dette sitatet at Rousseau anser kvinner for å være dårligere intellektuelt utrustet til å både utføre og forstå slikt som naturvitenskap. Fordi Rousseau anser menn for å være mer fysisk aktive enn kvinner, og fordi menn opplever mer av verden rundt omkring dem, så har menn både større fysisk styrke og er bedre i stand til å bedømme sammenhenger i naturen enn det kvinner er. Kvinnen befinner seg stort sett i hjemmet, og følgelig opplever hun ikke så mye av verden utenfor hjemmet. Kvinnen er svak og må kompensere for sin svakhet med å appellere til menns lidenskaper. Rousseau anser altså menn for å være mer kompetente enn kvinner i forhold til kompliserte fag som fysikk og kjemi. Menn er fysisk sterkere enn kvinner, og kvinner betraktes som mindre intelligente og fysisk svakere enn menn. Når kvinnen skal veie opp for det Rousseau mener er kvinnens mangler, må hun forsøke å få en viss makt gjennom menns lidenskaper. Det Rousseau omtaler som "men's passions" tolker jeg som det mannlige seksuelle begjæret som han mener kvinner er i stand til å vekke hos menn, og dermed får kvinner også en viss innflytelse på menn. Jeg skal komme inn på seksualiteten og dens rolle i forhold til relasjonene mellom kvinner og menn i kapittel 2.

Som Susan Okin påpeker, så inkluderer ikke Rousseau eksplisitt kvinnene i diskusjonene omkring frihet og uavhengighet. I hvert fall gjør han det ikke i samme grad som hva angår menn. Okin skriver om Rousseau sin bok *Women in the Western Political Thought*:

Rousseau, for example, tells his reader at the beginning of the *Discourse on the Origins and Foundation of Inequality among Men* that "It is of man that I am to speak". It subsequently becomes clear that it is only the inequality between males that is the subject of his investigation, and the inequality between the sexes is assumed in passing.²

I sitatet ovenfor sier Okin at Rousseau ikke tar kvinnene med seg i sin betraktning når han skal undersøke ulikheter mellom menneskene. Men det er likevel menn som blir gjenstand for Rousseaus undersøkelse, det vil si, ulikheten mellom menn, uten at kvinner blir tatt med i denne betraktningen. Kvinners ulikhet både i forhold til menn og i forhold til andre kvinner, er ikke Rousseau opptatt av å se nærmere på. Okin mener videre at Rousseau er i en tradisjon

---

¹ Rousseau: *Emile*, s. 387.

² Okin: *Women in the Western Political Thought*, s. 5.

som bare ser på kvinner som noen som er til for menns del og ikke som et selvstendig vesen i seg selv. Som hun skriver:

They have sought for the nature of women not, as for the nature of men, by attempting to separate out nature from the effects of nurture, and to discover what innate potential exists beneath the overlay which results from socialization and other environmental factors. The nature of women, instead, has been seen to be dictated by whatever social and economic structure the philosophers favour and to be defined as whatever best suits her prescribed functions in that society.³

Det Okin sier ovenfor er at mannlige filosofer, som Platon og Rousseau, ikke har vært opptatt å undersøke kvinners egentlige potensial. Det har de derimot gjort når det gjelder menn. Okin hevder at filosofene har gått inn for å skildre menns natur uavhengig av miljøfaktorer som spille inn i menns liv. Kvinner har på den annen side vært tatt i betraktning alt etter som de passer inn i et sosialt system som for eksempel Platon og Rousseau vil mene er fordelaktig for samfunnet som helhet, uten å være opptatt av å undersøke kvinners natur i seg selv. Denne måten å se på kvinner og menn på, er også betegnende for Rousseau. Han er ikke opptatt av å drøfte kvinners likhet på samme måte som han er opptatt av å drøfte likhet menn imellom. Kvinnene er tilpasset et system Rousseau mener er det beste for samfunnet.

Ulikheten som Rousseau skisserer mellom kvinner og menn kommer spesielt frem i det han omtaler som det moderne samfunnet. Her utestenger han kvinner fra deltakelse i det politiske og økonomiske livet hvor den reelle makten ligger, og henviser dem til et liv i hjemmet hvor hovedoppgavene består i å ta seg av hjemmet og være omsorgspersoner for mann og barn. Jeg skal komme mer inn på de separate sfærene som Rousseau beskriver, i kapittel 2: "Kvinner og menn i det moderne samfunnet hos Rousseau".

Moira Gatens deler Okins' oppfatning at kvinner gjennom historien har blitt sett gjennom mannlige øyne og blitt definert i forhold til mannen, i stedet for som et eget uavhengig og fritt menneske. Gatens skriver I boken *Feminism and Philosophy*:

Our culture exhibits its own forms of sexual initiation. These forms are reflected in our linguistic and conceptual history. Aristotle, for example, regarded women as "deformed men". From ancient Greece to our own time women have been defined not so much in terms of any positive qualities that they possess but rather in terms of the male qualities they lack.⁴

---

³ Okin: *Women in the Western Political Thought*, s. 10.

⁴ Gatens: *Feminism and Philosophy*, s. 94.

Det Gatens påstår i sitatet ovenfor, er at mannlige filosofer som har uttalt seg om kvinner gjennom historien har fokusert på egenskaper som kvinner mangler i forhold til menn. Allerede Aristoteles, for eksempel, mente at kvinner er ufullstendige menn. Rousseau følger denne tradisjonen. Han er også opptatt av at kvinner mangler egenskaper som menn har, da spesielt fysisk styrke og intellektuelle evner, som Rousseau mener kvinner ikke er i besittelse av i samme grad.

Gatens fortsetter: "The important feature to note is that there is a history of women being defined only in terms relative to men, who are taken as the norm, the standard or the primary term".⁵ Gatens mener at kvinner har blitt beskrevet og definert opp gjennom historien ut fra en mannlig standard. Mennene har blitt sett på som norm og kvinnene som avvikere fra denne normen. Rousseau kan sies å ha denne tilnærmingen til kvinner. For eksempel kunne en trekke fram at Rousseau i sine beskrivelser av kvinnen i naturtilstanden som regel bare nevner henne i forbindelse med at mannen skal stille sine seksuelle behov og når han omtaler henne som mor. I det moderne samfunnet legger Rousseau større vekt på å beskrive kvinnen, men han passer på at hun aldri får like rettigheter og frihet på linje med menn. Han forsøker å fremstille kvinnens rolle som fordelaktig i form av at hun hovedsakelig er et omsorgsvesen både i forhold til barn og til sin ektemann.

Utvalg av originallitteratur

Jeg har valgt å fokusere spesielt på *Emile*, *Ulikheten mellom Menneskene* og *Samfunnspakten* når det gjelder litteratur skrevet av Rousseau. Rousseaus forfatterskap omfatter mer enn dette, men jeg har valgt å se inngående på disse bøkene da de belyser min problemstilling med henblikk på frihet og likhet blant kvinner og menn i naturtilstanden og i det moderne samfunnet. Ikke alt som Rousseau skrev var filosofi, hans forfatterskap inkluderer også bøker om musikk som operastykket *Le Devin du village*, og skuespill som *Narciss*. I tillegg gav Rousseau også ut en selvbiografi *Confessions*, for å nevne noe. Jeg har valgt å ikke gå inn på disse da det ikke er direkte relevant for min problemstilling. Når det gjelder *Ulikheten mellom Menneskene* og *Samfunnspakten*, har jeg brukt de norske oversettelsene av disse. *Emile* har ikke blitt utgitt på norsk, derfor har jeg her brukt den engelske oversettelsen.

---

⁵ Gatens: *Feminism and Philosophy*, s. 94.

Boka *Emile* handler hovedsakelig om oppdragelse av en gutt, Emile, og hvordan Emile skal lære å bli en uavhengig og selvstendig tenkende mann i det moderne samfunnet. *Emile* tar for seg utviklingsstadiene hos Emile, fra han er liten til han blir en ung mann som skal ut i voksenlivet og står på terskelen til å gifte seg med sin fremtidige hustru Sophie. I *Emile* legger Rousseau vekt på betydningen det har for gutten Emile å lære å tenke selv, samt å lære å ta egne avgjørelser. Emile er inndelt i 5 kapitler, men det er hovedsakelig i kapittel 5 at Rousseau fokuserer på forskjeller i oppdragelsen av jenter og gutter. Jentene skal lære å være yndige, og frem til de gifter seg er det foreldrene og familien de er født inn i de skal fokusere på, mens etter at de er gift skal de først og fremst ha omsorg for ektemannen og barna de får sammen.

I boka om *Ulikheten mellom Menneskene* tar Rousseau for seg mennesket i det han omtaler som naturtilstanden. Rousseau beskriver mennesket i naturtilstanden som fredelige vesener som brukte sine liv på å leve isolerte og hvor livet handlet om å finne mat. Rousseau mener at mennesket opprinnelig er godt, og at det ikke har ønske om å skade andre bortsett fra i selvforsvar. Når Rousseau omtaler menneskene i naturtilstanden, er det stort sett menn han har fokus på. Det Rousseau vil få frem med *Ulikheten mellom Menneskene*, er at samme hvilke mentale og fysiske forskjeller menneskene har, så finnes det ingen som skal herske over andre. Alle mennesker er jevnbyrdige. Det er først og fremst å sikre menns likeverd Rousseau legger vekt på. Når Rousseau nevner kvinnene i naturtilstanden, er det i forbindelse med at menn trenger å få stilt sine seksuelle behov, og at kvinner kan bli gravide og tar seg av sitt avkom de første årene av barnets liv. Når Rousseau påpeker at menneskene er likeverdige i naturtilstanden, så utelukker han imidlertid heller ikke kvinner fra denne likhetstanken, slik jeg ser det. Det ligger dermed en åpning her for å hevde at også kvinnene kan inkluderes i Rousseaus likeverdighetstenkning om mennesket i naturtilstanden, selv om han ikke eksplisitt nevner dette.

I *Samfunnspakten* skisserer Rousseau en demokratisk makt som er inngått mellom frie mennesker. Allmennviljen er et sentralt begrep i *Samfunnspakten*. Allmennviljen vil si at mennesket ser bort fra sine personlige ønsker og underlegger seg det som er felles beste for samfunnet.

Om valg av sekundærlitteratur

Av sekundærlitteratur har jeg forsøkt å finne fram til og bruke både teoretikere som kritiserer Rousseaus syn på ulikheten mellom kvinner og menn, samt de som har en mer fordelaktig innstilling til Rousseaus syn på kvinner og menn og som tar synet hans i forsvar. Joel Schwartz og hans bok *The Sexual Politics of Jean-Jaques Rousseau*, kan sies å være den boka som tar Rousseaus syn angående likhet med henblikk på makt mellom kvinner og menn, mest i forsvar. Schwartz forsvarer også i stor grad Rousseaus inndeling av separate arenaer for kvinner og menn i det moderne samfunnet og mener at Rousseau ikke nødvendigvis hadde til hensikt å gjøre kvinnene svake og avhengige av menn selv om Rousseau ikke innlot kvinnene i det offentlige liv. Det har seg heller slik, i følge Schwartz, at kvinner og menn komplementerer hverandre ved en klar inndeling av kvinne- og mansroller. Schwartz tolker Rousseaus todelingssystem med hensyn til kjønnsroller heller som en måte å få et samfunn til å fungere på en tilfredsstillende måte og hvor kvinner og menn er avhengig av hverandre, uten at det ene kjønn skulle dominere eller underlegge seg det andre. Av nyere teoretikere som støtter Rousseaus syn angående at sex er makt, vil jeg trekke frem Camille Paglia. Paglia mener at kvinner har stor innflytelse og makt gjennom sin seksualitet, men hun skiller seg fra Rousseau for eksempel når hun anerkjenner prostitusjon som et yrke og ser dette som en måte for kvinner å få makt i et samfunn på. Rousseau derimot, mener at den prostituerte ikke er en måte kvinner kan få makt på, men heller et bevis for at samfunnets moral er blitt dårlig. Rousseau mener at kvinner har en viss makt gjennom sin seksualitet, men at kvinner ikke skal opptre på den offentlige arena, og anser ikke prostitusjon som en yrkesvei for kvinner. Rousseau mener at kvinner skal bruke sin seksualitet i den private sfære ved å få sine ønsker igjennom ved hjelp av sex med sin ektemann.

Eva Figes *Patriarchal Attitudes*, er den som er mest kritisk mot Rousseaus syn på forholdet mellom kvinner og menn. Figes skriver fra et radikal feministisk perspektiv, og hennes tolkning av Rousseau blir følgelig preget av dette. Radikal feminisme skiller seg fra liberal feminisme med at radikal feministene vil til livs patriarkatet og de anser at kapitalismen er et hinder for kvinnefrigjøring. Liberale feministe derimot legger vekt på at kvinner skal få samme rettigheter som menn gjennom lovverket, og de er ikke nødvendigvis imot patriarkatet. Okin ser også på Rousseaus filosofi fra et feministisk perspektiv. Hun legger stor vekt på de begrensningene Rousseau legger for kvinners liv i forhold til likhetsprinsippet som gjelder menn og at Rousseau ikke innlemmer kvinner i det politiske liv. Zillah Eisenstein er en liberal tenker, men er likevel kritisk til Rousseaus syn på kvinner og

menn når det gjelder likhet og frihet, da hun mener at han ikke gir kvinner og menn like vilkår i det moderne samfunnet.

Når det gjelder den øvrige litteraturen jeg har valgt ut, jeg tenker da spesielt på Roger Masters *The Political Philosophy of Rousseau*, Ronald Grimsleys *The Philosophy of Rousseau* og John Charvets *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*, har disse skrevet om Rousseaus filosofi både i forhold til begrepet om naturtilstanden og det moderne samfunnet. Masters, Grimsley og Charvet har i liten grad fokusert på hvordan Rousseau legger frem forholdet mellom kvinner og menn. De har, som Rousseau, stort sett hatt søkelyset på menn, kvinner blir av og til nevnt, uten at det er forholdet mellom kvinne og mann som er i sentrum for deres undersøkelse når de skriver om Rousseaus filosofi.

Den meste av sekundærlitteraturen jeg har tatt i bruk er på engelsk, og bare et fåtall på norsk da det finnes lite relevant litteratur på norsk. Jeg har imidlertid brukt Else Viestads *Kjønn og Ideologi* for å få frem en norsk filosofers tolkning av Rousseaus syn på kvinner og menn i det moderne samfunnet. Viestad har også et feministisk ståsted når hun undersøker Rousseaus syn på kvinner og menn, og legger vekt på, og kritiserer, at kvinner, ifølge Rousseau, skal være omsorgspersoner for mannen og ikke likeverdige partnere med sine ektemenn.

De fleste bøkene jeg har tatt i bruk har vært utgitt i tidsrommet 1960-1990 tallet, men jeg har brukt nyere litteratur der det har vært mulig, for å få frem en nyere tolkning av Rousseaus syn på kvinner og menn både når det gjelder i naturtilstanden og i det moderne samfunnet.

Oversikt over masteroppgaven

I kapittel 1 "Kvinner og menn i naturtilstanden" skriver jeg om hvordan Rousseau omtaler sin versjon av begrepet om naturtilstanden. Jeg tar for meg hvordan Rousseau beskriver mennesket i naturtilstanden, hvordan levemåten til menneskene i naturtilstanden artet seg og hva Rousseau legger i at mennesket i naturtilstanden var frie og uavhengige skapninger. Rousseau hevder at det er to grunnleggende begreper som styrer mennesket i naturtilstanden, selvkjærligheten og medlidenheten, og jeg tar for meg hva han legger i disse begrepene. I tillegg undersøker jeg på hvilken måte Rousseau omtaler forholdet mellom kvinne og mann i

denne tilstanden for å finne ut om en kan si at de to kjønn var likeverdige eller om Rousseau hevder at det var et kjønn som skulle dominere det andre.

Kapittel 2 heter ”Kvinner og menn i det moderne samfunnet hos Rousseau”. I dette kapitlet ser jeg på hvordan, og på hvilken måte, mennesket beveger seg bort fra naturtilstanden og går over i det Rousseau omtaler som det moderne samfunnet. Her tar jeg for meg hva slags oppgaver og egenskaper Rousseau mener er viktige for kvinner og menn i det moderne samfunn for at samfunnet skal fungere på en tilfredsstillende måte. Jeg tar for meg det Rousseau mener er passende utdanning for henholdsvis jenter og gutter i det moderne samfunnet, for på den måten å få frem passende kvinne- og mannstyper senere.

Jeg ser også nærmere på Mary Wollstonecraft her, og plasserer henne som en motsats til Rousseau og hans syn på utdannelsen for henholdsvis jenter og gutter. Wollstonecraft bryter også med Rousseaus kvinnesyn, og hun kritiserer ham blant annet for hans henvisning av kvinner til hjemmet. Både Rousseau og Wollstonecraft anses for å være liberale tenkere, men de har ulik tilnærming til kvinne- og mansroller i det moderne samfunnet.

Rousseau mener at Sparta og Roma er forbilledlige samfunn for hvordan et moderne samfunn skal fungere, og jeg tar i dette kapitlet for meg Rousseaus beskrivelse av disse statene, for å få frem hva Rousseau mener er positivt med Sparta og Roma. I og med at Rousseau ønsker at kvinne- og mansrollene i det moderne samfunnet skal være forskjellig fra hverandre, skal jeg undersøke på hvilke måter Rousseau hevder at kvinner og menn har forskjellige måter å knytte seg til andre mennesker på.

Til slutt tar jeg for meg seksualitetsbegrepet hos Rousseau. Jeg skal blant annet komme inn på den kvinnelige seksualiteten, slik Rousseau beskriver den som en faktor i forhold til å få makt og innflytelse over menn og samfunnet for øvrig. Rousseau mener at kvinner hadde stor makt nettopp fordi menn var avhengig av kvinners seksuelle ytelse.

Avslutningsvis diskuterer jeg i hvilken grad Rousseau i beskrivelsen av det moderne samfunnet holder fast på det frihets- og uavhengighetssynet han åpner for i forhold til kvinnen når han beskriver naturtilstanden. Er det noe som er likt i forholdet mellom kvinner og menn i naturtilstanden og som Rousseau overfører til det moderne samfunnet? Hva er den største forskjellen mellom kvinner og menn som Rousseau skriver om i henholdsvis naturtilstanden og det moderne samfunnet?

Prosjektet i masteroppgaven er altså å undersøke om Rousseaus frihets og uavhengighetssyn også kan sies å omfatte kvinner slik det er åpning for i hans begrep om naturtilstanden, eller om Rousseau utelukker kvinnene fra sin frihets- og uavhengighetsterminologi. Hvilke forskjeller fremlegger Rousseau, om noen, mellom kvinner

og menn i naturtilstanden og hvilke forskjeller, om noen, beskriver Rousseau mellom kvinner og menn i det moderne samfunnet? Det er disse spørsmålene jeg forsøker å svare på i min oppgave.

I.

Kvinner og menn i naturtilstanden hos Rousseau

I dette kapitlet skal jeg undersøke menneskesynet til Rousseau og har tenkt å begynne med å ta for meg det han skisserer som det opprinnelige mennesket i det han kaller naturtilstanden. I den forbindelse er jeg interessert i å finne ut om Rousseau fremlegger et makthierarki mellom kvinner og menn i naturtilstanden. Jeg vil også undersøke om Rousseau sier noe om det finnes spesifikke kvinne- og mansroller i naturtilstanden. Først vil jeg ta for meg begrepet om naturtilstanden, og deretter komme inn på begreper som Rousseau drar frem som grunnleggende for menneskene i naturtilstanden. Disse begrepene var selvkjærligheten og medlidenheten menneskene hadde i naturtilstanden i følge Rousseau. Til slutt vil jeg si hvordan jeg tolker begrepet om naturtilstanden hos Rousseau med henblikk på kvinne- og mansroller og maktforhold mellom de to kjønn.

Naturtilstanden – en hypotese

Naturtilstanden er et sentralt begrep hos Rousseau, og for Rousseau var naturtilstanden et bevis for at mennesket egentlig er godt av natur. Jeg skal først se på hva Rousseau selv la i begrepet om naturtilstanden, deretter skal jeg ta for meg andre teoretikers tolkning av begrepet om naturtilstanden hos Rousseau. Til slutt skal jeg komme inn på hvordan jeg tolker dette begrepet hos Rousseau.

Når Rousseau beskriver det han omtaler som naturtilstanden, er ikke dette en tidsepoke som har eksistert en gang i tiden. Rousseau sier:

Jeg har gitt meg i kast med noen resonnementer, dristet meg til noen gjetninger, mindre i håp om å løse problemet enn med tanke på å belyse det og forenkle det ned til sin opprinnelige form (...) For det er intet enkelt foretagende å skille mellom det opprinnelig gitte og det kunstige i menneskets nåværende natur, og å skaffe seg sikker

kunnskap om en tilstand som ikke lenger eksisterer, som kanskje aldri har eksistert og som sannsynligvis aldri kommer til å eksistere.⁶

Det Rousseau vil frem til, er hvordan det opprinnelige mennesket som ikke hadde blitt påvirket av det moderne samfunnet. Det Rousseau omtaler som ”det kunstige i menneskets nåværende natur” i sitatet over, er innflytelse fra det moderne samfunnet som har fjernet mennesket fra sin opprinnelige natur, slik den er i naturtilstanden. Rousseau vil få frem godheten og likeverdigheten blant mennesket i naturtilstanden før det ble korrumpert av det moderne livet. Som jeg senere skal komme inn på i kapittelet om det moderne samfunnet, blir det ulikt maktforhold blant menneskene i det moderne samfunnet, noe som igjen skaper ulikhet blant folk i form av at noen har mer innflytelse og makt enn andre. Knivingen som oppstår i det nye samfunnet skaper ufred og stress hos menneskene.

Mennesket i naturtilstanden lever spredt og omgår hverandre bare tilfeldigvis. Kvinner og menn møtes bare for å tilfredsstille sine seksuelle behov. Når de er ferdige med den seksuelle omgangen, drar de hver til sitt uten fremtidige forpliktelser. Kvinnen alene oppdrar avkommet uten farens innblanding. Selv om det finnes mennesker med forskjellige egenskaper i naturtilstanden, som at noen er sterkere fysisk og mer intelligent enn andre, skaper dette ikke maktforhold som fører til at noen utnytter andre. Rousseau sier følgende om ulikheten mellom menneskene i naturtilstanden:

Jeg ser to slags ulikheter hos menneskeslekten: en ulikhet som jeg kaller naturlig og kroppslig, fordi den er dannet av naturen og beror på aldersforskjell, helse, kroppsstyrke og åndens eller sjelens egenskaper; og en annen ulikhet som kan kalles moralsk eller politisk, fordi den skyldes en slags overenskomst, og fordi den er frembragt eller i det minste godtatt ved alment samtykke.⁷

Rousseau mener at ulikhet når det gjelder intellektuell kapasitet eller fysisk styrke, er naturlige forskjeller blant menneskene som ikke bidrar til at noen dominerer over andre. Den er bare naturlig. Det Rousseau omtaler som moralsk eller politisk ulikhet, er den ulikheten som dannes i det moderne samfunnet: at noen få har politisk makt og innflytelse over massen, og ulik maktbalanse mellom menneskene blir gjeldende.

Til tross for at det finnes ulikheter mellom menneskene i naturtilstanden, danner ikke dette grunnlag for at noen skal dominere andre, eller at noen ble avhengig av andre. Rousseau utdyper: “In the state of nature there is a de facto equality that is real and indestructible,

---

⁶ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 22.

⁷ Rousseau: *Ibid*, s. 28.

because it is impossible in that state for the difference between man and man by itself to be great enough to make one dependent on another”.⁸ Her sier Rousseau at ingen mann i naturtilstanden var avhengig av en annen. De ulike egenskapene menneskene er i besittelse av, skaper ikke avhengighet til andre mennesker av noe slag. Han sier heller ikke at kvinner er avhengige av menn. Ut i fra det Rousseau selv beskriver om kvinner og menn i naturtilstanden, er det lite belegg for å si at kvinner ikke skulle være uavhengige på lik linje med menn. Slik Rousseau beskriver kvinnens stilling i naturtilstanden, så var ikke kvinnen avhengig av mannen for å skaffe mat eller av hans hjelp for å ta seg av sitt avkom. Den største forskjellen jeg kan se mellom kvinne og mann i naturtilstanden, er at kvinnen blir gravid og tar seg av barn, noe mannen ikke gjør. Kvinnen tar ansvar for andre enn seg selv, samt at hun viser omtanke for andre. Det kan virke som om Rousseau tillegger kvinnen i naturtilstanden større evne til å vise medlidenhet i naturtilstanden enn mannen. I underkapittelet ”Selvkjærligheten, medlidenhet og den naturlige godhet” skal jeg komme mer inn på begrepet medlidenhet og hva Rousseau mener disse andre begrepene betyr. Implikasjonene av en graviditet kan derimot føre til svekket helse hos kvinnen, samtidig som det er mer jobb for kvinnen å måtte ta seg av andre i tillegg til seg selv. Det kan forstås slik at kvinnen tidvis er litt mer utsatt for farer enn mannen, i og med at hun er redusert i forbindelse med graviditeten. Rousseau nevner ikke at mannen i naturtilstanden hjelper kvinnen her, så i en slik situasjon kan kvinnen i naturtilstanden være sårbar for farer og mindre i stand til å finne føde til seg selv.

Rousseau tar i bruk begrepet om naturtilstanden som en tenkt tilstand og ikke noe som har skjedd en gang i tiden. Begrepet om naturtilstanden hos Rousseau kan forstås som et premiss som Rousseau går ut fra når han omtaler seg om hvordan mennesket er i den tenkte tilstand og omstendighetene i den. Rousseau sier: ”Jeg setter meg ikke fore å undersøke dyrerekken for å finne ut hvordan mennesket kunne ha vært i begynnelsen siden det ble slik som det til slutt er blitt”.⁹ Det Rousseau her hevder i dette sitatet er at han ikke har til hensikt å finne ut hvordan menneskets opprinnelse må ha oppstått. Dette kan forstås som at Rousseau ikke er ute etter fakta om menneskets begynnelse, men at Rousseau bruker begrepet om naturtilstanden som et blide på hvordan han mener det mennesket må ha vært i det han omtaler som begrepet om naturtilstanden. Rousseau fortsetter videre med å si:

Man må ikke anse forskningsresultatene omkring dette emnet som historiske sannheter, men utelukkende som hypotetiske, vilkårlige synspunkter mer egnet til å belyse tingenes natur enn til å påvise deres egentlige opprinnelse, kort sagt

---

⁸ Rousseau: *Emile*, s. 236.

⁹ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 32.

synspunkter som kan sammenlignes med de refleksjoner våre fysikere daglig gjør seg om verdens skapelse.¹⁰

Rousseau var ikke opptatt av empiriske funn for å ha belegg for å skrive om naturtilstanden. Naturtilstanden kan ses på som et tankeeksperiment. Hans hovedformål med begrepet om naturtilstanden, var å understreke godheten mennesket innehar, men denne godheten blir forringet av det moderne samfunnet.

Rousseau viser ofte til primitive folkeslag for å vise til at mennesket ikke er voldelig og egoistisk av seg, men at de lever i fredelig sammen uten de helt store oppgjør og følelser. Asbjørn Aarnes sier at ved å gå tilbake til lite utviklede folkeslag, kan Rousseau forsvare hypotesen om menneskets godhet i naturtilstanden. Aarnes skriver: ”Ved å studere ”tilbakestående” eksemplarer av menneskearten, når han ikke frem til naturtilstanden, men han får en anelse om hvorledes utviklingen har artet seg”.¹¹ Aarnes forsetter med å si hvordan dette kan relateres til hypotesen om naturtilstanden:

På denne måten legitimerer han også den bruk han av og til gjør av empiri, når han trekker inn reisebeskrivelser, beretninger fra primitive samfunn og historiske aktstykker som synes å bekrefte hans antakelse(...)Han gjør det imidlertid klart at han ikke bygger på observasjon, han har ikke *sett*, sier han, den tilstand han skal beskrive(...)Rousseau benytter ordet ”hypotetisk resonnement”, men han slutter seg til det med en visshet som røber at det ikke er noe han i likhet med Locke, Montesquieu og Buffon bare *forutsetter*, for ham er det noe han allerede *vet*. Og han er sikkert også klar over at det neppe er prøvbart...¹²

Det fremgår av Aarnes at Rousseaus hypotese om naturtilstanden ikke er noe som kan bevises, selv om Rousseau benytter seg av fortellinger om samfunn som har eksistert historisk for å få frem hva han mener med naturtilstanden. Men det er ikke empiri Rousseau er ute etter, selv om det kan virke slik. Det er ikke autentiske samfunn Rousseau viser til når han beskriver naturtilstanden, men primitive samfunn er nyttige som eksempler for å få frem en skisse av naturtilstanden. Rousseaus beskrivelse av naturtilstanden skal være en forklaring på sammenhengen i naturen. Aarnes mener begrepet om naturtilstanden hos Rousseau er et uttrykk for en *visjon* Rousseau har hatt.¹³

I følge Judith Shklar var ikke Rousseau opptatt av historie. Shklar hevder at å bruke begrepet utopia var en utmerket måte for Rousseau å uttrykke ideer som ”(...)were dictated

---

¹⁰ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 30.

¹¹ Aarnes: Note III i *Ulikheten mellom menneskene*, s. 135.

¹² Aarnes: Note III, *Ibid*, s. 135.

¹³ Aarnes: Note III, *Ibid*, s. 136.

by personal imagination and by a profound need for self-revelation and self-vindication. Of metaphysics he knew little, nor did he care”.¹⁴ Shklar skriver videre at Rousseau ikke tok utgangspunkt i historiske hendelser når han beskrev naturtilstanden. Hun hevder: “There is no sign that he took an interest in history as the study of man’s actual development in time”.¹⁵ Shklar bruker begrepet “utopia” når hun skal beskrive begrepet om naturtilstanden, Rousseau selv benyttet seg ikke av det samme uttrykket. Shklar er av den oppfatning at utopia var en utmerket måte å beskrive kontrasten mellom det som var og det som burde være. Utopia kan her tolkes som et begrep som ikke forholder seg til tidsperioder, men oppfatninger av hvordan samfunnet ideelt sett skal se ut. Shklar sier at naturen er utgangspunktet for menneskets beretning, men det var ikke en tilstand menneskene kunne bli værende i. For at man skal forstå det moderne samfunnet, må man først ha dannet seg et bilde av naturtilstanden. Naturtilstanden gir innblikk i det uberørte mennesket, det vil si, uten å være korrumpert av negativ påvirkning slik mennesket er i det nye samfunnet. Shklar påstår at utopia kan ses på som en protest mot historien. Hun skriver:”Utopia is therefore a protest against history and a challenge to its madness, not in the name of eternity, but in response to the spectacle of unremitting human suffering”.¹⁶ Utopia kan også ses på som en motstand mot ulikheten i det moderne samfunnet som skaper lidelse.

Ronald Grimsley er også av den oppfatning at begrepet om naturtilstanden hos Rousseau ikke tar utgangspunkt i historien. Han skriver i *The Philosophy of Rousseau*:

Nevertheless, Rousseau makes it clear at the very beginning of his *Discours sur l’égalité* that he is not concerned with history in any scientific sense. This follows quite logically from his philosophical method which relies more on intuitively perceived principles than on empirical observation. His reconstruction of human history is purely hypothetical, its purpose being to throw light on man’s original nature rather than on the actual circumstances of his development; he is not concerned with facts as such, but with a need to distinguish between the original and artificial elements of man’s being.¹⁷

Her sier Grimsley at Rousseaus forestilling om naturtilstanden er en hypotese som ikke tar utgangspunkt i observerbare hendelse, men at hypotesen skal fange opp det Rousseau er det grunnleggende med menneskene. Hypotesen skal si noe om menneskets egentlige vesen. Jeg vil si at hovedfokuset her er ”(...)to throw light on man’s original nature rather than on the

---

¹⁴ Shklar: *Men and Citizens*, s. 2.

¹⁵ Shklar: *Ibid*, s. 2.

¹⁶ Shklar: *Ibid*, s. 12.

¹⁷ Grimsley: *The Philosophy of Rousseau*, s. 30.

actual circumstances of his development (...)”. Det Rousseau vil ha frem med hypotesen om naturtilstanden, er å komme frem til det grunnleggende med menneskenaturen, ikke at naturtilstanden noensinne har eksistert. Grimsley mener videre at det er viktig å skille det opprinnelige mennesket fra det kunstig skapte mennesket i det moderne samfunnet. Grimsley understreker også at Rousseau ikke omtaler naturtilstanden som hypotese som om det er noe empirisk ved hypotesen. Grimsley utdyper:

The concept of the "state of nature" is obviously much less fundamental than the metaphysical nature of the universal order or the ideal nature of the fulfilled human being, but it can be related to nature in a third and still more limited sense as the primordial biological and affective impulses animating man in the very early stages of his existence.¹⁸

Grimsley sier at naturtilstanden kan beskrive mennesket på et grunnleggende og biologisk nivå, et primitivt vesen som er følende, uten at en tar utgangspunkt i funn fra virkeligheten.

Roger Masters har følgende tolkning av begrepet om naturtilstanden hos Rousseau:

(...) if the state of nature as Rousseau describes it is called a "hypothesis", this term refers to the scientific character of the analysis and not to any doubtfulness of the precivilized, prerational origins of the human species. Even if some aspects of Rousseau's description of the state of nature are shown, on the basis of future scientific inquiry, to have been incorrect, the fundamental perspective is unchallengeable.¹⁹

Masters sier at hypotesen om naturtilstanden ikke refererer til et forhistorisk samfunn.

Metoden Rousseau tar i bruk, er en teori som går forut for empiriske observasjoner. Det

Masters her hevder, innebærer at "the fundamental perspective is unchallengeable", er at

hypotesen ikke utfordrer det faktum at mennesket er godt av natur. Masters fortsetter med å

si: "(...) but Rousseau's argument has the same status as the "hypothetical and conditional

reasoning... of our physicists on the formation of the earth", Rousseau's account is

scientific".²⁰ Det Masters beskriver som "conditional reasoning" er fremgangsmåten

Rousseau benytter seg av for sin beskrivelse av naturtilstanden. Den betingede tankegangen

som Masters nevner, er en måte å få frem hvordan Rousseau ser for seg at mennesket var i

naturtilstanden, fredelig og godt. Masters synspunkt sammenfaller med Richard Hejlls

oppfatning om hva begrepet naturtilstanden hos Rousseau innebærer. Hejlls skriver: "Det var

---

¹⁸ Grimsley: *The Philosophy of Rousseau*, s. 32

¹⁹ Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 118.

²⁰ Masters: *Ibid*, s. 118.

sålunda mera en psykologiskt-filosofisk utredning av människans väsen, han ville ge, än en framställning av de historiskt givna orsakerna till hennes nuvarande tillstånd”.²¹ Det Hejll her påpeker, er at Rousseau var ute etter å fremlegge en beskrivelse om menneskets egentlige vesen slik han mener den var i naturtilstanden, uten å legge historiske funn som grunnlag for sin tenkte tilstand.

Hovedformålet med hypotesen om naturtilstanden hos Rousseau, er hans måte å formidle den opprinnelige godhet hos mennesket. Rousseau går mot Thomas Hobbes påstand om at mennesket av natur er grådig. Hobbes omtaler naturtilstanden som en tilstand der alle i teorien er i krig mot hverandre. Han sier: ”Hereby it is manifest, that during the time men live without a common Power to keep them all in awe, they are in that condition which is called Warre; and such a warre, as is of every man against every man”.²² Denne krigstilstanden hos Hobbes betyr ikke nødvendigvis at menneskene slåss fysisk mot hverandre, men at de hadde det han omtaler som “a general inclination”, en tilbøyelighet som er drevet av et ønske om makt. Hobbes påstår at mennesket har: ”(...)a perpetual and restless desire of Power after power, that ceaseth onely in Death”.²³ Fordi det i Hobbes versjon av naturtilstanden ikke finnes en hersker som kan holde orden på menneskene og samfunnet, er naturtilstanden en tilstand der alle står mot alle. Denne krigstilstanden gjør at menneskene fokuserer på seg selv og sine interesser, noe som bryter med Rousseaus oppfatning om en fredelig naturtilstand. Rousseau mener tvert om at fordi mennesket i naturtilstanden er så opptatt med egen selvoppholdelse, så er det ikke opptatt med å skade andre.

Selv om Rousseau selv ikke tok i bruk empiri for å underbygge sin hypotese, gjør han likevel bruk av enkle samfunn for å vise at menneske er mildt av natur. Hypotesen om naturtilstanden er ikke tuftet på vitenskapelige funn sådan, men ment til å kaste lys over det Rousseau mener var grunnleggende hos mennesket, nemlig godhet. Det vesenligste i hypotesen om naturtilstanden er overbevisningen Rousseau har om at mennesket av natur er godt og fritt. Det er det som er kjernen i hypotesen om naturtilstanden.

For meg virker det som om hypotesen om naturtilstanden hos Rousseau er en bevisførsel for at mennesket av natur er fredelig og uavhengig. Tar man utgangspunkt i hypotesen om naturtilstanden, er det lite grunnlag for å si at Rousseau mener at menn skal dominere kvinner. Som vi har sett tidligere, nevner ikke Rousseau kvinner i naturtilstanden, med mindre det handler om at mannen skal få tilfredsstilt sine seksuelle behov og når han

---

²¹ Hejll: Forord i *Avhandlingar om Kulturen og Människan*, s. 11.

²² Hobbes: *Leviathan*, chap. XIII, s. 185.

²³ Hobbes: *Ibid*, chap. XI, s. 161.

omtaler at moren tar seg av sitt avkom alene. Hypotesen om naturtilstanden legger ikke føringer for at det er et hierarki mellom kvinne og mann selv om han ikke uttrykker dette med rene ord. Rousseau er opptatt av at ingen menn skal være underordnet andre menn, men han sier lite eller ingenting om at kvinner skal være underlagt mannen i naturtilstanden. Det er viktig å ha fokus på denne likestillingen mellom kvinne og mann i naturtilstanden hos Rousseau, da han senere bryter med denne likestillingen og skaper et asymmetrisk maktforhold mellom kvinne og mann.

Det jeg mener Rousseau gjør når han omtaler kvinne og mann i naturtilstanden, er at han staker ut kursen for at de er likestilte i den forstand at et kjønn ikke skal ha makt over ett annet. Jeg mener at Rousseaus visjon om menneskene i naturtilstanden og da med mitt hovedfokus på maktforhold mellom kvinne og mann, tegner et positivt bilde av kvinnen som et fritt og uavhengig vesen. Hovedskillet mellom kvinne og mann i Rousseaus hypotese om naturtilstanden, er at kvinnen blir gravid og tar seg av sitt avkom, noe mannen ikke gjør. Rousseau sier lite om at kvinner trenger menns beskyttelse fra farer eller at menn måtte skaffe mat til kvinnene. Ut fra det Rousseau selv fremlegger angående de to kjønn, gir han ihvertfall ikke inntrykk av at kvinner er fundamentalt svakere enn menn, verken når det gjelder intellektuell kapasitet eller fysisk styrke. Jeg skal vise at Rousseau går fra et fordelaktig kvinnesyn i forhold til naturtilstanden, og at han bryter med dette senere når han beskriver hvordan et velfungerende moderne samfunn skal være.

Selvkjærligheten, medfølelse og den naturlige godhet

Jeg skal ta for meg to begreper hos Rousseau som var med på å styre mennesket og da spesielt mennesket i naturtilstanden. Begrepene som er fremtredende for menneskets atferd i naturtilstanden er *amour de soi* (fr. kjærlighet til seg selv), som i ettertid vil bli omtalt som selvkjærlighet. Det andre begrepet Rousseau omtalte i naturtilstanden var *pitie* (fr. medlidenhet). Jeg skal vise at Rousseau hevder disse to momentene er med på å gjøre mennesket godt av natur. Når Rousseau skriver om det moderne samfunnet, nevner han nesten ikke begrepene selvkjærlighet eller medlidenhet, disse begrepene ser ut til å ha en mindre betydning for mennesket i det moderne samfunnet. Derfor spiller begrepene en større rolle i menneskers liv i naturtilstanden enn det gjør i det moderne samfunnet. Rousseau mener det er visse følelser som er medfødte hos mennesket. Han sier:

Whatever the cause for our being, it has provided for our preservation by giving us sentiments suitable to our nature, and it could not be denied that these, at least, are innate. These sentiments, as far as the individual is concerned, are the love of self, the fear of pain, the horror of death, the desire of well-being.²⁴

Det som er særegent for mennesket er kjærlighet til seg selv, frykten for død og et ønske om å føle seg vel. Det er disse momentene som driver mennesket i naturtilstanden og ikke et ønske om strid med andre. Selvkjærligheten er i følge Rousseau medfødt og den som er sterkest hos mennesket. Han påstår: "(...)self-love – a primitive, innate passion, which is anterior to every other, and of which all others are in a sense only modifications".²⁵ Å identifisere seg med et lidende vesen i naturtilstanden, er en sterkere lidenskap enn det som er tilfellet i det moderne samfunnet. Identifisering med den lidende, avlet også medfølelse. Rousseau sier: "Medfølelsen får nemlig desto større kraft jo mer det iakttagende livsvesen identifiserer seg med det lidende livsvesen. Nå, det er innlysende at denne identifikasjonen må ha vært uendelig meget sterkere i naturtilstanden enn i fornuftstilstanden".²⁶ Medfølelsen er en naturlig og ikke egoistisk følelse. Rousseau påstår: "Det er altså helt sikkert at medfølelsen er en naturlig følelse som, idet den demper det enkelte menneskes kjærlighet til seg selv, medvirker til å bevare hele slekten".²⁷ Rousseau omtaler medfølelsen som en lov i naturtilstanden, og medfølelsen er grunnlaget for leveregler som ble normer for mennesket. Reglene omfatter det Rousseau kaller for den naturlige godhet. Rousseau sier om medfølelsen: "Det er medfølelsen som driver oss til uten betenkning å hjelpe dem vi ser lide; det er den som i naturtilstanden har status av lov, sedelighet og dyd, med den fordel at ingen er fristet til å sette seg opp mot medfølelsens milde røst".²⁸ Rousseau fortsetter med å nevne leveregler som han mener medfølelse er medvirkende til. Han skriver:

Det er medfølelsen som, i stedet for følgende opphøyde leveregel basert på et vel gjennomtenkt rettferdighetsprinsipp: *Gjør mot din neste det du vil at han skal gjøre mot deg*, inspirerer alle mennesker til denne andre leveregel om naturlig godhet, som er langt mindre perfekt, men kanskje nyttigere enn den foregående: *Sørg for ditt eget ve og vel med minst mulig skade for din neste*.²⁹

---

²⁴ Rousseau: *Emile*, s. 290.

²⁵ Rousseau: *Ibid*, s. 213.

²⁶ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 56.

²⁷ Rousseau: *Ibid*, s. 57.

²⁸ Rousseau: *Ibid*, s. 57.

²⁹ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 57.

Den første regelen henspeiler på gjensidighetsgrunnlag, mens den andre er mer egoistisk, uten at ens levesett går utover andre på en negativ måte.

I følge Grimsley er ikke selvkjærlighet noe som blir uttrykt på et bestemt tidspunkt (they are not completely expressed at only particular moment), men heller en impuls som blir fremtredende jo mer den utvikler seg. Selvkjærligheten har potensiale til å bli noe annet enn bare en primitiv impuls; selvkjærligheten kan også omfatte andre, og da spesielt i det moderne samfunnet. Dette skal vi komme nærmere inn på i neste kapittel.

Verken selvkjærligheten eller medfølelse er styrt av fornuft, siden mennesket i naturtilstanden ikke har utviklet denne evnen. Charvet påstår: "His behaviour in the present is governed by those two principles, *amour de soi* and pity, which themselves are impulses of the soul derived directly from nature, and not dependent on the existence of reason".³⁰ Selvkjærligheten i naturtilstanden er menneskets måte å opprettholde sitt velbefinnende på, og selvkjærligheten har ikke relasjon til andre på dette stadiet. Charvet skriver:

(...) *amour de soi* must be understood as a form of self-love, in which the well-being of the self that is loved does not depend on how that self stands relatively to other selves and so on comparisons between one's own self and other selves, but only on how the self is absolutely for itself.³¹

Det er sitt ens velbefinnende som er det viktigste for mennesket i naturtilstanden, og selvkjærligheten er drivkraften som opprettholder ønsket om å ha det godt. Maurizio Viroli poengterer at det er selvkjærligheten som bærer selvoppholdelseskraften. Han sier: "It is this self-love which provides the motive force behind primitive man's desire for self-preservation".³² Det er selvkjærligheten og medfølelsen som gjør det mulig at mennesket er fredelig i naturtilstanden, derfor er disse to følelsene grunnlaget for den naturlige godhet. Moira Gatens mener: "In the state of nature, the innate or original passions of *amour de soi* (self-love) and *pitié* (compassion) ensure the peaceable coexistence of human beings".³³ Den naturlige mann har heller ingen ønske om å dominere andre, og det er selvkjærligheten som gjør at han ikke ønsker å herske over andre. Stephen Ellenburg hevder: "Natural *amour de soi* does not require domination for satisfaction".³⁴ Dette kan tolkes dit hen at ingen skal være underlagt andre; verken at noen menn skal herske over andre, eller at kvinner skal være underlagt menn.

---

³⁰ Charvet: *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*, s. 9.

³¹ Charvet: *Ibid*, s. 12.

³² Viroli: *Jean-Jaques Rousseau and the "well-ordered society"*, s. 32.

³³ Gatens: *Feminism and Philosophy*, s. 14.

³⁴ Ellenburg: *Rousseau's Political Philosophy*, s. 149.

Det er kun én følelse i naturtilstanden som kan relateres til andre og det er medfølelsen. Shklar utdyper: "Pre-moral man is, however, capable of one active response that has immediate social relevance, the feeling of pity".³⁵ Masters ser også at medfølelsen har relevans til andre enn villmennesket selv, nemlig medeksisterende skapninger. Han sier: "Pity is a sentiment which presupposes comparison of the self with other beings; since it implies a preference of one's own position to that of another(...)".³⁶ Masters hevder videre at medfølelsen er den følelsen som er grunnlaget for kjærligheten til andre mennesker." (...)all human affection has its natural root in pity, the only emotion of primitive man which presupposes an act of imagination (i.e., the identification of oneself with the suffering of another).³⁷ Det er medfølelsen som gjør at mennesket i naturtilstanden har omsorg for andre, siden det kan gjenkjenne seg selv i det andre mennesket.

Det er selvkjærligheten og medlidenheten som gjør at mennesket er naturlig godt. Selvkjærligheten fører ikke til å mennesket blir voldelig selv om det i bunn er en egoistisk følelse. Den viktigste funksjonen selvkjærligheten har, er at den er styrende for at mennesket skal finne mat og unngå farer, selv om det i følge Rousseau ikke var så mange farer i naturtilstanden. Den aller viktigste egenskapen for å opprettholde den menneskelige godhet, var medlidenheten til andre levende vesener. Denne følelsen fører til at mennesket har medfølelse med andre lidende vesener, samt at mennesket i naturtilstanden opplever at det ikke er alene i verden, men at det finnes liknende skapninger som det selv. Det er selvkjærligheten og medfølelse som er Rousseaus bevisførsel for at mennesket av naturen er godt. I naturtilstanden fikk disse følelsene fritt spillerom, fordi mennesket ikke hadde blitt "forpestet" av kunstige behov.

Mennesket er av naturen godt, det betyr også at det er godt for andre medskapninger. Arthur Melzer skriver:"(...)man is by nature good *for himself* and also good *for others*. Rousseau's strongest claims concern the first: man is naturally good for himself, meaning well-ordered and self-sufficient, hence happy".³⁸ At mennesket er godt for seg selv vil si det samme som at det er selvforsynt og lykkelig. I følge Melzer er mennesket i naturtilstanden godt fordi det ikke har blitt påvirket av det moderne samfunnet enda. Melzer påstår: "Rousseau *does*, of course, attribute goodness to men, but only to "natural" men who are free of the corrupting effects of artificial society".³⁹ Melzer sier her "men" i betydning menn som

---

³⁵ Shklar: *Men and Citizens*, s. 46.

³⁶ Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 43- 44.

³⁷ Masters: *Ibid*, s. 49.

³⁸ Melzer: *The Natural Goodness of Man*, s. 16.

³⁹ Melzer: *Ibid*, s. 16.

er gode uten innflytelse fra det moderne samfunnet, men jeg mener at det er kvinner Rousseau tillegger størst godhet og medfølelse i naturtilstanden. Rousseau skriver i *Ulikheten mellom menneskene* at det er kvinnene som tar seg av barna, noe som krever empati for andre enn seg selv. Det er kvinnene som tar seg av et hjelpeløst barn, så det kan tyde på at Rousseau mener at kvinnene har større medfødt medlidenhet enn det menn har i naturtilstanden. Rousseau sier at menn ikke tok seg av sitt avkom fordi de ikke visste om barnet var deres biologiske avkom, og da må de heller ikke vært opptatt av å vise omsorg i form av å beskytte barnet og finne mat til det. Til tross for at barnet var lite og avhengig av en voksen, følte altså ikke mannen verken barnet var hans ansvar eller hadde medlidenhet med det.

Likestilling mellom kvinne og mann i naturtilstanden?

Rousseau blir ofte og rettmessig anklaget for å inneha et negativt og fiendtlig bilde av kvinner. Hvordan er Rousseaus kvinner i naturtilstanden og kan vi si at kvinner i denne tilstanden er likestilt med menn? Jeg skal nå se nærmere på spørsmålet om hvorvidt man kan si at Rousseau tegner et kvinnefiendtlig bilde av kvinnen i naturtilstanden.

I naturtilstanden levde mennesket et isolert og nomadeaktig liv. Mesteparten av tida brukte mennesket i naturtilstanden på å sove og å finne mat. I Rousseaus naturtilstand var det fred og fordragelighet som rådet, mennesket hadde ingen ønske om å skade andre, ettersom det var så opptatt med å holde seg selv i live. Menneskene var uavhengige av hverandre, de var altså selvforsynte og selvstendige. I følge Rousseau var friheten og uavhengigheten i naturtilstanden basert på at man ikke var avhengig av andre for å overleve eller være underlagt andre. Rousseau påstår:

Uten å legge til flere unødige detaljer, bør enhver kunne forstå at siden slavebånd bare knyttes ved at menneskene er gjensidig avhengige av hverandre og ved de gjensidige behov som føyer dem sammen, er det umulig å underkue noen uten å ha satt ham i den situasjon at han ikke kan unnvære en annen. En slik situasjon eksisterer ikke i naturtilstanden, der enhver er fri for åk, og der loven om den sterkestes rett er maktesløs.⁴⁰

---

⁴⁰ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 63.

Det fremgår av dette sitatet at uavhengigheten fra andre mennesker var av stor betydning for mennesket i naturtilstanden. Det var ingen som var underlagt andres makt, dermed kunne ingen herske over andre. Det var ikke den sterkeste som hadde makt i naturtilstanden. Slik jeg tolker dette sitatet, sier ikke Rousseau at det er bare menn som skal være uavhengige enn andre. I den grad Rousseau ikke nevner at denne uavhengigheten bare skal gjelde menn, gir det en mulig åpning for å tolke dette dithen at uavhengigheten også er gyldig for kvinner. Rousseau understreker at selv om noen er sterkere enn andre, så gir ikke det grunnlag for at de personene skal herske i naturtilstanden. Når Rousseau omtaler menneskets behov i naturtilstanden, tar han utgangspunkt i villmannen uten å inkludere kvinnens behov. Rousseau påstår: ”Dets ønsker går ikke ut over det fysiske behov; de eneste behov det kjenner i hele universet, er behovene for føde, en hunn og hvile; de eneste onder han frykter, er smerten og sulten”.⁴¹ Rousseau begynner sitatet med å ta for seg de generelle behovene til mennesket i naturtilstanden, for så å si at det er mannen han har i tankene. Det er mannens behov han nevner spesielt i dette sitatet. Dette utelukker likevel ikke at kvinnen har samme muligheter, men Rousseau avslører at det er menns behov som er det interessante for ham.

Kvinner og menn levde i primitive kår på hver sin kant, unntatt når de skulle stille sitt fysiske begjær og da oppsøke en partner for å få tilfredsstilt dette begjæret. I naturtilstanden finnes ifølge Rousseau ikke noe begrep om moral, det er først i det moderne samfunnet at dette oppstår. I naturtilstanden var kvinner og menn først og fremst preget av den fysiske kjærligheten dem i mellom. Etter kvinne og mann hadde stilt sine seksuelle behov, skiltes de uten forpliktelser for hverandre. Dersom de støtte på hverandre ved senere anledninger, så ville de ikke være i stand til å gjenkjenne hverandre. Rousseau har følgende å si om libidodriften i naturtilstanden:

Sult, blant andre behov, lærte det etterhvert å utprøve forskjellige måter å eksistere på, deriblant ett behov som stimulerte til å føre slekten videre; og denne blinde drift, som var blottet for enhver ømhetsfølelse, utløste bare en rent dyrisk handling. Da behovet var tilfredsstillt, husket ikke de to kjønnspartnere hverandre lenger, og ikke engang barnet betydde noe for moren så snart det kunne unnvære henne.⁴²

Slik Rousseau fremlegger seksualakten mellom kvinner og menn i naturtilstanden, så består den bare av rent fysiske drifter, og ikke kjærlighet mellom de to kjønn for at de skulle ha seksuell omgang. Etter den seksuelle omgangen de to kjønn imellom førte heller ikke til

---

⁴¹ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 42.

⁴² Rousseau: *Ibid*, s. 66-67.

varige relasjoner mellom kvinne og mann, men konsekvensene etter den seksuelle omgangen er det kvinnene som står igjen med i og med at hun blir gravid og må ta seg av sine barn en periode til de blir store nok til å klare seg selv.

Carole Patemans tolker det seksuelle forholdet mellom kvinne og mann i naturtilstanden som en fredelig affære, hvor de involverte partene gikk hver til sitt etter at de hadde fått deres behov tilfredsstilt.. Pateman skriver: "Once physical desire had been satisfied (and Rousseau argues that desire would be less frequent and pressing than in the social state) that would be sufficient; male and female beings would go their separate and peaceful ways until sexual desire is felt again".⁴³ Stephen Ellenburg har samme oppfatning som Pateman av samkvem mellom kvinne og mann i naturtilstanden. Han påstår: "Every woman equally satisfies the desires of natural man; the sexes unite without design as accident, opportunity, and inclination permit. After physical gratification, they part with equal indifference(...)".⁴⁴ Ellenburg mener det primære med det seksuelle samkvemmet var å få stilt det seksuelle behovet menneskene hadde, og at verken kvinne og mann hadde ønske om videre kontakt etter det. Denne type intimitet fører ikke til store og opphetede følelser som forekommer i det moderne samfunnet. Kvinner og menn i naturtilstanden kommer heller ikke i store konfrontasjoner seg imellom siden den moralske delen av kjærligheten var fraværende. Begreper som beundring og skjønnhet eksisterte ikke hos villmennesket. Siden slike ideer ikke fantes, var den ville mannen ikke særlig kritisk i sin utvelgelse av en kvinne han kunne pare seg med, slik Ellenburg også fremlegger møtet mellom kvinne og mann. En hvilken som helst kvinne var god nok for mannen. Når de to kjønn har fått tilfredsstilt sine fysiske begjær, går de hvert til sitt uten å ha knyttet nære bånd til hverandre⁴⁵. Det var en fordel at den seksuelle trangen hos menneskene i naturtilstanden var svak. Det fører til at menneskene ikke var avhengig av andre. Joel Schwartz hevder: "The weakness of the primeval male's sexual desire enables him to maintain his individual independence".⁴⁶ Her legger Schwartz først og fremst vekt på at det er menns uavhengighet som er det viktige. Som jeg skal komme inn på i senere i dette kapittelet, er det likeverd og uavhengighet blant menn som er det viktige, kvinner blir ikke nevnt i den sammenhengen.

Fordi villmennesket ikke hadde begrep om moralsk kjærlighet, var ikke den fysiske kjærligheten opphavet til sjalusi og konkurranse blant menneskene. For å understreke at

---

⁴³ Pateman: *The Sexual Contract*, s. 96-97.

⁴⁴ Ellenburg: *Rousseau's Political Philosophy*, s. 66.

⁴⁵ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 60.

⁴⁶ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 17.

kjærligheten slik vi kjenner den i det moderne samfunnet egentlig er en kunstig holdning, sier Rousseau følgende:

Nå, det er lett å se at det moralske ved kjærligheten er en kunstig holdning født av omgang i samfunn og dyrket av kvinnene med stor dyktighet og omsorg for å styrke deres makt, og gjøre det kjønn som burde være underdanig, til det dominerende. Denne holdningen må nesten være fraværende hos den ville, siden den er tuftet på visse begreper om fortjeneste eller skjønnhet som han mangler betingelser for å ha, og på sammenligninger han heller ikke kan gjøre seg.⁴⁷

Den moralske kjærligheten slik Rousseau fremstiller den her, er en uekte følelse som kvinnene bruker til sin fordel for å få makt. I dette sitatet avslører Rousseau klart hvem han mener skal styre i det moderne samfunnet, nemlig menn. Kvinnelig seksualitet i naturtilstanden hadde ikke så stor makt over menn at menn ble avhengig av kvinner, og derfor kunne heller ikke kvinner dominere menn i naturtilstanden på den måte Rousseau mener at kvinners seksualitet kan i det moderne samfunnet. Det er også det som er Rousseaus poeng, at menn ikke skal være avhengig av andre.

Når Rousseau trekker frem kvinner i naturtilstanden, er dette som regel i forbindelse med hennes morsrolle og når menn trenger en seksualpartner. Det seksuelle samkvemmet kan få følger for kvinnen i naturtilstanden: Hun kan bli gravid og får derfor andre enn seg selv å ta vare på. Om mor og barn skriver Rousseau: ”Moren ammet først barna for sin egen skyld; da de ved vanens makt var blitt dyrebare for henne, matet hun dem til slutt for deres egen skyld. Så snart de hadde krefter til å finne seg mat selv, nølte de ikke med å forlate moren”.⁴⁸

Okin påpeker, at ut fra Rousseau er det kvinnen som tok seg av felles avkom etter den seksuelle kontakten med en mann. Okin understreker at Rousseau beskriver kvinnen som kompetent til å skaffe seg selv mat til sine barn og seg selv, samt å beskytte seg mot eventuelle farer. Kvinner og menn i naturtilstanden levde ikke i noen form for partnerskap, og ett kjønn var ikke avhengig av det andre for å overleve. Okin registrerer at Rousseau ikke beskriver et ulikt maktforhold mellom kvinne og mann i naturtilstanden. Det derimot Rousseau skriver, er at kvinnen er kapabel til å klare seg selv og ta seg av sine barn og nevner han kommer ikke inn på om kvinnen var dårligere utrustet verken fysisk eller mentalt. Okin mener dette er bevis for at de to kjønn var likestilte i naturtilstanden, og at kvinnen ikke stod tilbake for mannen her. Okin sier følgende om likestilling i den primitive tilstand: ”It is evident that until the second great revolution instituted landed property and the division of

---

⁴⁷ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 59.

⁴⁸ Rousseau: *Ibid*, s. 46.

labour among men, Rousseau considers the human race, in spite of the patriarchal nature of the family, to have been living in a state of perfect equality”.⁴⁹ Jeg tolker dette sitatet dithen at Okin mener at kvinner var likestilte med menn i naturtilstanden, og det hun omtaler som “the patriarchal nature of the family”, er den omsorgen kvinnen hadde for sine barn uten at det eksisterte et faktisk patriarkat i naturtilstanden.

For Rousseau var likhet og frihet viktige og sentrale begreper. For å være et fullverdig menneske, var det viktig for mennesket at det er fritt fra undertrykking og at det har muligheten til å leve et liv i frihet uten lenker av noe slag. Når det gjelder naturtilstanden, virker det som om Rousseau inkluderer både kvinner og menn som frie og uavhengige. Tar en utgangspunkt i begrepet om naturtilstanden hos Rousseau, tegner han et positivt bilde av kvinnen som en oppegående og uavhengig person. Schwartz er enig med Okin at Rousseau gir et inntrykk av at kvinner og menn i naturtilstanden er likestilt, og at det ikke finnes et asymmetrisk forhold med tanke på maktforhold kvinner og menn i mellom. Schwartz utdyper:

For Rousseau, women are naturally equal to men – they are equal in the primordial savage state, without having to alter that state to achieve equality. They are weaker than men but strong enough to be self-sufficient, because men lack the need and the desire to oppress them. For Rousseau, then, nature is a state of sexual equality, whereas the female sex achieves unnatural predominance in civilization.⁵⁰

Schwartz mener her at Rousseaus kvinner i naturtilstanden var likestilt til tross for at kvinner ikke hadde samme fysisk styrke som mannen. Det er først i det moderne samfunnet at kvinner får ”for mye makt”. Denne makten skaper ubalanse og kvinner blir det dominerende kjønn. Dette skal jeg se nærmere på i neste underkapittel.

Kvinnens plass i naturtilstanden

I det forrige underkapittelet beskrev jeg en tilsynelatende likestilling mellom kvinne og mann i naturtilstanden. Jeg skal her ta for meg hvorfor Rousseau likevel kan sies å ha fokus på menn i sin iver etter å skape et fritt og uavhengig menneskesyn.

Når Rousseau beretter om likhet mellom menneskene i naturtilstanden, er det først og fremst menn han tar for seg. Rousseau vil skape et grunnlag der de forskjellige fysiske og mentale forskjellene mellom menn ikke skal være basis for at noen skal dominere andre.

---

⁴⁹ Okin: *Women in the Western Political Thought*, s. 113.

⁵⁰ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 21.

Rousseau nevner ikke noe om disse forskjellene blant kvinner, det er menn som Rousseau først og fremst retter sitt fokus mot. Dersom vi skal følge Rousseaus egne premisser om at forskjellige fysiske og mentale egenskaper blant *menneskene* ikke er opphav til makthierarki mellom menneskene, vil jeg påstå at Rousseau må inkludere kvinnene i dette denne likhetstankegangen. Det er likevel klart at Rousseau er opptatt av at menn skal være frie og uavhengige, og han nevner stort sett bare kvinnene når det er snakk om at *menn* skal få tilfredsstilt sitt seksuelle behov og når han sier at kvinnen tar seg av sine barn. Selv om Rousseau spesifikt ikke tar for seg de ulike egenskapene, og da spesielt de fysiske som Schwartz nevnte, blant kvinner og menn, sier han heller ikke direkte at menn skal herske over kvinner. Rousseau problematiserer ikke om kvinner og menn kan ha ulike egenskaper, men det kan virke som om han mener kvinner har mer medfødte omsorgsevner i og med at han tillegger moren eneansvaret for sitt avkom. Det at kvinnen har omsorg for andre enn seg selv og klarer å finne mat til seg og barna, gjør det henne til et uavhengig vesen som ikke trenger en manns støtte. I og med at naturtilstanden skal si noe om det opprinnelige mennesket, nemlig at det er godt og uavhengig, kan det se ut til at Rousseau også omfatter kvinner. Rousseau sier på den ene siden at mennesket i naturtilstanden er fritt og godt, og de ulike egenskapene menneskene imellom ikke har betydning for at det kan skape grunnlag for ufred og at noen skal herske. På den andre siden kan det se ut som om han glemmer å ta med kvinnene i disse beregningene. Det er menn Rousseau hele tida tar for seg når han vil ha frem at mennesket er fritt og godt. Det kan se ut som om kvinnen bare har en birolle hos Rousseau. Han innser at det finnes et annet kjønn enn bare menn, men det er i begrenset omfang han omtaler kvinnene.

Det Rousseau gjør når han skisserer et bilde av kvinner og menn i naturtilstanden med henblikk på roller, er at han tillegger kvinnene omsorgsrollen. Rousseau staker her ut kursen for spesifikke kjønnsroller som han utdyper når han beskriver for det moderne samfunnet. For meg virker det som om Rousseau tillegger kvinner i naturtilstanden større medlidenhet med andre hjelpeløse skapninger, i og med at han sier at kvinnen tar seg av barnet til det er stort nok til å klare seg selv. For Rousseau var medlidenheten en egenskap han satte høyt, og kvinnen kommer fordelaktig ut med tanke på denne egenskapen, uten at Rousseau nevner det spesifikt at kvinner hadde mer medlidenhet enn det mennene i naturtilstanden hadde.

Jeg er enig med Okin at Rousseau fremlegger likestilling mellom kvinne og mann i naturtilstanden, men det er likevel ikke likestillingen mellom kvinne og mann Rousseau har som hovedformål å formidle i *Ulikheten mellom menneskene*. Jeg vil derfor si at Rousseau nærmest gir et inntrykk av at kvinnen ikke er så viktig med tanke på likhetsprinsippet.

Maurizio Viroli har også samme innfallsvinkel når han sier at de ulike egenskapene mellom menn og ikke gir grunnlag for dominansforhold menn imellom. Viroli hevder: "There are differences between men in the natural state, but not inequality: men have different mental and, more particularly, bodily gifts; there are different degrees of strengths, beauty and skill. Nature has not been even-handed in distributing its gifts".⁵¹ Mangfoldet blant menns egenskaper er ikke av betydning for likeverdet menn imellom. Alle menn er like mye verd og ingen mann er underlagt enn annen. Som Rousseau, har også Viroli blick for at det er menn som ikke skal være dominert av andre. At kvinnen ikke skal ha samme vilkår, problematiser verken Viroli eller Rousseau.

---

⁵¹Viroli: *Jean-Jacques Rousseau and the "well-ordered society"*, s. 69.

II.

Kvinner og menn i det moderne samfunnet

Jeg skal i dette kapittelet ta for meg hvordan og på hvilken måte mennesket beveget seg bort fra naturtilstanden, for på den måten å gi et bilde av den nye ulikheten mellom menneskene som blir dannet når mennesket går fra naturtilstanden til det moderne samfunnet. Ved at menneskene beveget seg bort fra naturtilstanden, oppstod det andre ulikheter mellom menneskene som ikke eksisterte i naturtilstanden. De ulikhetene som oppstår i det moderne samfunnet skaper ikke bare ulikheter menn imellom, men også mellom kvinne og mann. Jeg skal undersøke hva ulikheten mellom de to kjønn består i, hvordan de arter seg og hvilke konsekvenser det får for videre kjønnsrollemønstre i det moderne samfunnet. Det er viktig å se på kjønn i det moderne samfunnet i forhold til Rousseaus menneskesyn fra naturtilstanden, fordi han går bort fra frihets og likhetsprinsippene som han verdsatte høyt i det mennesket inntreer i det moderne samfunnet. Rousseau innlemmer ikke kvinner i likhets og frihetstankegangen sin på samme måte som han gjør det med menn. Jeg skal se på virkningen ulikheten som Rousseau skisserer får for kvinner og menn i det moderne samfunnet, og Rousseaus argumentasjon for å forsvare ulikheten mellom kvinner og menn.

Videre skal jeg ta for meg begrepet *amour-propre* og si hva Rousseau legger i dette begrepet og hvilken rolle det spiller i det moderne samfunnet. Deretter skal jeg se på hvilken type utdanning Rousseau foreskrev for jenter og gutter. Var det forskjeller i utdanning av jenter og gutter, og hva gikk i såfall disse ut på? Jeg skal ta for meg Wollstonecrafts kritikk av Rousseaus syn på utdanning for jenter og gutter og komme med hennes innvendinger mot forskjellige roller for kvinner og menn. Wollstonecraft og Rousseau kan begge karakteriseres som liberale tenkere, men Wollstonecraft inkluderer også kvinnene i denne likhetstankegangen i det moderne samfunnet, noe Rousseau ikke gjør. Deretter skal jeg undersøke hvilke kjønnsroller Rousseau mente av de beste for det moderne samfunnet med utgangspunkt i antikke Hellas og Roma. Videre skal jeg beskrive de forskjellige måter kvinner og menn knytter seg til andre mennesker. Jeg skal også komme innpå om den kvinnelige seksualiteten kan sies være en maktfaktor ikke bare hos den enkelte mann, men

også i samfunnet for øvrig. Til slutt skal jeg se nærmere på hvilken måte seksualiteten har innvirkning på kvinner og menn i den moderne verden for på den måten å finne ut hvordan relasjoner mellom de to kjønn utartet seg i privatsfæren slik Rousseau beskrev den.

Menneskets bevegelse bort fra naturtilstanden

Rousseau innleder annen del i *Ulikheten mellom menneskene* med å si: “Den første som gjerdet inn et jordstykke og fikk det innfall å si: *Dette er mitt*, og fant mennesker som var enfoldige nok til å tro det, var den egentlige grunnlegger av borgersamfunnet”.⁵² Menneskene begynner nå å sammenlikne seg med hverandre, og Rousseau skriver at det er her forestillinger om dyd og skjønnhet dannes. Ved at menneskene flyttet sammen og dannet små samfunn, blir de vant til å se og omgås andre. De begynner å konkurrere om hvem som synger best, hvem som er den peneste og hvem som er den sterkeste. Rousseau hevder: ”Man venner seg til å se forskjellige kvinner og menn og å foreta visse sammenligninger; umerkelig opptar man i seg tanker om dyd og skjønnhet som fører til at noe blir foretrukket fremfor noe annet”.⁵³ I følge Rousseau skaper disse sammenlikningene grunnlag for hva som ble ansett for å være av verdi i det moderne samfunnet. Det er nå misunnelse, forfengelighet og forakt for at andre har det bedre materielt enn en selv dukker opp blant menneskene. “Så snart menneskene hadde begynt å sette gjensidig pris på hverandre og tanken om aktelse ble formet i deres sinn, gjorde alle og enhver krav på rett til denne aktelse, og det var ikke lenger mulig for noen, ustraffet, å være den foruten”.⁵⁴ Rousseau mener menneskene begynner å straffe andre dersom de blir krenket: menneskene blir blodtørstige og hevngjerrige.

Innføringen av privateiendom og utvikling av jordbruket skaper forskjeller mellom folk og blir basis for ulike maktforhold mellom rike og fattige. Men det er også andre momenter som gjør at forholdene for menneskene blir forandret. Menneskene i det moderne samfunnet får nå mer fritid. Denne fritida benytter menneskene til å gå til å bygge seg hytter av bedre kvalitet enn tidligere, samt at menneskene utvikler nye og bedre redskaper slik at man kunne felle for eksempel dyr mer effektivt enn det man kunne i naturtilstanden. De nye redskapene som gjør at det blir enklere å jakte på dyr, fører til at mennesket ble sløvere, både kroppslig og mentalt. Menneskene blir vant til å ha det behagelig, uten at de nye behagelige

---

⁵²Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 66.

⁵³Rousseau: *Ibid*, s. 72.

⁵⁴Rousseau: *Ibid*, s. 73.

oppfinnelsene gjorde menneskene lykkelige. På grunn av den nye levemåten med bedre redskaper og mer fritid, blir både kvinner og menn mindre robuste og mister sin kraft i følge Rousseau. Sansene deres blir svakere fordi menneskene nå slipper å slite på samme måte som i naturtilstanden for å skaffe mat og på grunn av at de nå har bedre redskaper til å beskytte seg mot farer.

I naturtilstanden lever kvinne og mann på samme måte ifølge Rousseau. Det vil si at både kvinner og menn lever isolerte og uavhengige liv og bare treffer hverandre tilfeldig for å stille sine seksuelle behov. Som jeg tidligere har nevnt i kapitlet om naturtilstanden, er den største forskjellen mellom kvinne og mann i naturtilstanden at kvinnen føder barn og tar seg av disse. Det sistnevnte tok ikke mennene del i. Det at mennesket beveger seg bort fra naturtilstanden oppstår det nye væremåter for de to kjønn. Kvinnene føder flere barn og blir derfor mer bundet til hjemmet. Det blir mennenes oppgave å gå ut for å skaffe mat til familien. Rousseau sier: "Kvinnene ble mer stedbundne og vernet seg til å hegne om hytten og barna, mens mannen dro på jakt etter den felles føde."⁵⁵ Her ser jeg at Rousseau fremlegger kjønnsroller for kvinner og menn som forsterkes i hans visjon om hvordan kjønnsroller i det moderne samfunnet ville være.

Som jeg har nevnt på forrige side, fører innføringen av metallurgien og oppfinnelsen av nye redskaper til ny industri og utviklingen av jordbruket til store omveltninger for menneskene. Ved utviklingen av disse arbeidsområdene, blir ulikheten mellom menneskene enda større. Den som er fysisk sterkest arbeider hardest, mens den dyktigste utnytter sine ressurser best. På den måten blir menneskene nesten umerkelig mer ulike og dette får konsekvenser for den enkelte. Rousseau hevder:

Slik er det at de mektigste eller de ringeste oppkaster sin makt eller sin nød til en slags rett over sin nestes gods - som de mener er å ligne med eiendom - og at likestillingen blir brutt og følges av den frykteligste uorden. Slik var det at de rikes utbytting, de fattiges plyndringer og alles hemningsløse lidenskaper ved å kvele den naturlige medfølelse og den ennå svake rettferdighets røst, gjorde menneskene gjerrige, grådige og onde.⁵⁶

Som det fremgår av sitatet ovenfor, blir noen i det moderne samfunnet rike, og disse utnytter de fattige. Dette skaper et samfunn hvor menneskene mister sin naturlige godhet. Den naturlige godhet slik den blir beskrevet i naturtilstanden, er at mennesket har nok med å skaffe mat til seg selv og hvor selvkjærligheten og medlidenheten mennesket har til andre levende

---

⁵⁵ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 70- 71.

⁵⁶ Rousseau: *Ibid*, s. 79.

skapinger er de sentrale elementer i menneskets liv. Ved at menneskene mister sin naturlige godhet i det moderne samfunnet, blir mennesket nå egoistisk, og de blir gjerrige ovenfor andre mennesker. For at de rike ikke skal få tyrannisere og utbytte de fattige, blir menneskene enige seg imellom om at det må være lover som styrer samfunnet, en makt som beskytter og forsvarer innbyggerne. Alt dette blir til for at et samfunn skal fungere på en tilfredsstillende måte. Det er nå Rousseau forestiller seg at opprinnelsen til det nye samfunnet og lovene må ha blitt dannet. De rike kommer likevel fordelaktig ut av en slik samfunnsordning, mens de fattige blir skadelidende. Rousseau har følgende å si om opprinnelsen og konsekvensene av innføring av lovene i det moderne samfunn:

Slik var, eller må opprinnelsen til samfunnet og lovene ha vært, hvilket skaffet den svake nye lenker og den rike ny makt, tilintetgjorde den naturlige frihet for bestandig, fastslo for alltid loven om eiendomsrett og ulikhet for alle, gjorde den snedige utbytting til en ugjenkallelig rett, og tvang fra nå av, til fordel for noen få strebere, hele menneskeheten til arbeid, trelldom og fornedrelse.⁵⁷

Rousseau hevder her at det som hadde vært naturlig frihet for mennesket i naturtilstanden, det vil si at menneskene der var likeverdige og uavhengige av hverandre, blir nå revet bort og opphevet for alltid. Loven om eiendomsrett blir innført og ulikheten mellom menneskene blir stadfestet med denne retten. Bare et fåtall av befolkningen nyter godt av en slik ordning mens flertallet blir holdt nede. Den ulikheten Rousseau skisserer i det moderne samfunnet gjør at flertallet av befolkningen blir offer for utbytting. Rousseau omtaler arbeid forstått som lønnet arbeid, trelldom og fornedrelse som det som preger hverdagen til menneskene. Arbeid, det vil si lønnet arbeid, fantes ikke i naturtilstanden. Arbeid fører til at mennesket blir avhengig av inntekt og det blir således avhengig av å ha et arbeid for å overleve. Slik tolker jeg Rousseaus begrep om trelldom. Fornedrelse i denne sammenheng tolker jeg som ydmykelsen det er å måtte være underlagt arbeid, samt å ha mindre rettigheter i forhold til de som er heldigere stilt.

Rousseau påstår at likheten som eksisterer mellom menneskene i naturtilstanden, nå blir borte ettersom mennesket har beveget seg bort fra den tilstanden. I det nye samfunnet blir alle avhengige av hverandre. Rousseau sier:

For all are dependent on each other, the rich on the poor, as well as the poor on the rich, not only for necessary economic services, but because the desire for, and attraction of, riches does not consist in their power to satisfy real need, but in the

---

⁵⁷ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 82.

superiority they give the rich over other men.⁵⁸ The rich only value their possessions to the extent that others are deprived of them, and, without changing their condition, would cease to be happy if the poor ceased to be miserable.⁵⁹

Charvet mener at den materielle rikdommen de rike oppnår, ikke dekker nødvendige behov de rike har, men at den materielle rikdommen de rike opparbeider seg gir en følelse av overlegenhet hos disse. Rikdommen har bare verdi i den forstand at de rike eier mer enn andre. Samfunnet blir preget av rivalisering mot hverandre, menneskene er ute etter å tjene på andres bekostning. I følge Charvet er dette en konsekvens av privat eiendom og den økende ulikheten blant folk. Den politiske ordningen er bare en oppfinnelse for at de rike skal befeste og sikre sin fordelaktige posisjon. Samtidig er det politiske systemet avhengig av de fattiges støtte for at systemet skal fungere, selv om det samme systemet slett ikke gagnar de fattige. Rousseau påstår: "What the poor are offered, and believe they will gain from, is a system of equal rights and duties which will guarantee everybody in his life and property from the invasions of others".⁶⁰ Det som egentlig skjer er i følge Charvet: "But in fact, Rousseau says, they gain nothing, and only lose their natural liberty".⁶¹ Det at menneskene inngår en kontrakt i det moderne samfunnet, fører til at de fleste menneskene egentlig ikke vinner noe på denne avtalen ifølge Rousseau. Følgene blir derimot at de mister den naturlige friheten de har i naturtilstanden. Den naturlige friheten slik den eksisterte i naturtilstanden bestod av at de ikke eksisterte forskjell i materiell standard blant menneskene og at man levde sitt liv uten å måtte være avhengige av andre for å overleve. Rousseau nevner ikke den relativ sett større grad av likestilling kvinner og menn hadde i naturtilstanden forsvinner i det nye samfunnet. Han snakker som regel om "men" - menn. Rousseau tar ikke høyde for at likestillingen mellom kvinner og menn blir brutt, men når forholdene forandres, blir også posisjonene til kvinner og menn mer separate, og kvinner og menn får forskjellige sfærer i det nye samfunnet. Dette fører igjen til maktforskjeller mellom kvinner og menn. Jeg skal se nærmere på disse maktforskjellene senere i dette kapitlet.

Rousseau er av den oppfatning at for at en mann skal kunne bli en sann borger i det moderne samfunnet, må han ødelegge sin egen individualitet og han vil bare eksistere som et medlem av et større hele. Slik beskriver Rousseau mannen i det nye samfunnet:

---

⁵⁸ Det sitatet av Rousseau er hentet fra Charvet: *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*, s. 24.

⁵⁹ Det sitatet av Rousseau er hentet fra Charvet: *Ibid*: s. 24.

⁶⁰ Det sitatet av Rousseau er hentet fra Charvet: *Ibid*: s. 25.

⁶¹ Charvet: *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*, s. 25.

He who in the civil order wants to preserve the primacy of the sentiments of nature does not know what he wants. Always in contradiction with himself, always floating between his inclinations and his duties, he will never be either man nor citizen. He will be good neither for himself or for others. He will be one of these men of our days: a Frenchman, an Englishman, a bourgeois. He will be nothing.⁶²

Rousseau sier her at mannen i det moderne samfunnet kjemper for å være et fritt menneske samtidig som han ønsker å passe inn i det moderne samfunnet. Det kan skape interessekonflikter hos mannen, forvirring og frustrasjon dersom han ikke klarer å kombinere det å være fri samtidig med å være en del av et samfunn. Rousseau nevner ikke spesifikt at en liknende frustrasjon oppstår hos kvinnene i det moderne samfunnet. Hos Rousseau er fokuset på frustrasjonen som oppstår når menn må ta på seg nye roller i det moderne samfunnet.

Jeg har i dette underkapittelet beskrevet forhold som oppstår når mennesket må leve i det moderne samfunnet slik Rousseau skisserer det. Menneskene er ikke lengre uavhengige og frie, men er underlagt lover og må arbeide for å overleve. Disse nye elementene i det moderne samfunnet skaper ulikt maktforhold mellom menneskene. Noen få mennesker blir materielt rike og har stor innflytelse, mens de aller fleste har lav materiell standard og nesten ingen innflytelse på hvordan samfunnet skal være. Rousseau fremlegger denne ulikheten som en ulykke for menneskene, og hans hovedformål er å få frem at dette er en ulykke først og fremst for menn. Det er i all hovedsak menn Rousseau skriver om når han prater om ulykkelige skjebner som rammer menn i det moderne samfunnet. Som jeg skal vise i underkapitlene om utdanning for jenter og gutter og om seksualiteten, er det menns ve og vel i det moderne samfunnet som er det primære for Rousseau. Han forlater likhetsideologien han la fram i naturtilstanden som åpner for at kvinner og menn i hovedsak er likestilte.

Amour-propre

Jeg skal ta for meg begrepet som etter Rousseaus oppfatning er med på å styre menneskenes atferd og identitet i det moderne samfunnet. Dette begrepet kaller Rousseau for *amour-propre*. *Amour-propre* kan oversettes med kjærlighet til det som anses for å være sømmelig eller skikkelig i samfunnet. Jeg velger stort sett å bruke begrepet *amour-propre* på fransk uten å oversette det til norsk i resten av oppgaven. Jeg skal ta for meg hva Rousseau legger i

---

⁶² Rousseau: *Emile*, s. 40.

begrepet og hvordan denne oppfatningen er styrende for menneskene i det moderne samfunnet. *Amour-propre* får betydning for både kvinner og menn. For menn har begrepet betydning i den forstand at det å fremstå som vellykket i andres øyne får stor betydning. For kvinners del får begrepet betydning i at det å fremstå som dydig og beskjeden for andre blir viktig.

I følge Rousseau er *amour-propre* en kunstig følelse som blir skapt i det moderne samfunnet som følge av at en skal fremstå bedre enn det man og er bedre enn sin nabo. Han hevder: "Egenkjærligheten er bare en relativ følelse, kunstig, skapt av samfunnet; den bringer ethvert individ til å gjøre mer vesen av seg enn av enhver annen, den inspirerer menneskene til alt det onde de gjøre hverandre og er ærens egentlige kilde".⁶³ Det Rousseau sier her er at *amour-propre* er opphavet til ondskapen menneskene mellom og den gjør at menneskene forsøker å overgå hverandre i håp om å oppnå ære. Rousseau utdyper begrepet om *amour-propre* med å si:

Self-love, which regards only ourselves, is contented when our true needs are satisfied. But *amour-propre*, which makes comparisons, is never content and never could be, because this sentiment, preferring ourselves to other, also demands others to prefer us to themselves, which is impossible. This is how the gentle and affectionate passions are born of self-love, and how the hateful and irascible passions are born of *amour-propre*. Thus what makes man essentially good is to have few needs and to compare himself little to others; what makes him essentially wicked is to have many needs and to depend very much on opinion.⁶⁴

Det Rousseau sier ovenfor er at *amour-propre* oppstår når menneskene begynner å sammenlikne seg med hverandre. Mens kjærlige lidenskaper oppstår som følge av selvkjærligheten, er det andre følelser som dukker opp som følge av *amour-propre*. Det er lidenskaper som hissighet og hat som dukker i opp i kjølevannet av *amour-propre*. Mennesket er godt fordi det har få behov i den forstand at dets primære oppgave i naturtilstanden er å finne mat og sove og det sammenlikner seg ikke med andre. Med *amour-propre* stiller dette seg annerledes. Det som gjør mennesket ondt i det moderne samfunnet, er at det har mange materielle behov, og at det er avhengig av andre menneskers oppfatning av det. Det er i det moderne samfunnet at identitet blir dannet i det offentlige. *Amour-propre* kommer av at mennesket i det moderne samfunnet vil forsøke å få makt og innflytelse ovenfor andre. En

---

⁶³ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 123.

⁶⁴ Rousseau: *Emile*, s. 213-214.

eksistens som grunner i at andre skal se opp til en og samtidig få makt over dem, fører til at mennesket lever for det Rousseau omtaler som å leve utenfor seg selv. Rousseau påstår:

Men for å forstå hensikten med så meget makt og møye måtte ordene *makt* og *anseelse* få betydning i hans bevissthet; han måtte skjønne at det finnes en type mennesker som setter sin lit til verdens dom, mennesker som er lykkelige og fornøyde med seg selv bare for så vidt som de har sin nestes bekræftelse, snarere enn sin egen. Dette er i virkeligheten, den egentlige årsak til alle forskjellene: den ville lever i seg selv; samfunnsmennesket, som alltid er ute av seg selv, kan bare leve i andres omdømme. Det er, praktisk talt, fra deres dom alene det skaffer seg erkjennelsen av sin egen eksistens.⁶⁵

Det Rousseau sier her, er at når begreper som makt og anseelse får betydning i menneskesinnet, blir disse begrepene viktig for menneskene i den grad mennesker ønsker at andre skal anse dem for å være mektige og akte dem. Det Rousseau omtaler som en viss type mennesker tolker jeg som de som håper å bli økonomisk rike for på den måten å få anseelse og respekt for omverdenen. Men det er ikke bare rike mennesker som blir offer for andres vurderinger, anseelsen en har i andres øyne får betydning for alle mennesker. Charvet sier: "(...)not as in Rousseau's state of nature a purely private identity, but a public identity, the identity created for them by public opinion to which they attach value".⁶⁶ Som det kommer frem av Charvet er, blir den menneskelige identiteten i det moderne samfunnet skapt av den offentlige mening som menneskene lærer å vedsette. I det moderne samfunnet blir identiteten av en selv avhengig av hvilket syn andre mennesker måtte ha om en. Charvet utdyper:

Men must have come to identify the self that they love, and so its well-being, in terms of this new public identity constituted by their existence for others, so that each becomes dependent for his happiness on the relative standing he acquires in the opinion of others.⁶⁷

Menneskets identitet og velbefinnende oppstår som følge av at de eksisterer for andre og ikke lengre er uavhengige og frie slik de var i naturtilstanden. Et menneskets lykke avhenger av den vurderingen andre gjør av det. *Amour-propre* får en mer fremtredende rolle nå som mennesket har beveget seg bort fra naturtilstanden. Menneskene blir mer opptatt av hvordan andre oppfatter en, og man forsøker å leve opp til en standard, da spesielt en materiell standard, som gir status i samfunnet. Man håper at materiell rikdom vil gi mennesket status og

---

⁶⁵ Rousseau: *Ulikheten mellom menneskene*, s. 99.

⁶⁶ Charvet: *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*, s. 21.

⁶⁷ Charvet: *Ibid*, s. 21.

lykke. J.H. Broome deler Charvets oppfatning av at *amour-propre* i følge Rousseau oppstår som følge av at mennesker blir vurdert av andre, det vil si, at mennesket sammenlikner sin materielle og økonomiske velstand med andre menneskers rikdom. Det å komme fordelaktig ut med hensyn til materiell og økonomisk rikdom, gir mennesket en viss makt og dermed også aktelse i samfunnet. Broome sier følgende om *amour-propre*:

Selfish Interest or *amour-propre* may, indeed, be regarded as a degenerate or debased form of Self-Interest, operating from a point in man's mental evolution when he becomes capable of reasoning, and above all, of making judgements of value, and applying these judgements to himself and others by a process which Rousseau calls "refection". This form of self-seeking *relative to others* is, for Rousseau, the beginning of conflict and competition between men; it is also the source of another conflict within the individual, between the desire for long-term and short term well-being or satisfaction.⁶⁸

Amour-propre oppstår i følge Broome som følge av at mennesket blir i stand til å tenke mer fornuftig og derfor også klarer å danne en mening om hva som er av verdi. Søken etter det som er verdifullt i et samfunn, skaper konkurranse og konflikter mellom mennesker, og menneskene slites mellom ønsket om umiddelbar og kortsiktig nytelse og glede til langsiktig tilfredsstillelse. *Amour-propre* påvirker atferden for kvinne og mann, men da i forskjellige grad. Jeg skal komme nærmere inn på Rousseaus ideer om passende roller for kvinne og mann når vi ser på utdanning, seksuell atferd og politisk deltakelse.

Begrepet *amour-propre* slik Rousseau omtaler det, får stor innflytelse over menneskets atferd og en søken etter det som blir ansett for å ha verdi i det moderne samfunnet. I og med at menneskene i naturtilstanden ikke var i daglig kontakt med andre mennesker, ble det å sammenlikne seg med andre ikke en viktig del av livet. Når menneskene i det moderne samfunnet begynner å konkurrere seg imellom om å få høyest status og mest innflytelse, blir disse momentene en viktig del av livet deres. Det oppstår ulikhet blant menneskene i form av status, og de som har høy anseelse blant andre, har også større verdi enn de som har mindre anseelse.

Utdanning av jenter og gutter i *Emile*

I boka *Emile* tar Rousseau for seg utdanning av jenter og gutter. Rousseau beskriver hva som er den ideelle utdanning for jenter og gutter for på den måten å få den kvinnetypen og

---

⁶⁸ Broome: *Rousseau*, s. 40

mannstypen Rousseau ønsket seg som voksne. Rousseau forsvaret et todelt utdanningssystem og hevder at et slikt system vil være fordelaktig for kvinner og menn, samt samfunnet for øvrig. Allerede fra jenta og gutten er små skal de lære seg visse egenskaper og disse skal dyrkes frem. Det er ikke kjønnsnøytrale roller Rousseau fremlegger, de henger nøye sammen med Rousseaus visjon om idealkvinnen og idealmannen. Jeg skal ta for meg de forskjellige utdanningsmåtene jentene og guttene får og hvilke følger dette får. Jeg skal først se nærmere på utdanning av gutter fordi den utdanning guttene får legger premissene for den utdanningen jentene skal få. Gutter skal formes til å bli fremtidige ledere og tenkere. Den form for utdanning guttene får, gjør at de også får en fordelaktig stilling overfor jentene helt fra de er små av.

I følge Rousseau er verket *Emile* ikke et oppslagsverk om dannelse av kvinner og menn, men det han omtaler som "philosophical treatise on man's natural goodness".⁶⁹ *Emile* skal altså anses for å være en avhandling om menneskets naturlige godhet. *Emile* blir i så henseende en forlengelse av Rousseaus beskrivelse av naturtilstanden i sin iver etter å få frem at mennesket opprinnelig er godt. Allan Bloom er enig i denne beskrivelsen av *Emile*; man skal ikke oppfatte boka som en utlegging av utdanning. Bloom sier: "Emile is written to defend man against a great threat which bids fair to cause a permanent debasement of the species, namely, the almost inevitable universal dominance of a certain low human type which Rousseau was the first to isolate and name: the *bourgeois*".⁷⁰ De som er bourgeois, eller borgere, ifølge Rousseau, er menn som frykter en voldelig død slik mannen kunne oppleve i naturtilstanden, og de som er opptatt av behagelig selvoppholdelse. Det vil si, de er mer interessert i å ha det behagelig fremfor å slåss og dø for sitt fødeland. En borger dukker opp når interessen for felles gode er opphørt, og når kjærligheten til fedrelandet forringes. *Emile* er et forbilledlig verk om hvordan de to kjønn skal leve fredelig og harmonisk sammen. Masters hevder at *Emile* er Rousseau mest filosofisk analyse av hans prinsipp om menneskets naturlige godhet. For at individet skal beholde sin godhet og dyd i det moderne samfunnet, er det viktig at mennesker er i besittelse av begge disse egenskapene. Masters utdyper:

The best possible life of the individual *qua* individual can be characterized as a combination of virtue and goodness, since it stands midway between the goodness of man in the state of nature and the virtue of the citizen in a legitimate regime. Goodness as such is merely negative, and consists in not harming others.⁷¹

---

⁶⁹ Grimsley: *The Philosophy of Rousseau*, s. 45..

⁷⁰ Bloom: forord til *Emile*, s. 4.

⁷¹ Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 95.

Det Masters sier her, er at den beste måten et menneske kan leve på er i en kombinasjon av dyd og godhet; dyd fra det moderne samfunnet og godhet fra naturtilstanden. Denne måten å leve på er en mellomting mellom den menneskelige godheten som man fant i naturtilstanden og dyden hos en borger i en legitim stat. Godheten hos mennesket i det moderne samfunnet er en negativ godhet som består av å ikke skade andre. Om dyd sier Rousseau: "The word *virtue* comes from *strength*. Strength is the foundation of all virtue. Virtue belongs only to a being that is weak by nature and strong by will".⁷² Rousseau mener at mennesket i det moderne samfunnet skal la seg styre av vilje, det vil si viljen til å utføre sine plikter. Mennesket i naturtilstanden fulgte sine innskytelser, men det kan ikke mennesket i det moderne samfunnet gjøre. Christopher Kelly sier det på følgende måte: "Whereas a natural man follows his inclination to pursue his own interest, a virtuous one is able to subordinate his inclinations to what is right".⁷³ Det Kelly her sier er at et dydig menneske er istand til å underordne sine tilbøyeligheter for å gjøre det som kreves av en, det vil si å gjøre det rette. Jeg forstår derfor dydbegrepet hos Rousseau som evnen til å utføre sine forpliktelser som det å slåss for sitt fedreland.

Masters understreker forskjellen mellom Rousseaus utdanning av jenter og gutter:

Whereas the male child must be allowed the largest possible freedom, the female must be trained to accept constraint and social opinion; instead of learning to judge independently, she is taught that her virtue depends decisively on the prejudices and judgements of others.⁷⁴

Som det fremgår av sitatet fra Masters, blir det lagt stor vekt på at gutter skal ha stor frihet i sin livsutfoldelse, mens jentenes utfoldelse på den andre siden skal underlegges begrensninger. Guttene blir opplært til å stole på sin egen dømmekraft og lære å være selvstendige. Det samme gjelder ikke for jentene. De skal bli holdt i sjakk av dyd og være avhengig av andres bedømming fremfor å lære å bruke egen dømmekraft. Rousseaus tilnærming til utdanning av jenter og gutter, er å gi gutten og mannen en friere og sterkere rolle i det offentlige liv og i privatsfæren enn det jenter og kvinner får. Rousseau ser utdanning av jenter og gutter innenfor en patriarkalsk tenkemåte hvor menn har definisjonsmakt i samfunnet, noe som har ført til at menn i sin alminnelighet blir ansett for å være normen for menneskeheten, mens kvinner representerer avvik fra den dominerende normen.

---

⁷² Rousseau: *Emile*, s. 444.

⁷³ Kelly: "Rousseau's *Confessions*", *The Cambridge Companion to Rousseau*, s. 313.

⁷⁴ Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 21.

Det kan være passende å gi en definisjon på hva som menes med et patriarkat. Kate Millett sier følgende om begrepet patriarkat:

Sexual politics obtains consent through the "socialization" of both sexes to basic patriarchal politics with regard to temperament, role and status. As to status, a pervasive assent to the prejudice of male superiority guarantees superior status in the male, inferior in the female. The first item, temperament, involves the formation of human personality along stereotyped lines of sex category ("masculine" and "feminine"), based on the needs and values of the dominant group and dictated by what its members cherish in themselves and find convenient in subordinates: aggression, intelligence, force and efficacy in the male; passivity, ignorance, docility, "virtue", and ineffectuality in the female.⁷⁵

Som det fremgår av sitatet av Millett, så går et patriarkat i følge henne ut på å sikre menn fordeler, og menn har makt til å definere hva som er kvinnelige og mannlige egenskaper. Menn tillegger egenskaper som de anser som viktige til den mannlige delen av befolkningen. Dette er egenskaper som aggresjon, styrke og effektivitet. Disse egenskapene skiller seg fra det menn mener er kvinnelige egenskaper. Kvinnelige egenskaper er å være passiv og å være uvitende. Når det gjelder kjønnsroller blir kvinnen tildelt barneoppdragelse og pleiing av andre, mens menn skal stå for viktige resultater. Denne definisjonen til Millett av et patriarkat er slående lik det samfunn Rousseau beskriver med henblikk på kjønnsroller. Menn skal være den sterke og aktive, mens kvinnene skal være beskjedne og avhengige av andre, samt at de blir henvist til hjemmet og må ta seg av andre. De to separate kjønnsrollene gjør at kvinner og menn opererer på ulike arenaer, hvor den offentlige og politiske delen av samfunnet er den maktutøvende og derfor også bare menn som har tilgang til den. I den hjemlige, private sfæren har kvinnene litt makt, men de har ikke direkte politisk innflytelse og er avhengig av sine menn for å få gjennomslag for sine ønsker..

Rousseau problematiserer ikke den ulike utdanningen mellom jenter og gutter med henblikk på å styrke kvinners politisk og økonomisk stilling i samfunnet. Det Rousseau er ute etter, er å befeste menns dominans av kvinnene slik jeg ser det. Derfor ser Rousseau heller ikke noe negativt med at gutter og jenter får ulik oppdragelse. I et rousseauiansk samfunn må det være slik at kvinne og mann må ha forskjellige funksjoner for at samfunnsmaskineriet skal fungere tilfredsstillende.

Rousseau påstår at utdanning er en vane. Før vi blir korrumpert av andres og tidsalderens meninger, er vane det Rousseau kaller for natur. Rousseau hevder:

---

⁷⁵ Millett: *Sexual Politics*, s. 26.

”So long as one remains in the same condition, the inclinations which result from habit and are the least natural to us can be kept; but as soon as the situation changes, habit ceases and the natural returns. Education is certainly only habit”.⁷⁶ Rousseau mener at utdanning er situasjonsbetinget. Når det blir endring i situasjonen, så vil vanene endre seg også. Siden det moderne samfunnet ser veldig annerledes ut enn slik livet var i Rousseaus naturtilstand, var det nødvendig for Rousseau å skape et utdanningssystem som skaper nye vaner som han anser for å være nødvendig for mennesket i det moderne samfunnet. Emile skal bli en naturlig mann. Naturlig i den forstand at han blir fri fra fordommer og meninger som eksisterer til enhver tid i det moderne samfunnet. Rousseau legger stor vekt på hva utdanning kan utrette for en mann.

Emile blir veiledet av en privatlærer, en mentor, som skal lære Emile å ta de riktige avgjørelsene i diverse dilemmaer som Emile støter på. Privatlæreren skal samtidig skjerme Emile fra sin tids fordommer i verden. Emile skal ikke bli fortalt hva han skal foreta seg, men utdannelsen han får, skal gjøre ham i stand til å finne ut svarene selv. Han skal finne ut dette ved hjelp av fornuft. Rousseau er av den oppfatning at fornuft ikke er en sterk eller naturlig menneskelig kvalitet, men gjennom utdanning kan mennesket lære å beherske fornuften. Det å tenke mye er ikke noe som er naturlig for menneskene. Som jeg skrev i kapittelet om naturtilstanden, har ikke mennesket i naturtilstanden velutviklet intellekt. Rousseau hevder at det er to klasser blant kvinner og menn som skiller seg ut, og det er de menneskene som tenker og de som ikke gjør det. Utdanning er viktig for at de skal være i stand til å bli fornuftige mennesker, og er derfor viktig for begge kjønn.

Emiles utdanning skal lære ham å bli en uavhengig tenker og bruke fornuften riktig. Den eneste måten å få gjort menn til borgere av staten, er gjennom utdanning fra de er små barn. Mens kvinner må finne seg i urettferdig behandling fordi Rousseau hevder dette er naturlig hos kvinner, er det derimot unaturlig for gutter å finne seg i liknende behandling. Gutter er fra naturens side ikke anlagt slik at de vil tolerere urettferdighet. Gutter skal med andre ord ikke godta å bli tråkket på eller såret. Når Rousseau omtaler Emile, blir han lært opp til å bli et selvstendig og uavhengig vesen helt fra barnsben av: ”Opinion, whose action he sees, has not acquired its empire over him”.⁷⁷ Masters understreker betydningen av at Emile skal bli en naturlig mann i det moderne samfunnet, men ikke bli smittet av meningene som preger samfunnet til enhver tid. Masters sier om en slik mann at han er:

---

⁷⁶ Rousseau: *Emile*, s. 39.

⁷⁷ Rousseau: *Ibid*, s. 244.

Such a man is happy because he is independent; he is good because he is guided by conscience and reason instead of by vain prejudice; and he is even virtuous because he has the strength to overcome base passion, conforming his will to duties arising from the "eternal laws of nature and order".⁷⁸

Det fremgår av sitatet fra Masters at en uavhengig mann er en lykkelig mann. Mannen blir veiledet av en bevissthet og fornuft og ikke av fordommer. I tillegg er han sterk nok til å overvinne over lidenskaper, og hans vilje samstemmer med plikter som stammer fra evige lover i naturen. Det er altså viktig for mannen å være uavhengig og stole på egen vurderingsevne for at han skal være lykkelig. Emile skal med andre ord ikke la seg styre av andres oppfatninger om ting i verden. Hensikten med å gi Emile en oppdragelse som fører til at han er fri, er å forberede ham til et liv i et samfunn blant frie og likestilte mannlige borgere. En mann kan aldri leve et så monotont liv og ha så lite livsutfoldelse som en kvinne. En mann får ikke smak for å sitte i fengsel selv om han holdes innesperret aldri så lenge. Rousseau skriver at det er utholdelig og unaturlig for en mann å få sin livsutfoldelse krenket. Som jeg skal vise senere, er Rousseau av den oppfatning at jentene ikke ville ha et dårlig liv med betydelig mindre livsutfoldelse enn gutter. Så helt fra jenter og gutter er små av, er Rousseau nøye med å gi de respektive kjønn en utdanning som er det han mener er "naturlig" for dem. Slik kan han også forsvare at kjønn får forskjellig utdanning med å vise til hva som er naturlig for jenter og gutter.

Det Rousseau anser for å være naturlig for gutter og menn i det moderne samfunnet, er å være en mann som ikke skal bli styrt av andres meninger. Mannen skal være uavhengig av andre og tjene til livets opphold. Han skal få delta i det politiske liv og ha innflytelse på hvordan samfunnet skal være. Mannen skal være aktiv og bestemme hvorledes samfunnet skal se ut, og på hjemmebane skal han også ha det siste ordet for på den måten fremstå som hersker både i det offentlige og på den private arena.

Jenters utdanning

Jeg har nå sett hvilken utdanning Rousseau mente ville gagne gutter mest, og la oss nå se nærmere på hva Rousseau mente var passende og naturlig utdanning for jenter. Som jeg skal vise, skiller den seg betydelig fra gutters utdanning. Rousseau ville forberede jenta på å bli en

---

⁷⁸Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 91.

god mor og hustru, derfor var det av største betydning at jentene ble opplært til sine fremtidige oppgaver helt fra de var små av. Rousseau godtar forskjellig utdanning av jenter og gutter med utgangspunkt i det han mener er naturlig for kjønn. Jeg skal se nærmere på hva Rousseau mente var naturlig utdanning å få for jenter for at han kunne skape sin idealkvinne

Idealkvinnen hos Rousseau skulle virke hjemme og være forskånet fra det politiske liv. Fra barneårene av skaper Rousseau et hierarki mellom jenter og gutter, der gutter skal bli fremtidige ledere, mens jentene skal holde seg i bakgrunnen, og ikke delta politisk og i det sosiale livet. Kvinners aktivitet skulle være i hjemmet og ta seg av mann og barn. Den likestillingen Rousseau forespeilte oss fra naturtilstanden av, blir i det moderne samfunnet tilsidesatt til fordel for et kjønns hierarki hvor menn skal trone øverst i både anseelse og makt.

Å behage menn, gjøre seg elsket og avholdt av menn, er av den største betydning for kvinner. Kvinners utdanning må følgende bli lagt opp slik at kvinner lærer seg disse kunstene. Rousseau påstår:

Thus the whole education of women ought to relate to men. To please men, to be useful to them, to make herself loved and honoured by them, to raise them when young, to care for them when grown, to counsel them, to console them, to make their lives agreeable and sweet – these are the duties of women at all times, and they ought to be taught from childhood. So long as one does not return to this principle, one will deviate from the goal, and all the precepts taught to women will be of no use for their happiness or for ours.⁷⁹

Det fremgår av dette sitatet at Rousseau mener at det å ta seg av en mann er en livslang oppgave for en kvinne. Det jenta derfor trenger i form av utdanning, er å utvikle egenskaper som kommer menn til gode. En gifteklar kvinne skal være parat til å ta seg av sin ektemann i hjemmet, enten han er frisk eller syk. Jenta må altså alltid forholde seg til hva som er fordelaktig for en gutt og mann; en som må være forberedt til et liv i hjemmet og bruke sine evner og krefter innenfor en snever sfære. Rousseau sier om kvinner:

The first and most important quality of a woman is gentleness. As she is made to obey a being who is so imperfect, often so full of vices, and always so full of defects as man, she ought to learn early to endure even injustice and to bear a husbands wrong without complaining.⁸⁰

Rousseau understreker i dette sitatet at kvinnen må finne seg i å adlyde sin ektemann. Kvinnen må tidlig lære seg å finne seg i urettferdighet og godta feil og mangler hos sin

---

⁷⁹ Rousseau: *Emile*, s. 365.

⁸⁰ Rousseau: *Ibid*, s. 370.

ektemann uten å klage over disse manglene. Å sette seg opp mot sin ektemann kan gjøre tilstanden verre for henne. Sophies utdanning, Emiles tilkommende hustru, går derfor ut på at hun skal forberede seg på å være en god hustru og mor, uten å ha noe ønske om å gjøre opprør mot hierarkiet i den patriarkalske familien. Rousseaus kvinneideal er en kvinne som er sterk bare slik at hennes sønner skal bli sterke, samt å være tilstrekkelig fornuftig slik at hun holder på sin kyskhets, kunne føre en samtale med sin ektemann og oppdra hans barn på en anstendig måte. Hun må være tiltrekkende slik at hun appellerer til sin ektemann, men uten at det går utover hans sinnsro. Det er i samsvar med Sophies utdanning at den skal rettes inn mot å være behagelig for Emile, Han skal kunne føre en samtale med henne uten å føle seg truet av hennes kunnskaper. Det er slik en kvinne skal benytte seg av sin fornuft. Dersom hun anvender fornuften på feil måte, kan hun bli vulgær og smakløs.

Kvinner skal lære å beherske mange oppgaver. Viktigst av alt er at hun gjør det som er passende for henne. Sophies hjerne er klar, men ikke lysende og uten at hun er i stand til dypere tenkning. Sophie får en utdanning som med overlegg gjør at hun får store kunnskapsmangler. Det er Emile som underviser henne og han kan dermed legge om undervisningen og lære henne det han mener hun trenger å lære. Emile får en slags formynderrolle ovenfor Sophie, hvor han fremstår som den vise læreren, mens Sophie symboliserer den uvitende eleven. Allerede her har Emile et overtak på Sophie, da han kan bestemme hva han velger å undervise henne i. Mens menns ferdigheter er avhengig av deres frihet, består en kvinnes verdighet å være beskjeden og kysk. Deres anstendighet avhenger av disse egenskapene. En kvinne hvis ære er gått tapt, må anses for å mangle noen form for moral overhode. Begrepet dygd er nesten ikke nevnt i forbindelse med Emiles utdanning, men den er sentral i utdanningen av Sophie. Bare ved å kjempe mot seg selv og da den spesielt lidenskapelige delen av seg selv, kan en kvinne håpe og beskytte den verdifulle egenskapen kyskhetsen er. Da kan hun også holde på sin mann.

Kvinnerns liv som med hjem og barn kan fortone seg som et fengsel, men i følge Rousseau er det slikt levesett i samråd med hennes natur. Siden det er naturlig for kvinner å være fanger, kan Rousseau forsvare det livsrommet han mener er skikket for kvinner. Jeg kan kortfattet beskrive kvinners liv slik Viestad gjør det: "Rousseau påstår her at 1) kvinnen kan lære å elske og være lykkelig med husisolasjonen, og at 2) mannen aldri vil tåle den. Mannen reagerer med opprør og avsky på tilsvarende utfoldelsesbegrensinger, og sterkere jo lengre tid

han holdes innendørs”.⁸¹ Som jeg tidligere har vært inne på, skal Emile bli en fri og uavhengig mann, så her kommer det klart frem at Rousseau har andre planer for jentene.

Jentene må lære å legge bånd på seg helt fra de er ganske små. En slik atferd må jentene bare lære å finne seg i; det er en del av å tilhøre det svake kjønn. De må venne seg til at hele livet deres er styrt av hindringer og at de blir holdt tilbake i sin livsutfoldelse. Her fremgår det tydelig at Rousseau er av den oppfatning at jentene ikke stiller på lik linje med guttene hva frihet og valgmuligheter i livet angår. Dersom jentene venner seg til å godta hindringene i livene deres, vil de heller ikke ha motstand mot å underordne seg menn senere i livet. Har jentene lært å arbeide, skal de tvinges til ikke å arbeide. Ved å lære jentene å vinne over sin lettlivethet og andre usunne tilbøyeligheter som impulsive handlinger, vil disse til slutt bli visket ut. Menn blir avhengige av kvinner for å få stilt sitt seksuelle behov. Det er på grunnlag av deres avhengighet at jenter bør ha liten frihet. Det at jenter må bli vant til å bli avbrutt når de er i lek, kan tyde på at jentene fra naturens side er like lekfulle og impulsive som gutter, men med tanke på at de skal forberede seg på å stå på pinne for menn, er denne innblandingen viktig hos Rousseau. Masters sier videre om jenters utdanning:

The specific education which is natural for socialized woman is, like the natural education given Emile, a human institution based on the primitive dispositions on nature, freed from the artificial variations due solely to the peculiar human institutions found in various societies.⁸²

Masters er overbevist om at til tross for at Rousseau utformer forskjellig utdanning for jenter og gutter, så bygger Rousseaus utdanningsvisjon for jenter og gutter på anlegg som er naturlige og ikke er påvirket av kunstige forandringer som man finner i forskjellige samfunn.. Jenter og gutter får med andre ord utdanning etter det som er naturlig for det respektive kjønn i følge Masters. Masters fortsetter: ”Whether or not we are tempted to reject his subordination of the female to the male as an anachronistic prejudice, it is not inconsistent with Rousseau’s own understanding of the human condition”.⁸³ Denne konklusjonen mener Masters har en dobbel betydning. For det første hevder Masters at det tillater oss å vende tilbake til den filosofiske analysen av Emiles utdanning. Og da spesielt med henblikk på det Rousseau anser for å være den naturlige utviklingen av den menneskelige mann som har relevans til hele menneskerasen ”in anything that does not depend on sex”. For det andre følger de moralske

---

⁸¹ Viestad: *Kjønn og ideologi*, s. 50.

⁸² Masters: *The Political Philosophy of Rousseau*, s. 26-27.

⁸³ Masters: *Ibid*, s. 27.

implikasjonene av de naturlige følelser som blir skapt av kjønnsforskjellen mellom kvinne og mann.

I følge Gatens fremlegger Rousseau allerede fra naturtilstanden av en delt arbeidsfordeling mellom kvinner og menn, noe som gjør at han kan forsvare forskjellig utdanning av jenter og gutter i det moderne samfunnet. Gatens hevder:

To Rousseau's mind, there is already a basis for this division in nature, that is, women are "naturally" associated with domesticity and childrearing. Therefore to educate women, regardless of their capacities, to fulfil this domestic role is both "natural" and reasonable. It is reasonable to do this because of the necessity in a highly developed society, to separate private concerns from public ones and to diffuse any possible subversive effects of the private on the public.⁸⁴

Det Gatens sier i sitatet ovenfor, er at Rousseaus utdanning av jenter er basert på at de som voksne skal ta seg av hjemlige sysler og ta seg av sine barn. Gatens mener Rousseau anser disse oppgavene for å være naturlig for kvinner, siden de tok seg av sine barn i naturtilstanden. Gatens fortsetter med å si at i et høyt utviklet samfunn må den private sfæren være avsondret fra det offentlige liv for at de private anliggende ikke skulle påvirke det offentlige livet. Jeg tolker sitatet av Gatens dithen at Rousseau forsvare forskjellig utdanning og en separat arena for kvinner med begrunnelse i at kvinner alt fra naturtilstanden tok seg av sitt avkom. Slik Gatens fremlegger det, var ikke Rousseau ute etter å kartlegge kvinners evner, men det viktigste var at kvinner drev med det han anså var naturlig for kvinner, nemlig den hjemlige arena og omsorg for barn.

Figes mener Rousseaus foreskriver forskjellig utdanning av jenter og gutter med henblikk på å skape et ulikt maktforhold mellom dem senere. Figes skriver: "In *Emile* Rousseau is quite explicit on the position of woman: she is to be brought up as man's subordinate, to minister his needs and to give him pleasure".⁸⁵ Undertittelen til boka *Emile* er *On Education*, og gir en pekepinn på Rousseaus såkalte naturlige kvinne. "Den naturlige kvinnen" hos Rousseau er et resultat av utdanningen Rousseau foreskriver jentene. Det vil si, kvinnen blir utdannet i å være "naturlig" underdanig, men hun er ikke født naturlig underdanig.⁸⁶

Som jeg har beskrevet i dette underkapittelet om jenters utdanning, får jenter og gutter forskjellig utdanning, noe som får følger for dem senere i livet. For Rousseau var ikke

---

⁸⁴ Gatens: *Feminism and Philosophy*, s. 17.

⁸⁵ Figes: *Patriarchal Attitudes*, s. 97.

⁸⁶ Figes: *Ibid*, s. 105.

forskjellig utdanning mellom de to kjønn problematisk da hans visjoner om hvordan et samfunn skulle fungere var basert på at kvinner og menn skulle ha forskjellige roller og virke i separate områder i samfunnet.

Det Rousseau omtaler som naturlig for en kvinne i det moderne samfunnet er at hun skal være beskjeden og underdanig i forhold til mannen. Hun skal heller ikke ha innpass i det politiske liv. Rousseau innfører egenskaper som beskjeden, dydig, stille og avhengig som naturlige egenskaper for kvinnen i det moderne samfunnet. Her bryter han med sin versjon om mennesket i naturtilstanden hvor han ikke nevner at kvinnene er verken underdanige eller avhengige av mannen eller andre kvinner.

Wollstonecraft og hennes kritikk av kvinnesynet hos Rousseau

Jeg skal nå ta for meg en av Rousseaus argeste kritikere fra hans samtid. Dette for å belyse en feministisk kritikk av Rousseaus syn på kvinner og menn og kjønnsrollene han forfektet. Wollstonecraft har også en annen visjon om oppdragelse av jenter og gutter enn det Rousseau har. Det skal jeg komme nærmere inn på senere i dette underkapittelet. Både Wollstonecraft og Rousseau anses for å være liberalistiske tenkere, men i motsetning til Rousseau, var Wollstonecraft opptatt av at kvinner skulle delta i det offentlige livet på lik linje med menn. Eller for å si det med Christel Sydnes sine ord: ”Den liberale feminismen krever like rettigheter for kvinner både på den offentlige og private arena. Dette inkluderer like juridiske, sosiale og politiske rettigheter”.⁸⁷ Jeg har tidligere vist at Rousseau mente at kvinner ikke skulle delta i det politiske eller offentlige liv, men ha sitt virke utelukkende i det private rommet. I likhet med Rousseau, mente Wollstonecraft at den viktigste rollen en kvinne hadde, var å oppdra barn. Men i motsetning til Rousseau, var Wollstonecraft av den oppfatning at jenter og gutter skulle få lik utdanning, slik at jentene fikk samme utdanningsgrunnlag som guttene. Wollstonecraft var heller ikke fremmed for at kvinner kunne forsørge seg selv utenfor hjemmet, men da bare i de tilfeller hvor hun ikke hadde en mann som kunne forsørge henne.

Som vi har sett, var Rousseau opptatt av at kvinner og menn ikke skulle likne hverandre utseendemessig eller ha samme gjøremål. Rousseau mente at kvinners domene var i hjemmet med dets tilhørende sysler, mens menn skulle beskjeftige seg med politikk og være

---

⁸⁷ Sydnes: *Mary Wollstonecraft og den liberale feminismen*, s. 8.

sjef i hjemmet. Rousseau mente at kvinnene var blitt for lik menn og klaget over at kvinnene også derfor var blitt for maskuline.

Det var liknende anklager og utsagn Wollstonecraft til stadighet fikk høre om datidas kvinner. Om de såkalte maskuline kvinnene svarer Wollstonecraft:

Fra alle kanter hører jeg nemlig en evig klagesang over maskuline kvinner. Men hvem er disse egentlig? Hvis det er jaktglade og spillelystne kvinner menn sikter til med betegnelsen, har de min helhjertede støtte i sin protest. Viser ordet derimot til kvinner som etterligner mannens dyder, eller rettere sagt, tilegner seg slike ferdigheter og dyder som foredler karakteren og hever kvinner opp blant levende vesener til det trinn der også de innlemmes i begrepet menneske, må vel alle som betrakter kvinnene med filosofisk blikk, ønske som jeg at de blir mer og mer maskuline for hver dag.⁸⁸

Som Wollstonecraft hevder i sitatet ovenfor, er det ikke såkalte maskuline interesser som gambling og jakt hun mener at kvinner skal tilegne seg. Det Wollstonecraft ønsker, at kvinner blir sett på som mennesker på lik linje med menn. Det er såkalte mannlige kvaliteter Wollstonecraft ønsker at kvinner skal erverve seg, ikke at kvinner skal bedrive det som tradisjonelt blir ansett for å være maskuline fritidsaktiviteter.

Wollstonecraft mente det var viktig at kvinner fikk en god utdanning og oppdragelse slik at de senere i livet kunne bli gode mødre og hustruer. Det var viktig at kvinner lærte å utvikle sin fornuft på lik linje med menn. Wollstonecraft sier til dette: ”Jeg vil påstå at hvis man vil gi kvinner dannelse uten å odle forstanden, rykkes de bort fra sine naturlige oppgaver og blir latterlige og verdiløse når skjønnetens flyktige blomstring er forbi”.⁸⁹ Det er harde karakteristikk Wollstonecraft tar i bruk når hun beskriver kvinner skjebne etter at ungdommens skjønnhet er forsvunnet. I følge Gatens var Wollstonecraft av den oppfatning at dersom jentene bare ble lært opp til å dyrke sitt utseende på bekostning av fornuften, ville dette ramme ikke bare jentene selv, men også samfunnet som helhet. Gatens hevder:

Her argument, following Locke, is that if you educate girls to be concerned only with their appearance, with trivialities and with the sensuous, then the result is a woman who is vain, trivial and irrational. This form of female education disadvantages not only woman but the entire society as on Wollstonecraft’s account the excellence, or otherwise, of a society reducible to the excellence, or otherwise, of its individual members.⁹⁰

---

⁸⁸ Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 27.

⁸⁹ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 30.

⁹⁰ Gatens: *Feminism and Philosophy*, s. 22.

Som det fremgår av sitatet av Gatens ovenfor, vil en utdanning av jenter som bare er basert på å ta vare på utseende og være opptatt av hverdagsligheter føre til at jentene blir både forfengelige og irrasjonelle. Det Wollstonecraft omtaler som en kvinnes naturlige oppgaver, er å ta seg av barn og hjemmet. Akkurat her skiller ikke Wollstonecraft seg fra Rousseaus syn på hva han anså var naturlige oppgaver for kvinner. Selv om Wollstonecraft mente at kvinner og menn hadde forskjellige roller i livet med tanke på å oppdra barn, var Wollstonecraft ikke villig til at kvinnen skulle ha dårligere rettigheter enn menn. Jane Duran påpeker: "Wollstonecraft, like Rousseau, is willing to concede that, in general, roles for women will be different than those for men. But what she is unwilling to see is an abridgement of women's fundamental rights as human beings".⁹¹ Det Duran her hevder, er at Wollstonecraft ikke var villig til å si fra seg menneskelige rettigheter for kvinner. Disse rettigheter som menn ble innrømmet var politisk makt og økonomisk selvstendighet.

Wollstonecraft kan være enig med Rousseau på ett punkt, at kvinner kan ha tidvis ulike roller sammenliknet med de menn har, men nekter samtidig at kvinner skal ha mindre rettigheter av den grunn. Wollstonecraft derimot er opptatt av at kvinner også skal få utvikle fornuft. Kvinner som ikke lærer å bruke fornuften, blir slaver hevder Wollstonecraft. Hun fortsetter: "De kan nok bli nyttige og behagelige slaver, men slaveri har uvegerlig én og samme følge: Det fornedrer både herre og trell".⁹² Rousseau vil på den andre siden legge bånd på jenters intellektuelle utvikling, for på denne måten vil jentene lære å utvikle det Rousseau oppfattet som naturlige evner for jenter. Rousseau var av den oppfatning at kvinner var naturlig underlegne menn, derfor anså ikke Rousseau det som problematisk at kvinner tjente mannen og således skapte et asymmetrisk maktforhold mellom kvinne og mann som kom menn til gode. Wollstonecraft fortsetter: "Så lenge kvinner ikke får sine legitime rettigheter, kommer de til å forderve både seg selv og mennene for å oppnå privilegier i smug".⁹³ Wollstonecraft antok at all elendigheten i det nye samfunnet hadde en negativ effekt på Rousseau. Rousseau brukte ofte ordet "dyd" hos kvinner i forbindelse med seksualitet og atferd generelt. Det var viktig for Rousseau at kvinner skulle ha et plettfritt rykte og Rousseau forespeilte seg tidlig en utdanning for jenter om hvordan en dydig oppførsel skulle være. All den tid jentene fikk en annerledes utdanning enn gutter, kunne jentene neppe vite betydningen av begrepet "dydig" i følge Wollstonecraft. Hun sier:

---

⁹¹ Duran: *Eight Women Philosophers. Theory, Politics, and Feminism*, s. 122.

⁹² Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 34.

⁹³ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 35.

Det er det rene tøv å kalle et menneske dydig når dydene ikke følger av at det bruker sin fornuft. Det var også Rousseaus mening hva angår menn. Jeg lar det samme gjelde kvinner, og jeg er hellig overbevist om at det er falsk forfinelse og ikke streben etter mannlige egenskaper som lokker kvinnene bort fra deres naturlige egenskaper.⁹⁴

Wollstonecraft mener i dette sitatet at kvinner ikke kan utvikle dyd med mindre de lærer å bli fornuftige mennesker. Uten at kvinner blir opplært til å tenke rasjonelt, vil det heller bli slik at kvinner læres opp til å dyrke kunstige egenskaper i stedet for å fokusere på det som hun mener er naturlige egenskaper hos kvinner.

Når jentene ikke lærer å tenke metodisk slik som hos guttene, men i stedet blir presentert for en rotete og lite konstruktiv oppdragelse, blir jentene oppdratt til å stole på sine intuitive følelser. Og intuisjon fører ikke til sann kunnskap. En slik mangelfull utdanning vil få følger for kvinnene senere i livet. Wollstonecraft påpeker: ”Når kvinnene fra de var små har lært at de skal være passive og lydige, er de da selvstendige nok til å ta hånd om en familie og oppdra barn? Langt i fra!”⁹⁵ Wollstonecraft hevder her at jentene må ikke læres til å bli tafatte og enkle sjeler. En slik oppdragelse vil ikke gjøre dem i stand til å ta seg av verken seg selv og barn senere i livet.

Rousseau mente at jentene ville klare seg i livet med å lære de mest grunnleggende og nødvendige ferdigheter som var knyttet til hjem og barn. Han var tydeligvis ikke opptatt av at kvinner skulle utvikle en tankeevne utover det. Så var det heller ingen klok og uavhengig kvinnetype Rousseau forsøkte å fremelske, men et underdanig og fryktsomt vesen som var helt avhengig av menn både økonomisk og politisk.

Wollstonecraft anklager menn for å holde kvinner nede og ikke slippe dem til. Wollstonecraft utdyper dette: ”Men jeg vil ikke unnlate å påstå at mennene har drevet fornedrelsen så vidt og øket underlegenheten så sterkt at kvinnene snart er på nippet til å havne under fornuftsvesenets nivå. Gi dem anledning til å utvikle sine evner og styrke sine dyder”.⁹⁶ Wollstonecraft innrømmer menn større fysisk styrke enn kvinnene, så her er hun på linje med Rousseau. Wollstonecraft understreker betydningen av at både kvinner og menn må få lik tilgang til samme type kunnskap. Wollstonecraft fortsetter:

Jeg fastholder at ikke bare moral, men også *kunnskap* alltid må være av samme beskaffenhet hos begge kjønn. Like bestemt mener jeg at kvinnen, som moralsk vesen

---

⁹⁴ Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 48.

⁹⁵ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 62.

⁹⁶ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 63.

og som fornuftsvesen, bør etterstrebe menneskelige dyder (eller modning) på *samme måte* som mannen, og ikke oppdras som et slags forunderlig *halvvesen* – ett av Rousseaus barokke fantasifostre.⁹⁷

Wollstonecraft legger stor vekt på at det er like viktig for jenter som for gutter at jentene får samme type kunnskap som det guttene får. Menneskelige dyder er noe som skal gjelde for begge to kjønn, og Wollstonecraft anser ikke dydene for å være maskuline, men innbefatter også at kvinner skal ha samme dyder som menn.

Wollstonecraft angriper Rousseau for at han mener at å pynte seg, lytte til andre og spre sladder er noe som er naturlig for jenter. Wollstonecraft kommenterer Rousseaus påstand om jenters naturlighet for pynting og enkelt snakk slik:

Når Rousseau, med en rekke kjønnsfrender på slep, sier at piker av natur – altså fra fødselen av og uavhengig av oppdragelse – liker å leke med dukker og pynte seg og pludre, er det uttrykk for så fjollete tanker at de ikke fortjener å bli tatt på alvor. Det er helt naturlig at en pike som må sitte i timevis og lytte til enfoldige barnepikers tomme pjatt, eller hjelpe sin mor med å gjøre toalett, prøver å bli med i samtalen. Og når moren eller tantene synes det er morsomt å pynte henne – arme uskyldige barn! – er det utvilsomt høyst naturlig at hun hermer etter dem og selv fryder seg med å pynte livløse dukker.⁹⁸

Wollstonecraft mener dårlig utdanning er uforenlig med en målsetting om at kvinner skal bli dydige og kloke. Mangel på kunnskap vil bare føre til at kvinner blir enfoldige og trangsynte. Når kvinner bare skal lære hva som er god smak i atferd og i klesstil, kan man ikke forvente annet enn at de skal bli svake og skjøre skapninger. Føleri er ikke synonymt med kunnskap. Wollstonecraft påpeker: ”Hva blir resultatet når heftige følelser pleies på bekostning av dømmekraft? Opplagt en blanding galskap og dårskap!”⁹⁹ Wollstonecraft var opptatt av at kvinner ikke skulle bli følelsesmennesker i den forstand at følelsene skulle styre dem. Kvinner måtte lære å bruke hodet fornuftig på lik linje med menn. På det viset ville kvinner ikke være tanketomme vesener som tok følelsene i bruk når de ville formidle eller oppnå noe, men komme med fornuftige og reflekterte begrunnelser i stedet.

Rousseaus Sophie skal lære forskjellen på god og dårlig smak, da det er av ytterste viktighet at en kvinne skal ta seg godt ut, men det skal ikke ta fokuset bort fra Sophies egentlige og virkelige oppgaver her i livet: mann og barn. Wollstonecraft kan sies å være enig med Rousseau angående tidsbruk på klær og sitt utseende. Hun sier: ”Er det rart de forsømmer sine

---

⁹⁷ Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 67.

⁹⁸ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 70.

⁹⁹ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 91.

plikter som fornuften alene peker ut, viker tilbake for utfordringer som kan gi åndelig styrke, og bare bruker sine krefter på å gi manglene en lekker innpakning?”.¹⁰⁰ Det Wollstonecraft påpeker her er at kvinner som ikke lærer å bruke hjernen til å tenke med, men bare blir opplært til å pynte seg for seg selv og andre, heller ikke kan bli oppvakte mennesker.

Wollstonecraft er positivt innstilt til at jenter og gutter skulle få lov til å utfolde seg fysisk, slik at jenter også utviklet fysisk styrke, så vel som mental styrke. Rousseau mente som jeg før har vist, at jentene skulle få leke mens de var små, men ikke for mye, det ville gå utover deres naturlige beskjedenheter. Wollstonecraft er ikke bekymret for at jentene ville likne guttene fordi jentene fikk utfolde seg fysisk. Hun angriper Rousseau på dette punktet med følgende innvending: ”Gi kvinner samme utdanning som menn, sier Rousseau”, og jo mer de kommer til å likne vårt kjønn, desto mindre makt vil de ha over oss”. Det er jo nettopp det som er poenget. Jeg vil aldeles ikke at kvinner skal ha makt over menn, de skal ha makt over seg selv”.¹⁰¹ Som Rousseau tidligere har hevdet, kan kvinner påvirke menn, da spesielt ved å spille på kvinners seksualitet. Wollstonecraft hevder at det at kvinner skal styre menn ikke er det primære for kvinner. Det er viktigere å være et tenkende vesen som kan styre seg selv ved hjelp av fornuften enn å spille på seksualitet og hjelpeløshet, mener Wollstonecraft.

Utdanning er ikke bare viktig for kvinner slik at hun kan bli en god mor og hustru. Utdanning gjør også at kvinnen kan forsørge seg selv i tilfelle hun skulle bli enke. Wollstonecraft er uenig med Rousseau i at kvinner fra naturen av ikke er selvstendige. Hun forklarer: ”De er kort sagt blitt behandlet som kvinner fra de lå i vuggen, og har lyttet til komplimenter, ikke lærdom. Her ligger det fordummende – og så får Naturen skylden for å ha oppført seg stemoderlig i denne skapelsens annen akt”.¹⁰² Her ligger kilden til den største ulikheten mellom oppdragelsen mellom jenter og gutter. Wollstonecraft påpeker at når jentene blir foret med tomsnakk og ikke får en ordentlig fornuftig oppdragelse slik gutter får, så lærer de heller ikke noe annet enn at komplimenter er det gjeveste de kan oppnå.

Wollstonecraft går i mot Rousseaus oppskrift på at jenter må venne seg til tvang. Til det svarer Wollstonecraft: ”Den som tålmodig utholder urettferdighet og taust tåler krenkelser, blir snart urimelig selv heller ute av stand til å skjelne rett fra galt”.¹⁰³ Dømmekraften blir svekket når de kritisk underkaster menns autoriteter fordi de ikke har blitt lært opp til å tenke selvstendig. Som tidligere beskrevet, er Wollstonecraft opptatt av at kvinner må lære seg å bruke sin fornuft. Hun spør: ”Hvordan skulle forresten en kvinne som ikke tenker, kunne

---

¹⁰⁰ Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 93.

¹⁰¹ Wollstonecraft: *Ibid.* s. 93.

¹⁰² Wollstonecraft: *Ibid.*, s. 114.

¹⁰³ Wollstonecraft: *Ibid.*, s. 116.

oppdra sine barn? Hvordan kan hun vite hva som er best for dem?”.¹⁰⁴ Wollstonecraft trekker stadig frem fornuften som et redskap for å bekjempe dumhet og ignoranse. Det nytter ikke med et flott ytre uansett, kvinner må få trening i å utvikle sin intellektuelle kapasitet på lik linje med menn. At intellektet ofres på bekostning av en fasade, opprører Wollstonecraft: ”Jeg kan imidlertid ikke unnlate å understreke at jeg er redd den oppmerksomhet som i kvinners verden vies det ytre istedenfor det indre, forårsaker forrædersk undergraving av kvinners moral”.¹⁰⁵ Kvinners personlighet forandres til det verre når de er avhengige av sine ektemenn. Wollstonecraft beskriver disse kvinnene som ”(...) slø, smålige og egoistiske så lenge de er helt avhengige av sine ektemenn”.¹⁰⁶

Om ekteskapet sier Wollstonecraft: ”Hvis ekteskapet skal være samfunnets fundament, er det en forutsetning at begge kjønn får samme utdanning”.¹⁰⁷ Wollstonecraft mener at ekteskapet skal være en enhet av to likestilte partnere, i motsetning til Rousseaus modell hvor mannen var overhode i familien og hadde sterkere stilling i samfunnet for øvrig enn sin hustru.

Wollstonecraft understreker menns skyld i at kvinner er undertrykte:

Det er mannstyranniet som avstedkommer det meste av kvinners dårskap, derom finnes det ingen tvil.(...) Når fasaden blir det vesenligste, når bagateller blir store og høytidelige hendelser – slik Butler så levende fremstiller det i sin karikatur av en dissenter – da blir menneskene snerpete og små, både legemlig og åndelig.¹⁰⁸

Eisenstein ser at det var viktig for Wollstonecraft å få frem kvinner som rasjonelle skapninger.¹⁰⁹

Wollstonecraft så betydningen av den individuelle friheten og lik utdanning for alle. Ekte lykke kan bare eksistere der hvor folk i praksis er likestilte. I følge Eisenstein beskrev Wollstonecraft en kvinnerolle som var i tråd med det patriarkalske samfunnet. Eisenstein utdyper: ”The equality of opportunity she wishes to establish between men and women is limited by the *ascribed* status woman still has within the system of patriarchy”.¹¹⁰ Wollstonecraft var, slik jeg tolker dette sitatet, ikke ute etter å utfordre patriarkatet, men å skape en rolle for kvinner innenfor det patriarkalske systemet. Eisenstein mener at Wollstonecraft

---

¹⁰⁴ Wollstonecraft: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*, s. 121.

¹⁰⁵ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 174.

¹⁰⁶ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 182.

¹⁰⁷ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 210.

¹⁰⁸ Wollstonecraft: *Ibid*, s. 241-242.

¹⁰⁹ Eisenstein: *The Radical Future of Liberal Feminism*, s. 90.

¹¹⁰ Eisenstein: *Ibid*, s. 106.

ønsker at kvinner ikke skal tilhøre en slags sexklasse, samtidig tillegger Wollstonecraft kvinner rollen som mor.

Ferguson og Todd i boka *Wollstonecraft* er enige med Eisenstein i at Wollstonecraft ikke utfordret patriarkatet, men ville ha en kvinneverolle som er i samsvar med den tradisjonelle kvinneverollen. Ferguson og Todd skriver: "With education suitable for their class, women would, in Wollstonecraft's view, be able to support themselves adequately or fulfil themselves in their traditional role of wife and mother".¹¹¹ Det Ferguson og Todd her sier er at dersom kvinner fikk tilstrekkelig utdanning slik Wollstonecraft ønsket, så ville kvinnene være i stand til å klare rollene som mor og hustru. Slik jeg tolker dette, vil kvinner først være i stand til å være gode mødre og hustruer, dersom de får god nok utdanning til at de lærer å bruke sin fornuft.

Som jeg har tatt for meg i dette underkapittelet, kan både Wollstonecraft og Rousseau anses for å være liberale tenkere, men bare Wollstonecraft innlemmer kvinnene både politisk deltakelse og mulighet til økonomisk selvstendighet. Så her skiller hun seg fra Rousseau. Wollstonecraft la også stor vekt på betydningen av at kvinnene måtte være i stand til å få utvikle sin fornuft og sitt intellekt for på den måten blir gode hustruer og mødre, samtidig som de på den måten også blir gode borgere. Wollstonecraft foreskrev heller ikke forskjellig utdanning for jenter og gutter, men mente at begge to kjønn skulle ha tilgang til lik utdanning. Også her skiller hun seg fra Rousseau. Wollstonecrafts kvinner fremstår som betydelig mer aktive og uavhengige kvinner enn slike kvinner som Rousseau ønsket at utdanning skulle fremelske. Wollstonecrafts utdanningsmetode for jenter og gutter er med på å legge likt grunnlag for begge kjønn når det gjelder utfoldelse og intellektuell stimulans, mens i Rousseaus tilfelle skulle utdanning være med på å forme forskjellige fremtidige kvinne- og mannsroller.

Kvinner i idealstatene Sparta og Roma

Jeg skal nå ta for meg to stater som i følge Rousseau var gode eksempler på hvordan hans idealkvinner skal være. Grunnen til at jeg tar for meg antikke Sparta og Roma er at her kommer det tydelig fram hvilke kjønnsroller Rousseau mener er ønskelig i et samfunn. I Sparta og Roma levde kvinner og menn i to separate sfærer, og Rousseau mener at disse statene belyser hvordan kvinner og menn kan leve harmonisk i et samfunn formet etter modell

---

¹¹¹ Ferguson og Todd: *Wollstonecraft*, s. 68.

av Sparta og Roma. Samtidig er disse statene et prakt eksempel på at kvinner har innflytelse og makt i samfunnet til tross for at de ikke har tillatelse til å delta i direkte politisk aktivitet. Jeg skal se nærmere på hvorfor Rousseau mener at kvinner har stor makt i disse samfunnene og undersøke hans argumentasjon for at kvinner hadde stor makt i Sparta og Roma.

Fordi kvinner har innflytelse på menn og dermed også indirekte på politikken, har det moderne samfunnet blitt for feminint i følge Rousseaus vurderinger. Men kvinner kan også ha positiv innvirkning på mennene. Nok en gang ser Rousseau til gamle Hellas. Rousseau var av den oppfatning at kvinner hadde en betydelig innflytelse på samfunnet enn hva det kunne se ut til på overflaten. I følge Schwartz hevdet Rousseau at kvinnene i antikke Roma ansett for å være en "hemmelig årsak" i republikkens politikk.¹¹² Makten kvinnene får, bruker de til å utøve innflytelse i politikken gjennom sine menn. Rousseau var opptatt av at menn i antikken viste kvinner stor respekt ved at kvinnene ble hedret for å holde seg borte fra den offentlige, politiske sfæren. Han sier: "The ancients had, in general, a very great respect for women; but they showed this respect by refraining from exposing them to public judgement, and thought to honour their modesty by keeping quiet about their other virtues".¹¹³ Det Rousseau understreker her er at kvinnene fikk respekt ved at de holdt seg borte fra det offentlige rom. Beskjedenhet er en egenskap som blir satt stor pris på, og eventuelle andre dyder hun måtte ha, skal man ikke snakke høyt om. Det er en slik kvinne Rousseau ønsker i det moderne samfunnet også: en kvinne som er stille og beskjeden og som virker i det private uten å forstyrre den offentlige arena.

Dersom kvinnene benytter den makten de har over menn på en fornuftig måte, kan de få utrettet en del, også i politisk sammenheng ved å få deres menn til å fremme kvinners vilje. Mødrene i Sparta frydet seg over at deres sønner vant i krig, men også fordi deres sønner var tilstrekkelige gode borgere som var villig til å ofre sine liv i krig. I henhold til Sarah Pomerys beskrivelse, sørget ikke kvinnene i Sparta over at deres sønner hadde dødd, men de var heller stolte av at sønnene hadde vist mot og ofret livet for sine mødre og Sparta. Hun sier: "Instead of lamenting at the death of their sons, they took pride in the bravery that had led to that fate".¹¹⁴ Hustruene i Sparta får i likhet med mødrene også tilfredsstillelse av dette:

But the woman who is at once decent, lovable and self-controlled, who forces those about her to respect her, who has reserve and modesty, who, in a word, sustains love by means of esteem, sends her lovers with a nod to the end of the word, to combat, to

---

¹¹² Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 47.

¹¹³ Rousseau: *Politics and the Arts*, s. 48.

¹¹⁴ Pomery: *Spartan Women*, s. 57.

death, to anything she pleases. This seems to me to be a noble empire, and one well worth the price of its purchase.¹¹⁵

Her trekker Rousseau inn de naturlige egenskapene en kvinne har som hun kan manipulere til sin fordel. En lavmælt kvinne kan få det som hun ønsker bare hun er diskre og spiller kokett. Selv om menn er fysisk sterkere enn kvinner, er det likevel egentlig kvinner som hersker. Pomeroy sier videre at kvinnene avgjorde om menn skulle bli ydmyket eller bli hyllet. Hun hevder: "For example, women were expected to scold and humiliate cowards and bachelors. They had to be informed about public events to know which men deserved this treatment".¹¹⁶ Det fremgår av dette sitatet at kvinner hadde makt til å dømme menn som feige dersom menn ikke ofret seg nok for staten. Dette sammenfaller med Mary Lefkowitz og Maureen Fants oppfatning om kvinners innflytelse i Sparta. "Spartan women were renowned for their courage and their determination to enforce a strict code of honour on their menfolk".¹¹⁷ Det var kvinnene i Sparta som regjerte i samfunnet. Schwartz formulerer det slik: "Woman commanded in Sparta by virtue of the fact that they did not defend themselves there, but were defended by others. One commands by getting others to serve one, instead of having to serve oneself".¹¹⁸ Det Schwartz sier i dette sitatet er at kvinnene i Sparta regjerte i form av at det var andre som forsvarte dem. De styrte i den grad de fikk menn til å tjene kvinner fordi kvinner ble forsvart av menn. Kvinnene i Sparta deltok likevel ikke offentlig i politikken, men holdt seg hjemme og tok seg av hus og barn. Det var kvinnene som oppmuntret mennene til å være i offentligheten. Rousseau verdsetter kvinnene i Sparta høyt. Han omtaler dem i rosende ordelag:

From these mothers were born the healthiest, the most robust, the most well-built men in the world. And in spite of the ill repute of some islands, it is an unchanging fact that of all the peoples of the world - without excepting even the Romans - none is cited where the women were both purer and more lovable, and where they better combined morals with beauty than in ancient Greece.¹¹⁹

Rousseau hevder i dette sitatet at kvinnene i Sparta bar frem de sterkeste og sunneste barna i verden. I følge Rousseau var kvinnene i Sparta elskverdige og rene skapninger med god moral og skjønnhet. Det er kvinner med slike egenskaper Rousseau ønsker å skape i det moderne samfunnet også. Kvinner styrte i antikken uformelt og indirekte i politikken, men hadde

---

¹¹⁵ Rousseau: *Emile*, s. 393.

¹¹⁶ Pomeroy: *Spartan Women*, s. 69.

¹¹⁷ Lefkowitz og Fant: *Women's Life in Greece and Rome*, s. 87.

¹¹⁸ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 53.

¹¹⁹ Rousseau: *Emile*, s. 366.

likevel stor politisk innflytelse da de fikk sine ønsker gjennomført gjennom sine fedre, sønner og ektemenn. Kvinner er "the natural judges of men's merit", og er i stand til å forme menn slik som kvinnene ønsker. Kvinnene på Rousseaus tid viste seg offentlig i teatre og i salonger, noe som førte til at kvinner og menn omgikk hverandre. Den sosiale omgangen de to kjønn i mellom førte til at kvinner fikk stor en del innflytelse over menn. Forskjellene mellom kvinne og mann minsket og markerte ikke ulikhetene mellom de to kjønn på en måte som Rousseau ønsker. Rousseau gir kvinner skylden for at menn var begynt å likne kvinner i atferd. Noe som igjen får konsekvenser for samfunnet som en helhet. Kvinner og menn tilbringer for mye tid sammen.

Kvinnene i Sparta hadde som fremste oppgave å ale frem sterke og krigsdyktige menn. Den viktigste oppgaven for en kvinne var å være mor: "Wives were, above all, mothers".¹²⁰ De hadde en viss reell makt i det offentlige i og med at det de sa ble lyttet til og tatt på alvor. Kvinnene hadde dog ingen direkte politisk makt i form av politiske stillinger. Det kan se ut som om Rousseau mener at kvinners viktigste oppgave er å være hustru og mor med utgangspunkt i Spartas kvinner. Den makt kvinner måtte ha, er å dømme menn og få menn til å gjøre det kvinnen ønsker. Kvinnene er dermed avhengig av at deres menn gjør det kvinnene ønsker at de skal gjøre. De har ingen politiske sanksjoner å stille opp med dersom ønskene deres ikke blir oppfylt. Kvinnene i Sparta hadde derfor ingen reell makt i og med at de ikke fikk delta i det politiske liv der de faktiske beslutningene i samfunnet ble tatt. Kvinnene i Sparta var avhengig av at menn de var knyttet til talte kvinnenens sak, men da forkledd som egne ønsker fra mennenes side.

Fra Rousseaus synspunkt, var kvinnene i Sparta sterke og dydige kvinner som holdt seg skjult fra offentligheten så snart de ble gift. Det var også slike kvinner han ønsket seg i det moderne samfunnet. Ved å ha en klar atskilt arena både for kvinner og menn, ville ikke kvinner og menn påvirke hverandre i negativ retning. Rousseau mente at det var kvinnenens skyld i det moderne samfunnet at menn ble svake, så dersom kvinnene ble holdt separat fra menn, ville innvirkningen fra kvinner på menn være minimal. Det samme gjelder for kvinner. Dersom kvinnene ble vant til å vise seg offentlig, enten i salonger eller å delta i politiske sammenhenger, ville kvinner bli som menn, og i følge Rousseau ville kvinnene da miste sin femininitet og de vil tillegge seg en maskulin atferd og fremtoning. Ved at kvinner og menn har forskjellige oppgaver og områder de virker på, vil kvinner bli feminine, og menn vil være i stand til å beholde sin maskulinitet. For Rousseau var det derfor ikke et problem at kvinner

---

¹²⁰ Pomeroy: *Spartan Women*, s. 51.

ikke hadde politisk og økonomisk innflytelse i Sparta. Han mente at kvinner ”regjerte” ved å virke i det skjulte og være beskjedne og ikke høylytte og brautende. Det er menns interesser Rousseau ivaretar, all den tid den reelle makten ligger i det politiske og økonomiske livet. Rousseau skjønner kvinner i Sparta og Roma som om det er en fordel å ikke ha politisk innflytelse og makt.

Menn i Sparta og Roma

Fra å se på hvilket samfunn Rousseau mente var ideelt for kvinner, skal jeg nå undersøke hvorfor Rousseau mente at Sparta og Roma representerte et perfekt bilde på den fullkomne mannen i det moderne samfunn.

Rousseau kritiserer sin samtid for at menn ikke styrer seg selv, men blir styrt av andre, det vil si, av kvinner. Rousseau mener videre at sin samtids menn er feige som ikke selv tar føringen, men overlater den til kvinnene. Han vender blikket mot antikkens Hellas og Roma for å finne forbilder for hvordan kvinner og menn kunne leve harmonisk i et moderne samfunn. I Hellas og Roma fantes det ekte borgere ifølge Rousseau. Ekte borgere var menn og de var modige, uegoistiske og fokuserte på det felles gode. Borgere med disse kvalitetene var det få eller ingen av på Rousseaus tid, mente han selv. Dagens politikere hadde feil fokus. Rousseau utdyper: ”Ancient politicians incessantly talked about morals and virtue, those of our time talk only of business and money”.¹²¹ Rousseau understreker her at politikerne i det gamle Hellas fokuserte på egenskaper som moral og dygd. Dette står i motsetning til politikerne i det moderne samfunnet skal vi tro Rousseau. Politikerne i det moderne samfunnet var i følge ham bare opptatt av forretninger og penger. Dette kan igjen ses på som en form for *amour-propre* hvor penger og eiendeler blir viktigere enn egenskaper som god moral. Alt for å imponere andre og for å få makt over andre mennesker.

Rousseau så opp til antikke Roma og Hellas og lovpriste deres verdier: ”(...) his value is determined by his relation to the whole, which is the social body(...) each individual believes himself no longer one but a part of the unity and no longer feels except within the whole”.¹²² Mannen blir integrert i samfunnet. Han gir avkall på sine særinteresser og slåss for felles beste. Rousseau mener at enheten i politikken kan minne om familieenheter. Familiedannelsen er et resultat av at den seksuelle uavhengigheten er gått tapt. Menneskene

---

¹²¹ Rousseau: *Emile*, s. 360.

¹²² Rousseau: *Ibid*, s. 39-40

blir i så henseende avhengige av både familien og det politiske samfunnet. I *polis* (navnet på de greske bystatene i antikken) må særinteressene til de forskjellige individene vike til fordel for det som er det felles beste. Rousseaus påstår: "Good social institutions are those that best know how to denature man(...)".¹²³ Som det fremgår av sitatet her er det gode sosiale institusjoner som skal få mannen til å bli en mann som kan leve i det moderne samfunnet. Den mannlige borgeren er avnaturalisert og hans lojalitet er til en bestemt familie. En avnaturalisert mann kan her forstås som en mann som har beveget seg bort fra den primitive tilstand som i naturtilstanden og har tilpasset seg det nye samfunnet. Han må være innstilt på å dø for sin by heller enn å leve et stillferdig liv med sin familie. Menn blir bedre forsørgere og forsvarere når de får inntrykk av at kvinnene er svakere enn dem og derfor er avhengige av menn. Men samtidig skal mannen i republikken også være en snill og god ektemann og far.

Borger-soldatene går til krig for å forsvare sitt land som de ser på som sin "ømme mor"¹²⁴, men også for å forsvare sine egentlige mødre, sine hustruer og døtre. Fordi menn setter sin ære i å forsvare kvinnene i sine liv, får kvinner makt over menn.

Menn er på sitt mest attraktive for kvinner og nyttigst for republikken når de ikke likner kvinner, men er ulike kvinner både i utseende og atferd. Menn begjærer kvinner mest når kvinnene er beskjedne og uoppnåelige. Seksuell likhet vil føre til forakt og er alt annet enn tiltalende. Ved at kvinner og menn virket i forskjellige sfærer i samfunnet, ville denne ulikheten bevares og kjønnene ville verdsette hverandre mer dersom de ikke liknet hverandre i opptreden eller fremtoning. Menneskes begjær etter å tilfredsstille kvinner gjør at menn ikke likner kvinner.

Rousseau trekker frem antikke Roma som et annet eksempel på et idealsamfunn. Familielivet i Roma var mindre regulert av regjeringen her enn i Sparta. Grunnen til dette var at *moeurs* (fransk, betyr vane eller skikk) hadde større betydning her enn lovene hadde i Roma. I Sparta var det lovene som var opphavet til *moeurs*. Romerne var mindre avnaturalisert enn det spartanerne var. Dette fordi at plikter som ble utført av offentlige magistrater i Sparta, ble gjort privat i Roma innen familien av faren. Rousseau mener at kvinnene i Roma hadde større betydning enn kvinnene hadde i Sparta:

All the great revolutions there came from women. Due to a woman Rome acquired liberty, due to a woman the plebeians obtained the consulate; due to a woman the

---

¹²³ Rousseau: *Emile*, s. 40.

¹²⁴ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 52.

tyranny of the Decemvirs was ended; due to women Rome, when besieged, was saved from the hands of an outlaw.¹²⁵

Her ser vi at Rousseau tillegger kvinnene, ihvertfall noen kvinner i Roma, stor betydning. Det var kvinnene som stod bak store revolusjoner som når Roma var under beleiring og det var kvinner som befrikket folk fra tyranner. Rousseau tillegger kvinnene store bragder, og innrømmer dermed kvinner stor innflytelse i Roma.

Det ideelle er kvinner skal operere i hjemmet og i det private, mens menn skulle være aktive i det offentlige rom. Dette fordi kvinner og menn ville holde på sin tiltrekning til hverandre i et klart delt kjønnsamfunn, samt at det var en forbilledlig måte å drive et samfunn på. Tar jeg utgangspunkt i hvordan arbeidsdelingen fra naturtilstanden var, så er dette i ytterste grad en videreføring av denne, spesielt når det gjelder barneomsorg. Det er likevel en klar arbeidsinndeling mellom de to kjønn Rousseau vil innføre i det moderne samfunnet, og det er menn som innehar den formelle makten. Han er ikke opptatt av at kvinner kan lide under å mangle direkte innflytelse i politikken, men lar kvinnene være prisgitt sine menn. Rousseau innfører et maktskille med utgangspunkt i Sparta og Roma, og har kun øye for at menn skal være likestilt seg i mellom.

Sosial samhandling hos kvinner og menn i det moderne samfunnet

Som jeg har påpekt tidligere var Rousseau opptatt av at menneskene, det vil si menn, skulle beholde sin frihet i det moderne samfunnet og at menneskene derfor innordnet seg visse lover som alle var enige om skulle være gjeldende. I det moderne samfunnet ble både menn og kvinner mer avhengige av hverandre, ikke bare at menn ble avhengige av andre menn. Jeg skal nå se nærmere på hvordan kvinner og menn i det moderne samfunnet knyttet mennesker til seg for på den måten å knytte bånd til hverandre og få innflytelse på andre mennesker. Jeg skal vise hvordan kvinner relaterer seg til andre i det moderne samfunnet og henholdsvis ta for meg hvordan menn går frem for å danne relasjoner til andre mennesker.

Rebecca Kukla hevder at kvinner og menn måtte skape seg visse bånd til hverandre i det moderne samfunnet ikke å bli fremmede for hverandre. Kukla sier: "Since dependence on an alien will rob us of our freedom, mutually dependent humans must be reconstructed so that

---

¹²⁵Rousseau: *Emile*, s. 390.

they are not alien to one another”.¹²⁶ Kukla fortsetter med å si: “While it is sexist of Rousseau to insist that Sophie ought to be brought up as a relative being made to man’s needs, we must remember that Rousseau believes that properly socialized men are also such relative beings, through they are raised not for their wives but for the state”.¹²⁷ Det Kukla her hevder, er at det er rett å påpeke at Rousseau fremlegger at Emiles hustru Sophie blir opplært til å imøtekomme sin ektemanns behov. Samtidig må man også huske på at menn blir opplært til å være til for å tjene staten. Det minner om det Weiss og Harper skrev angående de to forskjellige kjønnsrollene Rousseau fremla for kvinner og menn. Det samme kan sies om menns frihet; den er også begrenset i den forstand at de først og fremst skal tjene samfunnet og ikke sine hustruer. I følge Kukla går kvinner og menn forskjellig frem for å knytte seg til andre. Hun sier:

Briefly, women make another non-alien by becoming involved with that other as *other*, while men make another non-alien by eliminating any difference between them. Also, man and women cannot join forces by *contract*, because their understanding of exchange and mutuality is different; they operate within different economies.¹²⁸

Det Kukla sier her, er at kvinner blir involvert i andres liv som den andre, mens de for menns del knytter til seg andre ved å fjerne forskjeller som måtte forekomme menn imellom. Fordi kvinner og menn har forskjellige arenaer de opptrer på, kan menn og kvinner ikke inngå en kontrakt der deres måte å relatere seg til andre på blir lik. Dette sitatet understreker bare det Rousseau selv mener, nemlig at kvinner skal være omsorgspersoner, mens menn skal være like hverandre i makt og innflytelse for på den måten å gjenkjenne seg i en annen. Fordi Rousseau mener at kvinner og menn har forskjellige oppgaver i det moderne samfunnet, opptrer også de to kjønn forskjellig overfor andre fremmede. Kvinners og menns atferd blir veldig forskjellig fra hverandre. Kukla mener: ”(...) men and women become social beings in different ways, Women interact with others and derive their selfconception within the economy of care, while men do so within the economy of object exchange”.¹²⁹ Kukla mener det er to forskjellige prinsipper som er gjeldende for henholdsvis kvinner og menn. Kukla utdyper:

The *masculine principle* of acting in the social world, as I will call it, is to try to eliminate dependence on others by increasing one’s material advantage, and by having enough power over others that their distinct will cannot restrict one’s freedom. The *feminine principle* is to involve one’s self with others, to develop caring bonds which

---

¹²⁶ Kukla: “The Coupling of Human Souls”, i *Feminist Interpretation of Jean-Jacques Rousseau*, s. 346- 347.

¹²⁷ Kukla: Ibid, s. 347.

¹²⁸ Kukla: Ibid, s. 348.

¹²⁹ Kukla: Ibid, s. 352.

makes one's interest intimately connected to the interest of these others, so that those others cease to be aliens.¹³⁰

Kukla fremlegger det maskuline prinsippet som noe menn gjør for å forsøke å minske sin avhengighet til andre ved å erverve seg materielle fordeler. Det feminine prinsippet er derimot å involvere seg i andre, ved å bry seg om de, ved å delta i deres liv og vise interesse for vedkommende. Disse prinsippene er i tråd med det Rousseau selv mener er naturlige egenskaper og roller for henholdsvis kvinner og menn i det moderne samfunnet. Menn skal gjøre seg minst mulig avhengige av andre mennesker, men kvinner blir avhengige av andres bifall ved å forsøke å behage dem ved å vise omsorg for disse. Kvinnelig og mannlig makt arter seg forskjellig for de to kjønn. Kukla mener:

Masculine and feminine power are different as well: Man controls by appropriating other subjects and reducing them to objects who can be exploited as direct extensions of his will. Woman controls by loving and earning love, so that others act in her interest. She leaves the will of others unappropriated, and influences these wills *as* distinct from her own. Man extends himself by extending his material possessions and his buying power, woman by forming bonds with others.¹³¹

Som det fremgår av dette sitatet, så kontrollerer menn ved hjelp av å underlegge seg andre og gjøre dem til objekter som de muligens kan utnytte og denne form for makt blir en forlenging av hans egen vilje. For kvinner derimot forholder det seg annerledes. Det er ikke hennes egen vilje som blir styrende for hvordan hun samhandler med andre. Hun forsøker å kontrollere ved å engasjere seg i andres liv og få andre til å elske seg. En manns materielle eiendeler blir en forlengelse av ham selv, kvinnens forlengelse av seg selv blir ved å danne bånd til andre mennesker. Disse forskjellige fremgangsmåtene for å få innflytelse på er etter Rousseaus egen oppskrift. Menn skal være selvstendige autonome vesener, mens kvinner er avhengig av andres godkjennelse av at hennes innsats er tilstrekkelig nok. Menn skal underlegge seg andre, mens kvinner blir avhengig av andres vurdering av hennes innsats som omsorgsvesen. Susan Meld Shell sier: "Woman's primary response to her lack of self-sufficiency is to compensate by attracting others to herself".¹³² Shell skriver at kvinnene slik Rousseau skildret dem, må kompensere med sin avhengighet ved å få andre til å bli tiltrukket av dem.

---

¹³⁰ Kukla: "The Coupling of Human Souls", i *Feminist Interpretations of Jean-Jacques Rousseau*, s. 352.

¹³¹ Kukla: *Ibid*, s. 353.

¹³² Shell: "*Emile: Nature and the Education of Sophie*", *The Cambridge Companion to Rousseau*, s. 286.

Seksualiteten som maktmiddel

I og med at Rousseau ikke innrømmet kvinner politisk deltakelse, mente han at kvinner kunne ta i bruk de midlene de hadde til sin fordel i bruk for å oppnå det kvinnene måtte ønske. Jeg skal her ta for meg en moderne teoretiker Camille Paglia, som gir Rousseau støtte til hans påstand om at kvinnelig seksualitet faktisk er et maktmiddel.

Paglia er av den oppfatning at naturen har gitt kvinner makt i form av kvinners seksualitet. Paglia hevder at feminister som forsøker å fjerne sexaspektet bort fra menneskelige relasjoner faktisk går mot naturen. Hun sier: "Feminists seeking to drive power relations out of sex, have set themselves against nature. Sex is power. Identity is power".¹³³ Paglia, lik Rousseau, hevder at sex er makt og at seksualiteten er med på å identifisere kvinner i større grad enn det seksualiteten er for menn. Videre sier Paglia at menneskene er hierarkiske dyr. Jeg tolker dette slik at mennesket som er en videreutvikling av dyr, har samme rangordning som det dyr i naturen faktisk har. Paglia sier videre: "My theory is that whenever sexual freedom is sought or achieved, sadomasochism will not be far behind".¹³⁴ Når seksuell frihet blir ønsket eller oppnådd, følges seksualiteten av et over- og underordningsforhold. Rousseau mener at seksualiteten er preget av at det må være en sterk part og en svak part. Den ene skal gi motstand, mens den andre skal overvinne den som gir motstand. Den sterke representert av menn og den svake parten er selvsagt kvinner. Paglia mener at patriarkatet er et resultat av at menn må beskytte seg mot kvinner. Patriarkatet ble opprettet med dette formålet. Hun hevder: "Male bonding and patriarchy were the recourse to which man was forced by his terrible sense of woman's power, her imperviousness, her archetypical confederacy with chthonian nature".¹³⁵ For at menn skulle klare å overleve kvinners seksuelle makt, var det nødvendig for menn å opprette broderskap dem imellom. Menn har også vanskeligere for å skaffe seg en identitet og menn kan ikke identifisere seg gjennom sin seksualitet på samme måten som det kvinner kan.

Paglia mener at Rousseaus teori om kjønn, og da spesielt kvinner, grunner i seksualiteten. Hun mener: "Rousseau's nature theory is grounded in sex. Worshipping nature means worshipping women. She is a mysterious superior force".¹³⁶ Som det fremgår av sitatet, hevder Paglia at Rousseaus naturteori bunner i seksualiteten. Ved å dyrke naturen, dyrker man samtidig kvinnen som fremstår som en mystisk overlegen kraft. Slik jeg ser på dette utsagnet,

---

¹³³ Paglia: *Sexual Personae*, s.2.

¹³⁴ Paglia: *Ibid*, s.3.

¹³⁵ Paglia: *Ibid*, s. 12.

¹³⁶ Paglia: *Ibid*, s. 233.

kan Rousseaus syn på kvinners makt i forbindelse med seksualitet ha stor innflytelse på menn. Fordi Rousseau var redd for at kvinner skulle få for stor makt over menn gjennom at kvinnene kunne friste med deres seksualitet, kan en vel også si at de kan fremstå som en sterk og delvis mystisk kraft gjennom sin seksualitet. Som jeg påpekte i min innledning, skiller Rousseau seg fra Paglia i den forstand at Rousseau mener at kvinner ikke skulle vise sin seksuelle makt offentlig. Den seksuelle makten kvinnen måtte ha, skulle hun utøve på sin ektemann og ikke på andre menn. Også Jean Elshtain var av den oppfatning at Rousseau mente at kvinner hadde makt gjennom den kvinnelige seksualiteten. Elshtain sier: "Rousseau observed the power of women and that power, at base, was sexual".¹³⁷ Det Elshtain sier her er at Rousseau mente at kvinner hadde makt og den makten hadde sitt grunnlag i seksualitet. Slik jeg tolker dette, er at den egentlige makten Rousseau innrømmer kvinner, er den makten de måtte ha i form av sin seksuelle kraft.

Den kvinnelige seksualiteten kan ha en viss innvirkning på den enkelte mann, men kvinner får fortsatt ikke direkte makt i et samfunn der politikk, og ikke seksualiteten, er det som er bestemmende for et samfunn. Slik jeg ser det, blir Rousseaus argument om at kvinner innehar seksuell makt heller en avsporing og bortforklaring på at kvinner kan ha makt gjennom sex. Det er fortsatt slik at kvinnen er avhengig av sin ektemann for å få gjennom sin vilje og sine ønsker. Det er heller slik i det samfunnet som Rousseau kaller for det moderne samfunnet, at politikk og økonomi er der det egentlige maktfeltet i et samfunn ligger. Å bruke argumentet om at kvinner får makt gjennom deres seksualitet blir en fattig trøst for kvinnen, og gjør henne fremdeles avhengig av sin ektemann, da hun ikke får direkte politisk makt gjennom sin seksualitet. Rousseau mente heller ikke at prostituerte hadde makt. Prostituerte var offentlige damer som var med på gjøre et samfunn simplere, og disse hadde heller ingen makt i det moderne samfunnet slik som Rousseau beskriver det.

Seksualiteten - en kilde til gjensidig avhengighet mellom kvinne og mann?

Som jeg viste i kapitlet om naturtilstanden, beskrev Rousseau den seksuelle kontakten mellom kvinne og mann som et tilfeldig møte mellom to parter, som skiltes etter å ha hatt seksuell omgang, uten at det førte til at de ble knyttet nærmere hverandre.

---

¹³⁷ Elshtain: *Public Man, Private Woman. Women in Social and Political Thought*, s. 162.

Jeg skal nå se litt nærmere på hvordan, og på hvilken måte, Rousseau beskriver seksualiteten i det moderne samfunnet og undersøke hvilke konsekvenser seksualiteten får for de to kjønn.

Seksualiteten er for Rousseau den mest naturlige pekepinnen på at menneskene er ment til å være avhengig av hverandre hevder Schwartz.¹³⁸ Seksualiteten kan fungere slik at den gjør menneskene avhengige av hverandre, også på et politisk plan. Gjennom seksualiteten kan menneskene lære å samarbeide uten å utnytte den andre parten. Rousseau mener at kvinner har regjert tidligere i historien, som i Sparta og Roma, og at kvinner kan komme til å styre igjen.

Rousseau hevder videre at kvinner har for stor innflytelse på menn i det nye samfunnet. Menn har mistet den friheten de engang hadde i naturtilstanden, hvor kvinner ikke hadde stor seksuell makt over menn. Samfunnet kan bli forbedret ved at menn blir ”great and virtuos” som et resultat at de blir styrt av kvinner, etter modell fra antikke Hellas. Men for at kvinner skal lære å styre menn slik at menn bli verdige borgere, må kvinnene få utdanning som gjør dem i stand til å få innflytelse på menn. I det moderne samfunnet er det kvinner som er årsaken og opphavet til at mennene er korrupte, dette til tross for at kvinnene ikke har politisk eller økonomisk makt.

Rousseau var bekymret over at verken kvinner eller menn var tilstrekkelige hver for seg. Hanse hensikt var å gjøre kvinner og menn klar over seg selv som sosiale vesener som er avhengig av hverandre. På den måten lærer menneskene å bli mindre egoistiske.

Den mannlige og kvinnelige seksualiteten må arte seg på forskjellig vis, og slik må det være skal Rousseau klare å beholde mannen øverst i sitt to kjønns hierarki. I Rousseaus teori om seksualiteten, er mannen den pågående mens kvinnen skal holde tilbake og gi motstand. I og med at det moderne samfunnet har forandret seg radikalt sammenliknet med tilstanden Rousseau beskrev i naturtilstanden, så må seksualiteten kvinne og mann imellom også arte seg annerledes. Kvinnen skal utvise det Rousseau omtaler som naturlige egenskaper hos kvinnene, nemlig skam og beskjedenhet, samt passivitet og vedvarende motstand overfor mannens tilnærmelser. Han skriver: “One ought to be active and strong, the other passive and weak. One must necessarily will and be able; it suffices that the other put up little resistance”.¹³⁹ Det fremgår av det seksuelle samspillet mellom kvinne og mann at mannen skal vise både sin mentale og fysiske styrke overfor en kvinne. Tracy Strong fremlegger

---

¹³⁸ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 4

¹³⁹ Rousseau: *Emile*, s. 358.

følgende beskrivelse av det asymmetriske forholdet mellom kvinne og mann i henhold til seksualiteten på denne måten:

Indeed, the terms of the sexual relation are precisely those of inequality and dissimulasjon. The man is supposed to act willfully and powerfully ("qu'il veuille et puisse"). But he can only do so if the woman plays hard to get and yields. "The stronger appears as the master and in effect depends on the weaker". This is said to be an "invariable law of nature", deriving from the fact that woman can more easily arouse desires than satisfy them. Indeed, male sexuality is a union of *amour-propre* and desire, made possible by the woman.¹⁴⁰

Det Strong sier her, er at seksualiteten demonstrerer ulikheten mellom kvinne og mann. Mannen skal fremstå som viljesterk og fysisk kraftig, men for at han skal kunne fremstå slik, er han avhengig av at kvinnen gir ham motstand med å vise at hun er vanskelig å få. Opphavet til denne ulikheten mellom kvinne og mann, er ifølge Strong at kvinnens lyst vekkes raskere enn mannens lyst. I følge Strong er mannlig seksualitet en kombinasjon av *amour-propre* og begjær. Dette begjæret blir virkeliggjort av en kvinne, det er med andre ord hun som tenner mannen. Denne ulikheten i kvinnelig og mannlig seksualitet er til fordel for begge parter i et rousseuiansk kjønnsyn. Det er viktig at mannen fremstår som den sterke, mens at kvinnen viser en viss motstand. Til syvende og sist kan det se ut som om det er mannen som går av med seieren, siden han har erobret kvinnen.

Rousseau fremlegger en beskrivelse av hvordan seksualiteten mellom kvinne og mann skal foregå. Schwartz anser at kvinner har større seksuell appetitt enn det menn har, og at menns begjær er mer sporadisk. "If female desire is spontaneous and physical, male desire is sporadic, and must therefore be given a psychological boost".¹⁴¹ Den beskjedenheten og motstanden kvinnen gir mannen, skjerper mannens seksuelle lyst. Schwartz påstår at Rousseau oppfattet at dette vil øke den seksuelle nytelsen for begge parter.

Rousseau er ambivalent til at kvinner kan ha seksuell makt over menn. Schwartz oppfatning av dette, er at usikkerheten Rousseau her fremviser, gir kvinner potensiell makt over menn. Det beviser, skal jeg ifølge Schwartz' tolkning av Rousseau, at kvinner i noen tilfeller har makt over menn. Rousseau anser kvinner for å være mer sosiale enn menn, samt at kvinner er årsak til menns sosialisering. Denne skepsisen kan bli sett på som en kritikk av de feminine strømningene som preget samfunnet på Rousseaus tid. Kvinner er fysisk svakere

---

¹⁴⁰ Strong: *Jean-Jacques Rousseau, The Politics of the Ordinary*, s. 132.

¹⁴¹ Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 35.

enn menn, og kvinnene må derfor være avhengig av menn, ifølge Rousseau. Samtidig er kvinner årsaken til at menn ikke kan klare seg uten det motsatte kjønn. Schwartz sier:

In practice men and women depend on one another; in theory women must depend upon men, whereas men could conceivably avoid depending on women. It is in this sense that Rousseau can most fairly be charged with sexism, with a belief in the superiority of men to women. He does not believe that men can, should, or do unilaterally dominate women; for if men dominate women, it is also the case that women justifiably dominate men. Men are instead superior that men and not women can more easily be imagined altogether escaping from what Rousseau at times describes as the vicious circle of mutual domination.¹⁴²

Schwartz hevder det ikke er innlysende at Rousseau mener at kvinner skal være dominert av menn, men heller et bevis på at ingen skal herske over den andre. Dersom en mener at menn skal dominere kvinner, så kan en også gå inn for at kvinner skal dominere menn. Schwartz mener at kvinner ikke kan klare seg like godt på egenhånd som det menn er i stand til, og dette er i samsvar med Rousseau selv som er av den oppfatning at menn kan klare seg uten kvinner, mens kvinner er totalt avhengige av menn i det moderne samfunnet. I følge Elshtain innrømmer Rousseau kvinner mange egenskaper som gjør at kvinnen har en del makt, og da spesielt med tanke på sin reproduktive egenskaper og sine omsorgsevner. Derfor var det viktig for en ektemann å vite at barnet hustruen bar fram var hans eget. Elshtain hevder:

The second fear expressed in Rousseau's grant of familial authority to the father is a fear of the sexual and psychological resources of women, their reproductive capacities, their seductiveness, their vulnerability, and their openness to human intimacy. Rousseau believed that women already possessed power on so many levels vis-à-vis men and children, simply by virtue of their being what they were, that they neither "needed" nor could be trusted with power of a public, political sort. Women were volatile and must be reined in, forced to be content to wield their power privately.¹⁴³

I sitatet nevner Elshtain alle egenskapene hun mener Rousseau tillegger kvinnene. Hun sier her at Rousseau gir kvinner makt over menn og barn fordi kvinner er omsorgspersoner overfor både menn og barn. Men Elshtain påpeker at Rousseau mente at kvinner ikke trengte politisk makt, nettopp fordi kvinnene hadde innflytelse i form av sine omsorgsoppgaver og evner. Kvinner er altfor ustabile til å delta i det politiske liv og må derfor bli tvunget til bare å ha makt i den private sfæren. Slik jeg tolker sitatet til Elshtain, understreker det Rousseaus oppfatning om hva som var hovedoppgaven for kvinner. Kvinner har makt fordi de tar hånd

---

¹⁴² Schwartz: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*, s. 6

¹⁴³ Elshtain: *Public Man, Private Woman. Women in Social and Political Thought*, s. 159.

om menn og barn, men kvinnene ”passer ikke” til et politisk liv. Men sitatet avslører også at Rousseau mener at kvinner skal bli tvunget til å være fornøyd med å kun ha makt i hjemmet. Det er ikke kvinnens beste eller hennes evner Rousseau har i tankene, slik jeg ser det, men å holde kvinnene hjemme skal være med på å underbygge et idealsamfunn der menn har den politiske makten. Kvinnene skal være takknemlige for at de har en viss makt i hjemmet, selv om de ikke har noen offentlig politisk makt.

Skal jeg se Rousseaus kjønnsyn i et over- og underordnings perspektiv, er det vel belegg for å si at Rousseau klart mener at mannen skal være overhode i et parforhold. For Rousseau var politikk en aktivitet som gikk ut på å dominere mennesker generelt. Jo viktigere kvinner blir for menn, dess mer er kvinner opphavet til krangler menn imellom. Det moderne samfunnet blir dermed styrt av kvinner ved at de manipulerer menn. Rousseau er av den oppfatning av beskjedenhet og skam utrustrer den svake, det vil si kvinnen, slik at hun kan bruke disse midlene for å få menn avhengig av henne.

Schwartz ser begrensningene Rousseau legger på kvinners deltakelse i politikken. Fordi Rousseau ikke inkluderte kvinner som borgere, kunne de heller ikke få innpass i det politiske liv. Rousseau var av den oppfatning at kvinner burde utøve den makten de hadde, i den hjemlige sfæren, det vil si i ekteskapet og i familien. Men Rousseau var av den oppfatning at dersom kvinner og menn tilbrakte for mye tid sammen, så ville dette svekke menn. Menn ville ikke tjene på å sosialisere seg for mye og ofte med kvinner. Menn blir altfor feminine og svake dersom de pleier omgang med kvinner. Rousseau skriver:

They are affected as much as, and more than, women by a commerce that is too intimate; they lose not only their morals [manners], but we lose our morals [manners] and our constitution; for this weaker sex, not in position to take our way of life, which is too hard for it, forces us to take on its way, too soft for us; and, no longer wishing to tolerate separation, unable to make themselves into men, the women make us into women.¹⁴⁴

Som det fremgår av sitatet ovenfor, mener Rousseau at en altfor intim omgang mellom kjønnene, ikke vil komme menn til gode. Mennene vil miste sin moral og sine atferdsmåter. Kvinnene er ikke i stand til å delta i det offentlige liv på samme måte som menn, til det er kvinner altfor svake. Fordi kvinnene ikke er i stand til å gjøre seg om til menn, vil de ha en uheldig innflytelse på menn idet de tvinger menn til å bli som kvinner. Jeg tolker dette sitatet som et forsvar for separate levemåter slik det er beskrevet om livet i Sparta og Roma. Det

---

¹⁴⁴ Rousseau: *Politics and the Arts*, s. 100.

Rousseau mener er menns moral og atferdsmåter, tolker jeg som det livet menn fører når de deltar i politikken og får lov til å styre samfunnet politisk og økonomisk. En separat levemåte for kvinner og menn gjør at kvinnen beholder sitt feminine preg, det vil si, være beskjeden og avhengig av sin ektemann, samtidig som menn får være de som styrer politikken og har den reelle makten i samfunnet.

I følge Rousseau er menn seksuelt aktive for å vise kvinnene at de er kvinnene fysisk overlegne. Mannen er ene og alene seksuelt aktiv fordi seksualiteten gjør det mulig for ham å triumfere. En seksuell akt er beviset på at han kommer ut som den seirende part mellom kvinne og mann. Mannen fremstår som seierherre, som en erobrer. Mannen innbiller seg han manipulerer kvinnen, mens det i virkeligheten er omvendt. Det er han som blir ført bak lyset. For at den sterke, mannen, skal fremstå som overlegen, er han avhengig av at kvinnen er med på spillet hvor hun fremstår som den tilsynelatende svake. Det Rousseau her beskriver er en maktkamp hvor begge spiller forskjellige roller. Han mener det er den sterke, mannen, som blir styrt av den tilsynelatende svakere part, kvinnen. For at mannen skal føle seg som seierherren, må hun late som hun er ham underlegen. Og det er hun jo også fysisk. Det forekommer seg heller slik at mannen får sin lyst vekket med å ”slåss” med kvinnen og dermed også får skjerpet sin ”appetitt” ved å utøve sin overlegne fysiske styrke. Det ser ut som om seksualiteten bare forsterker menns privilegerte stilling, både i samfunnet og i hjemmet. Menn beholder fortsatt sin maktposisjon, uten at kvinner har så mye å stille opp med. Rousseau forsøker å fremstille det slik at kvinner har en betydelig innflytelse i samfunnet fordi de kan friste med den kvinnelige seksualiteten, men når alt kommer til alt, er de totalt avhengige av menns samarbeidsvilje for at de overhodet skal få gjennomslag for sine ønsker. Det Rousseau beskriver er heller kvinners avmakt, i og med at de ikke har direkte politisk innflytelse. Seksualiteten gir kanskje ørlite makt i hjemmet, men kvinnene har ikke egen representasjon i offentlige anliggender og derfor kan de heller ikke ha makt i samfunns sammenheng.

Når Rousseau omtaler seksualiteten, inndeler han denne i et dikotomisk forhold der den ene skal være sterk og pågående, mens den andre parten skal være passiv og gi lite motstand og være svak. Det er menn som skal være den sterke og kvinnen som skal være den svake. Denne inndelingen er ingen nytenkning fra Rousseau side, men kan hentes fra Aristoteles´ tid. Rousseau har som regel menn i fokus når han skisserer hvordan et samfunn skal være. Det være seg utdanning, politikk og økonomisk deltakelse. Det viktigste for Rousseau er at menn skal ha de fleste fordelene på bekostning av kvinner. Rousseau legger opp et samfunn og et liv for menn der menn har mest makt og mest innflytelse. Rousseau vil

sikre menn herredømme der det er viktig, mens kvinner skal få være i bakgrunnen, i hjemmet hvor hun ikke kan utøve reell makt.

Avslutning

Jeg skal avslutningsvis sammenligne forskjellen mellom kvinner og menn i naturtilstanden sammenliknet med kvinner og menn i det moderne samfunnet, slik som Rousseau beskriver det. Som jeg tidligere har påpekt, var ikke Rousseau opptatt av å beskrive kvinners stilling i naturtilstanden, med mindre det gjaldt hennes rolle som mor eller som seksualpartner for en mann. Rousseaus hensikt med å ta for seg mennesket i naturtilstanden var å få frem at mennesket i bunn og grunn er godt, og at mennesker er likeverdige uansett mentale evner, alder og kroppsstyrke. Men de ulikhetene Rousseau beskriver, gjelder ulikheter menn imellom og han problematiserer ikke kvinners ulikheter i forhold til menn med tanke på de samme forskjellene, i hvert fall ikke spesifikt. Som jeg har argumentert for, ligger det en mulig åpning for at tenkningen til Rousseau gir rom for å innbefatte også kvinnene i forhold til det å være frie, like og selvstendige, i hvert fall til en viss grad, i naturtilstanden. Rousseaus hovedformål med naturtilstanden var at det ikke skulle være noen som hersket over andre. Det å være et fritt og uavhengig menneske var vesentlig for Rousseau, og i og med at han ikke eksplisitt sier noe om at dette ikke gjelder kvinner, vil jeg hevde at det i tråd med Rousseau er mulig å argumentere for at også kvinner er frie og uavhengige i naturtilstanden.

Det er først når Rousseau beskriver det moderne samfunnet at han innfører forskjellige roller og plikter for kvinner og menn. Rousseau kommer også inn på det han mener er naturlige oppgaver for kvinner og menn i det moderne samfunnet. Den eneste oppgaven som kan ses på som naturlig i naturtilstanden, er at kvinnen føder og tar seg av barn ettersom det bare er kvinnen som er istand til å føde. Rousseau hevder at menn i naturtilstanden ikke var opptatt av å ta seg av det som muligens kunne være hans avkom. Dette fordi menn var usikre på om barna virkelig var biologisk hans. Rousseau viderefører denne arbeidsfordelingen mellom kvinner og menn når han omtaler det moderne samfunnet. Det blir kvinnen som har hovedansvaret for oppdragelsen og omsorgen for barn. Faren forsørger likevel barna, fordi han er sikker på at de er hans egne biologiske barn. Det moderne samfunnet bringer også med seg omveltninger som medfører at menneskene blir mer ulike hva makt angår. Det er et mindretall av befolkningen

som har makt og penger, mens flertallet blir skadelidende av disse forandringene. For at mennesker ikke skulle bli utnyttet, blir menneskene enige om lover som skal gjelde for at utbytting ikke skal forekomme. Som jeg har skrevet tidligere, var det bare menn som skulle beskjefte seg med det offentlige og det politiske liv. Kvinnene ble henvist til hjemmet og til omsorg for mann og barn. Det er et patriarkalsk system som Rousseau anser for å være det beste for at et samfunn skal fungere ordentlig.

Rousseau nevner ikke eksplisitt at menn i naturtilstanden skal herske over kvinnene. I naturtilstanden fremlegger ikke Rousseau et patriarkalsk system som det førende for forholdet mellom kvinner og menn på samme måte. I det moderne samfunnet derimot, må det være en distinkt forskjell mellom kvinner og menn i form av ulike roller.

Rousseau var av den oppfatning at de to kjønnene skulle ha ulike oppgaver, for på den måten komplementere hverandre. Det er likevel mannens ønsker som skal komme først og det er kvinnens oppgave å se til at han får oppfylt disse. Det handler om å ta vare på hans velferd og sørge for at han har det behagelig i hverdagen. Rousseau mener også at kvinners natur er av seksuell og reproduktiv art, i motsetning til menns natur. Okin hevder: “(...)Rousseau defines woman’s nature, unlike man’s in terms of her function – that is, her sexual and procreative purpose in life”.¹⁴⁵ Som Okin påpeker, skal kvinner i hovedsak fokusere på å produsere barn og er således også til for menns seksuelle nytelse. Denne forskjellen mellom kvinner og menn i det moderne samfunnet forsvarer Rousseau med henvisning til fornuften, ifølge Okin. Hun sier: ”Indeed, Rousseau claimed that the inequality between the sexes which is reflected in law and custom ”is not of man’s making, or at any rate it is not the result of mere prejudice, but of reason”.¹⁴⁶ Rousseau begrunner forskjeller mellom kvinner og menn som et resultat av fornuft og ikke noe som menn selv har funnet på.

Andre teoretikere hevder at Rousseaus strenge inndeling når det gjelder atskilte sfærer for kvinner og menn i det moderne samfunnet ikke nødvendigvis bygger på at Rousseau er kvinnefiendtlig, men heller er et resultat at Rousseau var opptatt av hvordan et samfunn best skulle kunne fungere. Penny Weiss og Anne Harper i ”Rousseaus Political Defense of the Sex-Role Family” hevder at både menn og kvinner må tilegne seg egenskaper som er nødvendige for at et samfunn skal bli velfungerende. De sier følgende:

By referring to what traits women should *acquire* “in society’s interest”, Rousseau introduces a completely independent, and more internally consistent justification for his rigidly sexually differentiated society. Instead of focusing on the supposed *causes*

---

¹⁴⁵ Okin: *Women in Western Political Thought*, s. 99.

¹⁴⁶ Okin: *Ibid*, s. 103.

of sexual differentiation, as found in nature, we must turn instead to an examination of the *effects* of sexual differentiation on various social relations. Then we can discover why it is that Rousseau considers sexual differentiation to be “in society’s interest”.¹⁴⁷

Det Weiss og Harper sier her, er at vi må undersøke hvorfor Rousseau innfører det regimet han gjør med henblikk på separate kjønnsroller mellom kvinner og menn. Ved å undersøke hvorfor Rousseau skriver det er viktig med forskjellige kjønnsroller, vil man også finne ut hvordan disse kjønnsrollene er til samfunnets beste. Dette kan tolkes dithen at det ikke nødvendigvis fra Rousseaus side er ment å være et undertrykkende samfunn for kvinner, men heller en måte å se hvordan atskilte kjønnsroller er fordelaktig for et samfunn som helhet. Weiss og Harper mener at Rousseau gir snevre rammer for både kvinner og menn når han fremlegger hva som han mener passer best til de to kjønn. Weiss og Harper hevder:

Rousseau might be considered anti-feminist at the outset because he evaluates the role of women in a light other than simply what women want or can do. However, it is at least true that Rousseau does the same for men, and that what women want or can do is not irrelevant. Indeed, some opposition to feminism, including Rousseau’s, may arise from viewing feminists as evaluating the role of women abstracted from political considerations.¹⁴⁸

Det Weiss og Harper vil få frem her, er at Rousseau kan tas for å være en antifeminist dersom man antar at han bare anser hva kvinner er i stand til å gjøre og det de ønsker å gjøre. Men han gjør også det samme hva menn angår. Ser man på kvinnens rolle atskilt fra en politisk vurdering, kan man komme frem til Rousseaus konklusjon om hva kvinnen er i stand til å gjøre. Jeg tolker dette at de mener at det faktum at kvinner kan føde barn og ta seg av disse, ikke nødvendigvis er en kvinnefiendtlig og antifeministisk vurdering av kvinner, men rett og slett tar utgangspunkt i kvinnens biologiske funksjon uten at dette er en nedvurdering av kvinnen. Weiss og Harper sier videre at: ”Rousseau’s argument is that certain necessary social benefits result from the establishment of sexual differentiation, far-reaching benefits that serve as a large part of its justification”.¹⁴⁹ Det Weiss og Harper påstår, er at atskilte kjønnsroller vil gi samfunnet fordeler, samt at det vil gagne både kvinner og menn i tillegg. Jeg forstår dette slik at klare atskilte kvinne og mannsoppgaver er til gode for alle parter, den enkelte person og samfunnet sett som en helhet. Harper og Weiss hevder at noen feminister reagerer på denne inndelingen

---

¹⁴⁷ Weiss og Harper: ”Rousseau’s Political Defense of the Sex-Role Family” i *Feminist Interpretations of Jean-Jacques Rousseau*, s. 44.

¹⁴⁸ Weiss og Harper: *Ibid*, s. 46.

¹⁴⁹ Weiss og Harper: *Ibid*, s. 46.

av kjønnsroller, og da spesielt med tanke på at kvinner ikke får delta i det politiske livet. Men menn får heller ikke delta i omsorg for barn på samme måte som kvinner, og den todelingen angående kjønnsroller som Rousseau skisserer vil være en ryddig måte å innordne samfunnet på ifølge Harper og Weiss.

Rousseau var, som sagt, av den oppfatningen at mennesket i naturtilstanden var naturlig godt. Medlidenheten til levende skapninger i naturtilstanden står sterkt, mens medlidenheten til andre medmennesker i det moderne samfunnet er betydelig svakere. Samtidig som menneskene inntreffer i det moderne samfunnet, får de også flere og andre behov enn de hadde i naturtilstanden. Samtidig med at disse behovene oppstår, kommer nye følelser, som for eksempel *amour-propre* inn i livene til menneskene. Menneskene blir opptatt av å få høy status i andres øyne, noe som igjen skaper konkurranse menneskene imellom. *Amour-propre* får betydning for menn idet de forsøker å overgå hverandre om hvem som har mest makt og hvem som har mest økonomiske og materielle goder. For kvinnene får *amour-propre* innflytelse når det gjelder å være dydig og avhengig av andre, først sine foreldre, deretter sin ektemann. Menn skal lære å være uavhengige i det moderne samfunnet, uavhengig av *amour-propre* så langt det er mulig, samt at han skal være i stand til å forsørge seg selv. Rousseau legger opp til at kvinnen i det moderne samfunnet blir avhengig av andre for å overleve. Han mener at kvinnene ikke skal jobbe utenfor hjemmet, men være fokusert på å ta seg av mann og barn.

Rousseau går fra sin beskrivelse den uavhengige kvinnen han beskrev i naturtilstanden og gjør kvinnen i det moderne samfunnet til et svakt og avhengig vesen. Rousseau innfører også det han mener er naturlige egenskaper for kvinner i det moderne samfunnet, egenskaper som å være dydig, å være beskjeden, være avhengig av andre og være omsorgsperson for mann og barn. Fra naturtilstanden hadde kvinnen alene ansvaret for å ta seg av sitt avkom, men Rousseau nevnte ikke at kvinnen var avhengig eller beskjeden i den tenkte tilstanden. Rousseau hevder også at menn har naturlige egenskaper i det moderne samfunnet. Disse naturlige egenskapene er å være uavhengig av andre i form av å ha egen inntekt, delta i det politiske liv og være overhode i familien. Som jeg beskrev i kapitlet om naturtilstanden, skriver Rousseau at mannen ikke var opptatt av å ta seg av eventuelle avkom som var hans egne. Dette fordi mannen ikke kunne vite om barnet var hans biologiske avkom, ettersom kvinner og menn i naturtilstanden ikke levde i monogame forhold. I det moderne samfunnet derimot, blir det viktig for Rousseau å sikre mannen den øverste makten i et ekteskap og derfor også over sin hustru og sine barn. Rousseau ser ut til å ha glemt sin egen beretning om kvinnen i naturtilstanden som eneforsørger i naturtilstanden, han velger å se bort fra at hun klarte seg alene med barn da. Rousseaus fokus i det moderne samfunnet, er at menn skal ha mest makt på alle arenaer i samfunnet. Ut fra

Rousseaus egen visjon om hvordan naturtilstanden var, er det lite grunnlag for å si at menn i utgangspunktet er mer skikket til å styre et samfunn og samtidig ha det siste ordet i hjemmet. Så var det heller ikke kvinners beste Rousseau tenkte på i det moderne samfunnet, slik jeg ser det. Allerede fra jentene og guttene er små, skal de bli opplært til forskjellige roller og ulike egenskaper skal dyrkes frem i henholdsvis jenter og gutter. Guttene skal få en utdanning som går ut på å sikre hans uavhengighet i det moderne samfunnet i form av at han skal lære seg et yrke. Det er også viktig for Rousseau at gutten lærer å bruke sin fornuft og tenke kritisk. Rousseau legger derfor dårlig skjul på hvilke roller som er av betydning når det gjelder å ha reell makt. Som jeg tidligere har nevnt, skal menn alene styre det politiske og økonomiske liv. Menn vil på den måten styre hele samfunnet, og ikke bare deler av det. Utdanning for jentene derimot, forløper seg annerledes enn for gutter. Jentene skal lære å sy og oppføre seg yndig, og de skal tidlig lære seg å ikke få utfolde seg i lek, men bli vant til tvang. Rousseau fratar her jentene muligheten til å bli like uavhengige og tenkende som det guttene blir opplært til. Et liv som underordnet mannen var ikke det Rousseau beskriver når han legger frem teorien om naturtilstanden. Rousseau var i utgangspunktet ikke negativt innstilt til at kvinner kunne leve frie og uavhengige liv slik det ble beskrevet i naturtilstanden, slik jeg ser det. Men så var det heller ikke kvinnes liv han i hovedsak omtalte, men menn som stod i sentrum for hans oppmerksomhet. Likevel ser jeg en tolkningsmulighet for at Rousseau i utgangspunktet fremstiller kvinner og menn som like uavhengige, frie og sterke når han omtaler dem i naturtilstanden. Det er i Rousseaus beskrivelse av det moderne samfunnet at han går inn for å sikre menn all makt, både politisk, økonomisk og sosialt.

Det er kanskje slik som Lori Jo Marso hevder at Rousseau mener det er nødvendig å gi inntrykk av det finnes forskjeller mellom kvinner og menn for på den måten å skape de rollene han ønsker seg for kvinner og menn i det moderne samfunnet. Marso mener:

Though Rousseau himself is certain that gender boundaries do not exist in nature, he finds that he needs to create *the appearance of the natural*, inscribed on men's and women's bodies, in order to command discipline from the male citizens he says are necessary for republican community. But neither sexual identity nor republican community is successful.¹⁵⁰

Det Marso påpeker i dette sitatet er at selv om Rousseau ikke fremla spesielle kjønnskillinger fra naturens side, så var det nødvendig for ham å gi inntrykk av at det fantes forskjeller som fremstod som naturlige både i manne – og kvinnekroppen. For menns del innebar dette at de

---

¹⁵⁰ Marso: *(Un)Manly Citizens*, s. 50-51.

deltok i samfunnet. Marso hevder at Rousseau ikke lykkes med å gi roller til kvinner og menn som er basert på deltakelse i den politiske arena, ei heller at selve kjønnsidentiteten helt lykkes med å gi dette inntrykket av naturlighet hos de to kjønn. Det Marso skriver om at "gender boundaries do not exist in nature", er beslektet med Rousseaus beskrivelse av naturtilstanden. Selv om Rousseau kanskje ikke var sikker på at menns deltakelse i det politiske liv var nok til å gi dem et skinn av at de var naturlig overlegne eller sterke i forhold til kvinner, så fremstår Rousseaus syn på kvinner og menn i det moderne samfunnet som et solid forsøk på å skaffe menn fordeler politisk, økonomisk og sosialt på bekostning av kvinner.

Rousseau hevder at det er kvinnene som gjør menn svake i det moderne samfunnet. Det kan se ut som om Rousseau tillegger kvinner negativ makt i og med at det er kvinnene som blir beskyldt for å ha dårlig innflytelse på menn dersom kvinner og menn omgås for mye, og da spesielt i det offentlige rom. Det at Rousseau stort sett gir kvinner skylden for at menn blir svake og feminine, finner jeg litt merkelig. Rousseau selv hevder at menn er mer intelligente enn kvinner. Det forekommer meg litt motstridende at menn da ikke anvender sin intellektuelle overlegenhet til å gjennomskue kvinnene og ikke la dem få innflytelse på menn. I og med at Rousseau sier at det er menn som må ta seg av viktige offentlige anliggende som politikk og økonomi, så burde også menn være i stand til å ikke la seg diktere av sine kvinner. For meg så virker det som om Rousseau er litt usikker på om menn er så sterke som han skal ha dem til å være. Men, som Gatens hevdet, så var ikke Rousseau opptatt av å avsløre kvinners egentlige egenskaper og evner, men ha et todelingssystem der kvinnene var hustru og mor.

Litteraturliste

- Broome, J.H.: *Rousseau. Study of His Thought*. London: Edward Arnold (Publishers) Ltd. 1963.
- Charvet, John: *The Social Problem in the Philosophy of Rousseau*. London: Cambridge University Press 1974.
- Dent, Nicholas: *Rousseau*. London and New York: Routledge 2005.
- Duran, Jane: *Eight Women Philosophers. Theory, Politics, and Feminism*. Urbana and Chicago: University of Illinois Press 2006.
- Eisenstein, Zillah R.: *The Radical Future of the Liberal Feminism*. Boston: Northeastern University Press 1986.
- Ellensburg, Stephen: *Rousseau's Political Philosophy, An Interpretation from Within*. Ithaca, New York, London: Cornell University Press 1976.
- Elshtain, Jean: *Public Man, Private Woman. Women in Social and Political Thought*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1981.
- Ferguson, Moira og Todd, Janet: *Wollstonecraft*. Boston: Twayne Publishers 1984
- Figs, Eva: *Patriarchal Attitudes*. London: Macmillan 1986.
- Gatens, Moira: *Feminism and Philosophy. Perspectives on Difference and Equality*. Cambridge: Polity Press 1991.
- Grimsely, Ronald: *The Philosophy of Rousseau*. London, Oxford, New York: Oxford University Press 1973.
- Hobbes, Thomas: *Leviathan*. London: Penguin Books 1985.
- Lange, Lynda (ed.): *Feminist Interpretation of Jean-Jacques Rousseau*. Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press, University Park 2002.
- Lefkowitz, Mary R. and. Fant, Maureen B: *Women's Life in Greece and Rome. A Source Book in Translation*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press 2005.
- Lloyd, Genevieve: *Feminism and History of Philosophy*. Oxford: Oxford University Press 2002.

- Locke, John: *The Second Treatise on Civil Government*. New York: Prometheus 1986.
- Mark, Jonathan: *Perfection and Disharmony in the Thought of Jean-Jacques Rousseau*. Cambridge University Press 2005.
- Marso, Lori Jo: *(Un)Manly Citizens. Jean-Jacques Rousseau's and Germaine de Stael's Subversive Women*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press 1999.
- Masters, Roger D.: *The Political Philosophy of Rousseau*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1968.
- Melzer, Arthur M.: *The Natural Goodness of Man*. Chicago: University of Chicago 1990.
- Millett, Kate: *Sexual Politics*. London: Granada Publishing Limited, Harrt-Davis 1970.
- O'Hagan, Timothy: *Rousseau*. London: Routledge 1999
- Okin, Susan Moller: *Woman in the Western Political Thought*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press 1979.
- Paglia, Camille: *Sexual Personae. Art and Decadence from Nefertiti to Emily Dickinson*. London and New Haven: Yale University Press 1990.
- Pateman, Carole: *The Sexual Contract*. Cambridge: Polity Press 1988.
- Pomeroy, Sarah B.: *Spartan Women*. New York: Oxford University Press 2002.
- Riley, Patrick (ed): *The Cambridge Companion to Rousseau*. Cambridge: Cambridge University Press 2001.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Avhandlingar om Kulturen och Människan*. Stockholm: Björck & Börjesson 1920.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Emile or On Education*. Oversettelse og noter av Allan Bloom, Basic Books 1979.
- Rousseau, Jean-Jacques: *The First and Second Discourses*. Oversatt av Roger D. og Judith R. Masters, New York: St Martin's Press 1964.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Politics and the Arts. Letter to M. D'Alembert on the Theatre*. Illinois: The Free Press of Glencoe 1959.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Om Ulikheten mellom menneskene – dens opprinnelse og grunnlag*. Oversatt av Turid Lillås, med studie og noter av Bjørn Aarnes, Oslo: Aschehoug & Co 1995.
- Rousseau, Jean-Jacques: *Om Samfunnspakten eller Statensgrunnsetninger*. Oversatt av Haakon Hofgaard Halvorsen, med innledende essay av Ellen Marie Krefting. Oslo: De norske Bokklubbene 2001.
- Schwartz, Joel: *The Sexual Politics of Jean-Jacques Rousseau*. Chicago and London: The University of Chicago Press 1984.

- Shklar, Judith: *Men and Citizens, A study of Rousseau's Social Theory*. Cambridge At the University Press 1969.
- Strong, Tracy B: *Jean-Jacques Rousseau. The Politics of the Ordinary*. Thousand Oaks, London, New Delhi: SAGE Publications 1994.
- Sydnes, Christel: *Mary Wollstonecraft og den liberale feminismen*. Hovedfagsoppgave ved Universitetet i Oslo 1995.
- Viestad, Else: *Kjønn og Ideologi. En studie av kvinnesynet hos Locke, Hume, Rousseau og Kant*. Oslo: Solum Forlag A/S 1989.
- Viroli, Maurizio: *Jean-Jacques Rousseau and the "well-ordered society"*. Cambridge: Cambridge University Press 1992.
- Wollstonecraft, Mary: *Et forsvar for kvinnens rettigheter*. Oslo: Pax Forlag A/S 2003.